

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

SELECTIE: MEER DAN CIJFERS ALLEEN

DECENTRALE SELECTIE BIJ BACHELOR- EN
MASTEROPLEIDINGEN IN HET BEKOSTIGD HOGER ONDERWIJS
MONITOR SELECTIE EN TOEGANKELIJKHEID

maart 2017

Voorwoord

Als je de juiste kwalificaties hebt, moet je bij het hoger onderwijs kunnen instromen. Het mag niet uitmaken of je vanuit het gymnasium aanklopt of dat je via het mbo bent opgeklommen. En ook niet of je grootouders misschien uit Marken kwamen of uit Marrakesh, En het mag ook geen verschil maken of je de eerste in je familie zou zijn die ooit doorstudeerde. Gelijke kwalificaties, gelijke kansen.

Nu spelen er in het hoger onderwijs naast brede toegankelijkheid ook andere wensen en doelen. We willen immers ook dat zo veel mogelijk van die binnenkomende studenten uiteindelijk hun diploma halen, en bij voorkeur zonder al te veel vertraging. En we willen de kwaliteit van het onderwijs op hoog niveau houden. Brede toegankelijkheid, studiesucces en onderwijskwaliteit. Het is de voortdurende opgave voor het hoger onderwijs een goede balans te blijven zoeken tussen die drie doelen. En in die balans kan een selectie van aankomende studenten een rol spelen.

Maar wat betekenen de selecterende maatregelen voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs? In een meerjarige monitor volgt de Inspectie van het Onderwijs dat. We hebben nu gekeken naar de invoering van decentrale selectie bij bacheloropleidingen met een numerus fixus, ter vervanging van de centrale loting. En naar de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster.

We zien in de monitor een zekere kansenongelijkheid in de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. We moeten oppassen dat het voor bepaalde groepen aspirant-studenten niet slechter wordt. Dat zou niet goed zijn voor de student, en niet voor de samenleving. In het algemeen lijkt de brede toegankelijkheid van het hoger onderwijs niet onder druk te komen. De verschillen in de doorstroom naar het hoger onderwijs tussen groepen studenten zijn over de tijd nauwelijks toegenomen. Maar kijken we specifiek naar de opleidingen die selectie toepassen, dan zien we dat sommige groepen studenten juist relatief iets minder vaak instromen dan voordat deze opleidingen selecteerden. De verschillen zijn klein, maar ze vragen aandacht. Want de verschillen zijn hardnekkig.

Gelukkig zien we ook dat selecterende instellingen en opleidingen hun verantwoordelijkheid serieus nemen, en hun best doen om de selectieprocedure zorgvuldig vorm te geven. Dat doen ze bijvoorbeeld door op basis van meerdere selectiecriteria een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de studenten en door rekening te houden met de diversiteit van de studenten: meer maatwerk dus. Dat kan bijdragen aan de gewenste brede toegankelijkheid.

Dat is goed, en het is dus ook nodig. Want ook de wet is er duidelijk over: studenten zijn meer dan hun cijfers alleen. Ze verdienen het dat hun andere kwaliteiten op waarde worden geschat.

drs. Monique Vogelzang
Inspecteur-generaal van het Onderwijs

Inhoud

Samenvatting

1 Inleiding 10

- 1.1 Aanleiding van het onderzoek 10
- 1.2 Achtergrond: selectiemaatregelen in de Wet KIV 11
- 1.3 Doel van het onderzoek 13
- 1.4 Onderzoeksvraag 13
- 1.5 Methoden van onderzoek 14
- 1.6 Afbakening van het onderzoek 16
- 1.7 Tussenrapportage 19
- 1.8 Leeswijzer 19

2 Decentrale selectie bij bacheloropleidingen 20

- 2.1 Selecterende bacheloropleidingen 20
- 2.2 Beleid en motieven van instellingen en opleidingen 23
- 2.3 Selectiecriteria en -instrumenten 24
- 2.4 Instroom in bacheloropleidingen met selectie 27
- 2.5 Verschillen in instroom tussen groepen studenten 27
- 2.6 Conclusie 31

3 Selectie bij masteropleidingen 32

- 3.1 Selecterende masteropleidingen 32
- 3.2 Beleid en motieven van instellingen en opleidingen 34
- 3.3 Ervaringen van studenten 36
- 3.4 Selectiecriteria 38
- 3.5 Doorstroom en mobiliteit 39
- 3.6 Verschillen in doorstroom tussen groepen studenten 44
- 3.7 Verschillen in mobiliteit tussen subgroepen 50
- 3.8 Conclusie 52

4 Update studentstromen en selecterende opleidingen 54

- 4.1 Doorstroom vanuit diplomering en instroom in hoger onderwijs 54
- 4.2 Bacheloropleidingen met selectie 63
- 4.3 Veranderingen in studentenpopulatie na instelling van numerus fixus 66
- 4.4 Conclusies 68

5 Conclusies 70

- 5.1 Conclusies 70
- 5.2 Vervolg 72

6 Beschouwing 73

Literatuur 77

Bijlagen 78

- Bijlage A Afkortingen 78

Samenvatting

De Inspectie van het Onderwijs voert een meerjarige monitor uit van selectie en toegankelijkheid in het bekostigd hoger onderwijs. Dit rapport bevat de resultaten van een onderzoek binnen die monitor naar twee maatregelen rond selectie bij instroom en doorstroom, zoals opgenomen in de Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs (KIV). De eerste maatregel is de bepaling dat bacheloropleidingen met een numerus fixus in hbo en wo vanaf studiejaar 2017/2018 een decentrale selectie met minimaal twee soorten kwalitatieve selectiecriteria moeten toepassen. Deze decentrale selectie vervangt de centrale loting. De tweede maatregel is de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster in het wo, vanaf studiejaar 2014/2015. Deze maatregel biedt masteropleidingen de mogelijkheid om ook (decentraal) te selecteren.

We onderzochten in hoeverre opleidingen deze maatregelen al hebben ingevoerd. Ook bekeken we wat de effecten daarvan zijn op de instroom, en daarmee op de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Dit rapport bevat daarnaast een geactualiseerd kwantitatief beeld van de ontwikkelingen binnen studentstromen en selecterende opleidingen in het bekostigd hoger onderwijs.

Onderzoeksmethoden

We hebben verschillende onderzoeksmethoden gebruikt. Met bureauonderzoek hebben we informatie verzameld over de aantallen (en varianten van) bachelor- en masteropleidingen met selecterende maatregelen, over de beide KIV-maatregelen en over specifiek instellingsbeleid rond deze maatregelen. Via secundaire data-analyse hebben we de in- en doorstroom van studenten onderzocht. Aanvullend hebben we een praktijkstudie uitgevoerd bij twintig verschillende opleidingen van tien instellingen, om de overwegingen, verwachtingen en ervaringen rond de maatregelen te inventariseren.

Conclusies

In dit rapport keken we specifiek naar twee selecterende maatregelen uit de Wet KIV: decentrale selectie bij bacheloropleidingen met een numerus fixus en de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster. We concludeerden dat er geen concrete aanwijzingen zijn dat deze maatregelen de brede toegankelijkheid van het hoger onderwijs onder druk zetten, maar dat selectie wel zorgt voor een wat andere instroom. In het laatste, beschouwende hoofdstuk gaan we dieper op deze conclusie in, en noemen we enkele aandachtspunten die we hierbij signaleren.

Selectie bij bacheloropleidingen (hbo en wo)

Zowel in het hbo als in het wo neemt het percentage bacheloropleidingen met een numerus fixus af tot bijna 12 procent in het hbo en ruim 10 procent in het wo, na een lange periode van stijging. Tegelijkertijd zien we een beweging naar meer decentrale selectie. Van de voltijd bacheloropleidingen met een numerus fixus neemt, vooral in het hbo, het aandeel opleidingen met een volledig decentrale selectie toe. Het ligt voor de hand dat de opleidingen daarmee anticiperen op de aanstaande afschaffing van de centrale loting.

Ruim 90 procent van de selecterende opleidingen waarvan we de criteria via hun website hebben weten te achterhalen past minimaal twee criteria toe. Opleidingen kijken niet alleen naar cijfers, maar wegen ook andere (niet-cognitieve) criteria mee. De manier waarop ze selecteren verschilt sterk per opleiding, qua criteria en

qua intensiteit van de toepassing. Het meestgebruikte selectie-instrument is een toets. Daarnaast wordt veel gekeken naar motivatie, cijferlijst en cijfornorm. Vergeleken met masteropleidingen selecteren bacheloropleidingen relatief vaak op persoonskenmerken, zoals de mate van empathie of avontuurlijkheid.

De instroom in bacheloropleidingen met een numerus fixus groeide in het hbo tussen 2006 en 2015 sterk. In 2016 was er een daling tot naar 17 procent. In het wo is de instroom in bacheloropleidingen met een numerus fixus van 2006 tot 2013 gegroeid, maar daarna afgenomen tot 22 procent in 2016.

Bepaalde groepen studenten stromen relatief iets minder vaak in opleidingen met een numerus fixus in. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, studenten met een lager gemiddeld cijfer in het voortgezet onderwijs en mannen zijn in deze opleidingen ondervertegenwoordigd. Dit geldt ook voor studenten met lager opgeleide ouders en studenten uit de lagere inkomensgroepen.

Selectie bij masteropleidingen (wo)

Ongeveer een derde van de 689 masteropleidingen die zijn onderzocht past enige vorm van selectie toe voor bachelorgediplomeerden van dezelfde instelling. Exclusief de researchmasters gaat het om 20 procent. De verschillen tussen opleidingen en sectoren zijn groot. De universiteiten die al selecteren of dit overwegen, gaan hier zorgvuldig mee om en houden oog voor de toegankelijkheid van het masteraanbod. Een enkele universiteit geeft alle bachelorstudenten de garantie dat ze een passende masteropleiding kunnen volgen. Als dit niet mogelijk is bij de universiteit zelf, dan zijn er altijd nog opties bij andere universiteiten. Een dergelijke afstemming vindt echter zelden op sectoraal niveau plaats.

De helderheid van de informatie op de website over selectiecriteria en –procedures verschilt sterk per instelling en is voor verbetering vatbaar. De informatie blijkt niet altijd te kloppen, en bij sommige instellingen is niet duidelijk wat selectie nu precies inhoudt en wie aan welke voorwaarden moet voldoen om toegelaten te worden. Ook studenten geven aan dat dit voor hen niet altijd helder is. Waar opleidingen zelf soms spreken van selectie, wordt dit door studenten niet altijd zo ervaren – en andersom. Het is van belang dat de informatie over selectie transparant en eenduidig is.

De totale doorstroom van de bachelor naar de master neemt af, na een periode van stijging. De gevolgen van de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht voor de totale doorstroom zijn nog niet vast te stellen. De direct aansluitende doorstroom nam in 2015/2016 wat af. De doorstroom naar een masteropleiding aan een andere instelling neemt de laatste jaren toe, vooral vanaf 2011. Bij selecterende masteropleidingen stromen studenten relatief nog vaker door naar een andere instelling. Selecterende maatregelen vergroten dus de mobiliteit tussen instellingen.

Verschillen tussen subgroepen in de doorstroom naar selecterende masters zijn klein, maar deels vergelijkbaar met die bij de bacheloropleidingen. Vrouwen, studenten met een Nederlandse achtergrond, studenten met hoogopgeleide ouders en studenten met ouders uit de hogere inkomensgroepen gaan relatief vaker naar een selecterende master dan hun 'tegenhangers'. Dit geldt ook voor studenten uit university colleges. Studenten uit numerusfixusopleidingen gaan juist relatief minder vaak naar een selecterende master dan studenten uit overige bacheloropleidingen.

Ontwikkelingen studentstromen

Na een jarenlange daling stabiliseert de doorstroom vanuit het mbo en het voortgezet onderwijs naar het hoger onderwijs enigszins. De totale instroom neemt

toe. Studenten met hoogopgeleide ouders en studenten uit de hogere inkomensgroepen stromen relatief vaker door naar het hoger onderwijs. Hierin zijn wel verschillen tussen mbo'ers, havisten en vwo'ers. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond stromen relatief vaker in het hoger onderwijs in dan studenten met een Nederlandse of anderszins westerse achtergrond, ongeacht hun vooropleiding. Eenmaal in het hoger onderwijs stromen zij echter relatief vaker door naar een niet-selecterende opleiding, dan naar een selecterende opleiding. Dit geldt zowel in de bachelor- als in de masterfase.

Effecten van selectie op toegankelijkheid

Op dit moment zijn er geen concrete aanwijzingen dat de brede toegankelijkheid van het hoger onderwijs onder druk staat. Over de tijd is er een redelijk stabiele procentuele verdeling in subgroepen binnen het hbo en het wo. Kijken we echter specifiek naar de toegankelijkheid van selecterende opleidingen, dan verdient dit beeld enige nuancering. Bepaalde groepen stromen immers relatief wat minder vaak in selecterende opleidingen in dan andere groepen. Selectie zorgt daarmee aantoonbaar voor een wat andere instroom. Wij achten enige alertheid hier op zijn plaats.

Vervolg

De inspectie zal de ontwikkelingen die mogelijk van invloed zijn op de toegankelijkheid en de feitelijke instroom in het hoger onderwijs de komende jaren nadrukkelijk blijven monitoren. Daarover presenteren wij jaarlijks een kwantitatieve update van de trends in studentstromen, in het bijzonder van specifieke groepen studenten. Daarnaast zullen wij ook in 2017 verschillende vormen van selectie in kaart brengen.

1 Inleiding

Het aantal studenten in het hoger onderwijs groeit, en ook de diversiteit neemt toe. Tegelijkertijd haakt een relatief groot deel van de studenten voortijdig af of verandert van studie. Om het hoger onderwijs beter te laten aansluiten bij de veranderende studentenpopulatie, is op 1 september 2013 de Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs (KIV) in werking getreden. In deze wet zijn verschillende instrumenten opgenomen die erop gericht zijn elke student op de juiste plek te krijgen, waaronder twee maatregelen rond selectie bij instroom en doorstroom. De Inspectie van het Onderwijs onderzocht hoe instellingen en opleidingen deze maatregelen invullen, en wat de mogelijke gevolgen daarvan zijn voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs.

In dit rapport beschrijven we de resultaten van ons onderzoek. Daarnaast actualiseren we het kwantitatieve beeld van studentstromen en selecterende opleidingen dat eerder inspectieonderzoek (Inspectie van het Onderwijs, 2015c) opleverde. Ons onderzoek maakt deel uit van een meerjarige monitor van selectie en toegankelijkheid in het bekostigd hoger onderwijs.

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Selectie in het hoger onderwijs

De Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) heeft als uitgangspunt dat het hoger onderwijs algemeen toegankelijk is voor iedereen met de vereiste vooropleiding. Wel kunnen instellingen en opleidingen studenten selecteren. Dit kan bijvoorbeeld als er maar een beperkt aantal opleidingsplaatsen is (numerus fixus) of als een opleiding andere vaardigheden vereist dan alleen de vereiste vooropleiding, zoals het conservatorium. Steeds meer instellingen passen een vorm van selectie toe. Hierbij speelt de Wet KIV, waarmee in 2013 de WHW is aangepast, een belangrijke rol.

De Wet KIV: elke student op de juiste plek

De Wet KIV is bedoeld om de kwaliteit en verscheidenheid van het hoger onderwijs te vergroten, om de aansluiting tussen studenten, instellingen, bedrijfsleven en samenleving te verbeteren en om studie-uitval en switchgedrag terug te dringen. Dit moet het hoger onderwijs toekomstbestendiger maken. Uitgangspunt is dat daarvoor meer differentiatie en maatwerk in het onderwijsaanbod nodig is. Het onderwijs moet immers aansluiten bij de uiteenlopende interesses en capaciteiten van de studentenpopulatie: een belangrijke voorwaarde voor studiesucces. De Wet KIV bevat daarom verschillende instrumenten om te bevorderen dat elke student op de juiste plek terechtkomt, zoals studiekeuzeactiviteiten en financiële maatregelen. Ook zijn de eisen rond de selectie bij de in- en doorstroom aangescherpt. De selectiemaatregelen, die gefaseerd worden ingevoerd, geven instellingen en opleidingen meer ruimte om studenten te selecteren.

Monitor selectie en toegankelijkheid

De toegankelijkheid van het hoger onderwijs vormt een belangrijk aandachtspunt bij selectie. Het is niet uitgesloten dat de toegankelijkheid door de toename van selectie onder druk komt te staan. Daarom heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) de inspectie gevraagd om de selectie en toegankelijkheid in het hoger onderwijs gedurende meerdere jaren te monitoren. In 2015 zijn binnen dit onderzoeksprogramma de eerste drie rapporten gepubliceerd (Inspectie van het

Onderwijs, 2015a; 2015b; 2015c; zie ook www.onderwijsinspectie.nl). Deze rapporten bevatten onder meer de uitkomsten van onderzoek naar vier selecterende maatregelen, met speciale aandacht voor de instellingsfixus en het bindend studieadvies (bsa).

Vervolgstap

Dit onderzoek is een vervolgstap binnen de monitor van selectie en toegankelijkheid. Op verzoek van de minister hebben we in 2016 specifiek gekeken naar twee maatregelen uit de Wet KIV, gericht op de in- en doorstroom van studenten. De eerste maatregel is de bepaling dat bacheloropleidingen met een numerus fixus – in hbo en wo – minimaal twee soorten selectiecriteria moeten hanteren. Deze maatregel gaat van kracht vanaf studiejaar 2017/2018, maar veel numerusfixusopleidingen werken er nu al mee. De tweede maatregel is de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster in het wo. Deze maatregel is ingevoerd vanaf studiejaar 2014/2015. We hebben onderzocht hoe deze maatregelen in de praktijk vorm krijgen.

Om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs kwantitatief in kaart te brengen, hebben we een in- en doorstroommonitor opgezet. Als vast onderdeel van onze monitor brengen we de trends en ontwikkelingen in de in- en doorstroom jaarlijks in kaart, vooral van specifieke groepen studenten in het bekostigd hoger onderwijs. Dit onderzoek bevat een update van deze gegevens (zie ook Inspectie van het Onderwijs, 2015c).

1.2 Achtergrond: selectiemaatregelen in de Wet KIV

Bacheloropleidingen met numerus fixus: minimaal twee criteria

Bij bacheloropleidingen met een numerus fixus kunnen niet alle aspirant-studenten worden toegelaten, ook al zijn ze gekwalificeerd. Dit impliceert dat er een vorm van selectie moet plaatsvinden. Momenteel gebeurt dat nog regelmatig via centrale loting, waarbij alleen de eindexamencijfers als criterium gelden.¹ In de Wet KIV is opgenomen dat met ingang van 2017/2018 de centrale loting voor numerusfixusopleidingen wordt vervangen door decentrale selectie. Bij decentrale selectie mogen instellingen zelf studenten selecteren. Daarbij kijken ze niet alleen naar eindexamencijfers, maar ook naar bijvoorbeeld eerdere onderwijsprestaties, persoonlijkheidskenmerken en de motivatie van de aspirant-student. Opleidingen met een numerus fixus mogen dit nu al doen, en doen dit vaak ook al geheel of gedeeltelijk.

De wet bepaalt verder dat de selectieprocedure uit een combinatie van ten minste twee soorten kwalitatieve criteria bestaat (artikel 7.53, lid 2 WHW), bijvoorbeeld een cognitief en een niet-cognitief criterium. Dit doet recht aan het feit dat studiesucces door diverse factoren wordt beïnvloed.

Masteropleidingen: afschaffing automatisch toelatingsrecht doorstroommaster

Een belangrijke doelstelling van de bachelor-masterstructuur (bamastructuur), zoals die in 2002 is ingevoerd, is om de mobiliteit tussen instellingen te vergroten: studenten moeten de verschillende fasen van hun opleiding kunnen doorlopen op de plek die zij daarvoor het meest geschikt achten. In dat verband is in 2012 de 'harde knip' ingevoerd. De harde knip houdt in dat studenten die in een wo-masteropleiding willen instromen, eerst de bacheloropleiding met een diploma moeten hebben

¹ In de praktijk gaat het als gevolg van de vervroegde aanmelding – voor 2017/2018: 15 januari 2017 – vaak niet om eindexamencijfers, maar om overgangscijfers van 5 naar 6 vwo, of van 4 naar 5 havo.

afgerond. Met de invoering van de harde knip hebben bachelor- en masteropleidingen nadrukkelijker het karakter van losstaande opleidingen gekregen. Aanvankelijk gaf het bachelordiploma daarbij automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster, maar met de Wet KIV is dit toelatingsrecht met ingang van studiejaar 2014/2015 afgeschaft. Daarmee moet de wo-master als zelfstandige opleiding nog meer gezicht krijgen, moet de differentiatie in het masteraanbod toenemen én moet het eenvoudiger worden elke student op de juiste plek te krijgen.

Deze maatregel houdt in dat iedere masteropleiding in het wo de mogelijkheid heeft om kwalitatieve eisen te stellen aan studenten die de opleiding willen volgen. De instellingen mogen zelf de criteria bepalen, zoals de hoogte van het eindcijfer, capaciteiten of motivatie. Net als bij de bachelor moet het bij de selectie gaan om een combinatie van ten minste twee soorten kwalitatieve criteria (artikel 7.30b, lid 5). Uitgangspunt blijft dat er voor elke afgestudeerde wo-bachelor een mogelijkheid is om een wo-masteropleiding te volgen. Wel kan het zijn dat een student niet tot de opleiding van zijn eerste keuze wordt toegelaten of zich eerst beter moet kwalificeren. Als afgestudeerden zich niet kunnen inschrijven voor een universitaire master, of als die situatie zich dreigt voor te doen, heeft de minister de bevoegdheid om in te grijpen. Zij kan dan een doorstroommaster voor een bepaalde opleiding verplicht stellen.

De VSNU is bij de universiteiten nagegaan welk beleid zij op het gebied van selectie en toegankelijkheid van de masterfase voeren. Hieruit blijkt dat de helft van de universiteiten een beleid voert dat specifiek gericht is op toegankelijkheid van de masterfase. Binnen de overige universiteiten wordt het beleid op dit moment nog vormgegeven (VSNU, 2016).

Mogelijke risico's bij selectie masteropleidingen

De afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster draagt mogelijke risico's in zich. Het eerste risico betreft de mobiliteit tussen instellingen. De maatregel kan ertoe leiden dat studenten voor hun masteropleiding vaker overstappen naar een andere instelling. Dat lijkt aan te sluiten bij het expliciete doel van de bamastructuur dat studenten bewust kiezen voor een geschikte opleidingsplek, ook als die aan een andere instelling te vinden is. Maar selectie kan ook zorgen voor *gedwongen* mobiliteit. Studenten die niet door de selectie komen, zijn immers gedwongen om een andere oplossing te zoeken: bijvoorbeeld om een masteropleiding aan een andere instelling te volgen. Dat is niet voor iedereen even makkelijk te organiseren. Die gedwongen mobiliteit zou daarmee gevolgen kunnen hebben voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Mobiliteit krijgt in dit onderzoek daarom apart aandacht (zie ook 1.6).

Een tweede risico is dat er een tweedeling ontstaat tussen opleidingen die wel en opleidingen die niet selecteren. Masteropleidingen zijn niet verplicht om te selecteren, en doen dat in de praktijk ook lang niet allemaal. Het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) en zijn lidorganisaties lieten begin 2016 weten te vrezen voor het effect dat het stellen van kwalitatieve eisen kan hebben op de instroom van masteropleidingen die niet selecteren. Opleidingen zonder selectiebeleid dreigen dan het door het ISO genoemde 'afvoerputje' te worden waar alle studenten met lagere cijfers terechtkomen. In dit onderzoek hebben we bekeken in hoeverre dit scenario momenteel werkelijkheid is.

1.3 Doel van het onderzoek

Met dit onderzoek willen we in de eerste plaats zicht krijgen op de manier waarop instellingen de twee KIV-maatregelen in de praktijk hebben ingevuld, voor zover daar al sprake van is, en op de mogelijke gevolgen van die invulling voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Daarnaast willen we een geactualiseerd kwantitatief beeld schetsen van de trends en ontwikkelingen binnen studentstromen en selecterende opleidingen.

1.4 Onderzoeksvraag

De volgende vraag staat in dit onderzoek centraal:

In welke mate en hoe hebben bekostigde hogescholen en universiteiten selecterende maatregelen uit de Wet KIV al ingevoerd en vormgegeven, en welke gevolgen heeft selectie voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs?

Aan de hand van deze centrale onderzoeksvraag hebben we per maatregel deelvragen geformuleerd. We hebben een aparte deelvraag geformuleerd over het geactualiseerde kwantitatieve beeld dat we willen schetsen. In dit rapport analyseren we de antwoorden per deelvraag. In het concluderende hoofdstuk beantwoorden we de hoofdvraag aan de hand van onze bevindingen.

1. Onderzoeksvragen over maatregel 1: minimaal twee selectiecriteria bij bacheloropleidingen met numerus fixus (hbo en wo)

1. Hoeveel bacheloropleidingen met numerus fixus zijn er, en in hoeverre passen ze nu al decentrale selectie toe?
2. Hoe gaan hogeronderwijsinstellingen en opleidingen om met de (toekomstige) eis om decentraal te selecteren?
3. In welke mate passen opleidingen die decentraal selecteren twee of meer selectiecriteria toe, en welke criteria en instrumenten hanteren ze?
4. In welke mate heeft selectie in numerusfixusopleidingen gevolgen voor de instroom in het bekostigd hoger onderwijs?
5. Zijn er verschillen tussen subgroepen in de instroom waar te nemen?

2. Onderzoeksvragen over maatregel 2: afschaffing automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster (wo)

1. In welke mate hebben masteropleidingen in het wo gebruikgemaakt van de mogelijkheid om het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster af te schaffen?
2. Hoe gaan hogeronderwijsinstellingen en opleidingen om met de mogelijkheid om te selecteren voor de doorstroommaster?
3. Hoe ervaren studenten selectie voor de doorstroommaster?
4. Welke selectiecriteria hanteren masteropleidingen die selecteren?

5. In welke mate heeft de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht gevolgen voor de doorstroom van afgestudeerde wo-bachelorstudenten naar wo-masteropleidingen, en voor hun mobiliteit?
6. Zijn er verschillen tussen subgroepen in de doorstroom en mobiliteit waar te nemen?

3. Centrale vraag voor de monitoring van studentstromen en selecterende opleidingen²

In hoeverre kunnen ontwikkelingen en verschillen in de in- en doorstroom van studenten gerelateerd worden aan verschillende selecterende maatregelen?

Bij de beantwoording van deze vraag kijken we naar:

1. de ontwikkelingen in het aanbod van studenten vanuit het voortgezet onderwijs en mbo;
2. de ontwikkeling van de instroom in het hoger onderwijs;
3. de ontwikkeling van selecterende maatregelen aan de poort en samenstelling van de studentenpopulatie na invoering van een numerus fixus.

1.5 Methoden van onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we kwalitatief en kwantitatief onderzoek verricht. Daarbij hebben we drie onderzoekstechnieken gehanteerd: bureauonderzoek, veldonderzoek en een secundaire data-analyse. Tijdens het onderzoek zijn we geadviseerd door een klankbordgroep, bestaande uit leden van de Vereniging Hogescholen (VH), de Vereniging van Universiteiten (VSNU), het ISO, de Landelijke Studentenvakbond (LSVb), en medewerkers van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). De klankbordgroep was zowel in de voorbereidingsfase als in de rapportagefase betrokken bij ons onderzoek.

Bureauonderzoek om opleidingsinformatie te verzamelen

Om de onderzoeksvragen naar aantallen (en varianten van) bachelor- en masteropleidingen met selecterende maatregelen te beantwoorden, hebben we verschillende bronnen geraadpleegd:

- het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO), aangevuld met tellingen van selecterende maatregelen afkomstig uit het bestand Registratie, Aanmelding, Selectie en Plaatsing (RASP); bewerking door de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO);
- de database van Studiekeuze123;
- Keuzegids Hbo 2016, Keuzegids Universiteiten 2016 en Keuzegids Masters 2016 van het Centrum Hoger Onderwijs Informatie (CHOI);
- internet: websearch instellings- en opleidingssites;
- DUO;
- contactpersonen bij instellingen.

² Deze vraag beantwoorden we jaarlijks in de in- en doorstroommonitor (zie ook Inspectie van het Onderwijs, 2015c).

Bureauonderzoek hebben we ook ingezet om achtergrondinformatie te verzamelen over de beide maatregelen en om zicht te krijgen op specifiek instellingsbeleid rond deze maatregelen.

Veldonderzoek om overwegingen, verwachtingen en ervaringen te inventariseren

Het veldonderzoek vond plaats in de vorm van een beperkte praktijkstudie bij twintig verschillende opleidingen van tien instellingen: twee hogescholen en acht universiteiten. We hebben gesprekken gevoerd met respondenten die betrokken zijn bij de invoering van beide KIV-maatregelen (studenten, beleidsmedewerkers, opleidingsdirecteuren, eventueel decanen). Met de praktijkstudie wilden we kleur geven aan de resultaten van het bureauonderzoek, door in te zoomen op de motieven voor keuzes die instellingen hebben gemaakt en op de ervaringen die ze hebben inmiddels hebben opgedaan met de maatregelen (onderzoeksvragen 1.2 en 2.2). De opleidingen of faculteiten zijn geselecteerd op basis van het bureauonderzoek.

Secundaire data-analyse om in- en doorstroompatronen weer te geven

Om de onderzoeksvragen naar de in- en doorstroom van studenten te beantwoorden (onderzoeksvragen 1.4, 1.5, 2.5 en 2.6), hebben we gebruikgemaakt van secundaire data-analyse:

- 1 Cijfer HO, 1 Cijfer MBO, 1 Cijfer VO van DUO en data van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) om de instroom in bacheloropleidingen met selectie te bepalen. Hiertoe maakten we onderscheid naar instroom van verschillende subgroepen (zie 1.6). Per subgroep hebben we de effecten bekeken;
- 1 Cijfer HO en CBS-data om de doorstroom vanuit de bachelor naar de master te bepalen;
- data uit het bureauonderzoek: welke opleidingen selecteren en met welke selectiecriteria? Deze informatie was nodig om in de secundaire data-analyse te kunnen bepalen welke groepen opleidingen we moesten vergelijken.

In eerste instantie zijn de secundaire data-analyses beschrijvend van aard. Het gaat hoofdzakelijk om in- en doorstroompercentages. Niet alle analyses kunnen over een reeks van jaren plaatsvinden. Dat komt doordat de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster pas recent is ingevoerd, terwijl de decentrale selectie met twee selectiecriteria bij bacheloropleidingen zelfs nog ingevoerd moet worden. Desondanks selecteren verschillende opleidingen al wel op basis van meer dan één selectie criterium. Bovendien is het relevant te onderzoeken in hoeverre trends in studentstromen over de tijd een patroon laten zien, of de selecterende maatregelen nu wel of niet wettelijk van kracht zijn.

Onderdeel van de secundaire data-analyses zijn de verschillende voor- en na-analyses die we hebben uitgevoerd. We hebben van alle bacheloropleidingen die in de periode 2010-2015 de overgang naar een numerus fixus hebben meegemaakt, per subgroep binnen de studentenpopulatie bekeken welk percentage de opleiding is ingestroomd voor en nadat de numerus fixus is ingesteld (zie hoofdstuk 2). Zo is van een opleiding die in 2013 een numerus fixus heeft ingesteld het jaar 2012 vergeleken met het jaar 2013. We hebben de instroom van de totale subgroep voor instelling van de numerus fixus naast die van de totale subgroep na instelling van de numerus fixus gelegd.

Ter illustratie: van het totaal aantal studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dat in de periode 2010-2015 is ingestroomd in de groep onderzochte opleidingen (die de overgang hebben gemaakt naar een numerus fixus), is 39 procent ingestroomd nadat de numerus fixus is ingesteld. Van dezelfde groep is dus 61 procent ingestroomd in een opleiding voordat de numerus fixus is ingesteld (tabel 1.5a). Van de groep Nederlandse studenten en studenten met een westerse migratieachtergrond is 43 procent ingestroomd nadat hun opleiding een numerus fixus had ingesteld, en 57 procent in de periode daarvoor. Het instroompercentage in een opleiding met numerus fixus van deze laatste groep is dus hoger.

Tabel 1.5a Instroom in bacheloropleidingen voor en na instelling numerus fixus, naar etnische achtergrond, periode 2010-2015 (in percentages)

	Voor	Na	Totaal
Nederlandse en westerse migratieachtergrond	57%	43%	100%
Niet-westerse migratieachtergrond	61%	39%	100%

Op dezelfde manier hebben we de samenstelling van de gehele studentenpopulatie van bacheloropleidingen met numerus fixus onderzocht. We hebben de samenstelling vóór de overgang naar een numerus fixus dus vergeleken met die daarna. Ter illustratie: voordat opleidingen een numerus fixus hadden ingesteld had 19 procent van de studenten een niet-westerse migratieachtergrond en 81 procent een Nederlandse achtergrond of westerse migratieachtergrond (tabel 1.5b). Na instelling van de numerus fixus is deze verhouding gewijzigd naar 16 versus 84 procent. Met andere woorden: studenten met een niet-westerse migratieachtergrond zijn gemiddeld genomen minder vertegenwoordigd nadat opleidingen een numerus fixus hebben ingesteld.

Tabel 1.5b Samenstelling studentenpopulatie bacheloropleidingen voor en na instelling numerus fixus, naar etnische achtergrond, periode 2010-2015 (in percentages)

	Voor	Na
Nederlandse en westerse migratieachtergrond	81%	84%
Niet-westerse migratieachtergrond	19%	16%
Totaal	100%	100%

In de voor- en na-analyses is de overgang naar het instellen van een numerus fixus onderzocht. Dit betekent dat zowel opleidingen met centrale loting als opleidingen die decentraal selecteren bij elkaar genomen zijn. De overgang naar 100 procent decentrale selectie komt naar verhouding nog te weinig voor om dergelijke analyses betrouwbaar uit te voeren. Daarom kunnen we strikt genomen nog geen conclusie trekken over verschillen tussen groepen bij de overgang naar 100 procent decentrale selectie. Om hieraan tegemoet te komen hebben we naast de tijdsperiode 2010-2015 ook voor- en na-analyses gedaan over andere tijdsperiodes waarbinnen het aandeel opleidingen met 100 procent decentrale selectie varieert, namelijk 2006-2015, 2010-2016, 2011-2015 en 2011-2016. De uitkomsten van deze verschillende analyses laten een vergelijkbaar patroon zien.

1.6 Afbakening van het onderzoek

Inkadering van de bacheloropleidingen

De inventarisatie van de gehanteerde selectiecriteria bij bacheloropleidingen met numerus fixus beperkt zich tot de actuele bekostigde voltijd hbo- en wo-

bacheloropleidingen op peildatum 1 oktober 2015 die volgens het CROHO een numerus fixus hebben. De inventarisatie vond plaats in de eerste helft van 2016. De gehele analyse betreft trendinformatie over de periode 2008/2009 tot en met 2016/2017. Het aantal bacheloropleidingen per jaar fluctueert. In 2016/2017 waren 1.373 bacheloropleidingen in het hoger onderwijs in de analyse betrokken.

Inkadering van de masteropleidingen

De inventarisatie van selectiemaatregelen van wo-masteropleidingen beperkt zich tot de actuele bekostigde voltijd wo-masters op peildatum 1 oktober 2015, inclusief researchmasters. Masters die niet direct vanuit de bachelor toegankelijk zijn, zoals postinitiële masters of universitaire lerarenopleidingen (ulo's), hebben we buiten beschouwing gelaten. Het onderzoek vond plaats in de eerste helft van 2016. We hebben de selectiecriteria van masteropleidingen voor het studiejaar 2016/2017 geïnterpreteerd. Het oorspronkelijke doel was om twee opeenvolgende jaren met elkaar te vergelijken, met eenzelfde set van opleidingen. Gedurende de inventarisatie bleken de criteria over 2015/2016 niet meer te achterhalen.

Deze opzet heeft als consequentie dat nieuwe masteropleidingen die voor het eerst van start zijn gegaan in het collegejaar 2016/2017 in dit onderzoek buiten beschouwing zijn gelaten. Voor het collegejaar 2016/2017 hebben we in totaal 689 masteropleidingen onderzocht. Het gaat hierbij om 110 researchmasters en 579 reguliere masters. We hebben onze bevindingen aan de instellingen voorgelegd ter verificatie.

Definitie van selectie bij bacheloropleidingen

Bacheloropleidingen met selectie zijn bacheloropleidingen in het hbo en wo die volgens het CROHO:

- een numerus fixus hebben, of;
- aanvullende eisen stellen, of;
- kleinschalig intensief onderwijs aanbieden.

In het onderzoek hebben we ons beperkt tot de opleidingen met een numerus fixus. Opleidingen met aanvullende eisen of kleinschalig intensieve opleidingen zijn dus buiten beschouwing gelaten. Deze opleidingen staan wel beschreven in de in- en doorstroommonitor (zie hoofdstuk 4). Waar het in de tekst gaat over selecterende bacheloropleidingen, worden opleidingen met een numerus fixus bedoeld – tenzij anders aangegeven.

De meerderheid van de selecterende bacheloropleidingen kiest nu al voor decentrale selectie: soms voor de gehele instroom, soms voor een deel van de studenten. Deze mate van decentrale selectie is verdeeld in wel/geen decentrale selectie. De opleidingen die wel decentrale selectie toepassen, zijn gegroepeerd in een aantal klassen: 1-30 procent decentrale selectie, 31-99 procent en 100 procent decentrale selectie.

Definitie van selectie bij masteropleidingen

Onder selecterende masteropleidingen verstaan we alleen opleidingen die aan *alle* studenten die zich aanmelden (dus ook afkomstig van gerelateerde bachelors van de eigen instelling) vragen om aanvullende documentatie³ en/of deze studenten een

³Voorbeelden van aanvullende documentatie zijn: een cijferlijst van de bacheloropleiding of equivalent daarvan, een motivatiebrief, een curriculum vitae, referenties. Voorbeelden van een aanvullende toets zijn: een kennistoets, vaardigheidentoets, taaltoets. Voorbeelden van

aanvullende toets afnemen of een andere procedure laten doorlopen, waarop vervolgens een selectie wordt gemaakt. Op basis daarvan maken deze opleidingen een selectie van studenten die worden toegelaten. Er zijn ook masteropleidingen die alleen selectie toepassen bij een deel van de studenten die zich aanmelden, bijvoorbeeld alleen bij studenten die van een andere instelling komen. Deze opleidingen zijn hier dus buiten beschouwing gelaten.

Definitie van in- en doorstroom

Met 'instroom' doelen we op de studenten die het hoger onderwijs instromen. 'Doorstroom' heeft in dit rapport twee betekenissen. In hoofdstuk 3 gaat het om de doorstroom van de bachelor naar de master. In hoofdstuk 4 hanteren we definitie zoals we die in de jaarlijkse in- en doorstroommonitor gebruiken: het potentiële aanbod van gediplomeerde mbo-studenten en studenten uit het voortgezet onderwijs die toelaatbaar zijn tot het hoger onderwijs. Het gaat hier dus om potentiële studenten met de juiste kwalificaties, die nog niet zijn ingestroomd in het hoger onderwijs.

Definitie van toegankelijkheid

Toegankelijkheid definiëren we als de mate waarin toegang tot het hoger onderwijs wordt bepaald door een geldig bewijs van de toegestane vooropleiding (bijvoorbeeld een havo- of vwo-diploma, mbo-niveau 4-diploma, hbo-bachelor, wo-bachelor) als indicatie van voldoende cognitieve vaardigheden. Maatregelen die (onbedoeld) een verschuiving van in- en doorstroom veroorzaken in de tijd of tussen groepen studenten – onafhankelijk van cognitieve vaardigheden – zijn daarmee een bedreiging voor de toegankelijkheid.

Het gebruik van de termen in- en doorstroom

In dit rapport worden de begrippen in- en doorstroom door elkaar gebruikt. Instroom kan de betekenis hebben van eerste instroom in het hoger onderwijs maar ook de instroom in het masteronderwijs. De term doorstroom gebruiken we op het moment dat we vanuit een groep gediplomeerden kijken die doorstromen naar een hoger onderwijsniveau. In dit rapport kunnen dit mbo-of vo-gediplomeerden zijn, maar ook wo-bachelorgediplomeerden.

Subgroepen

We onderscheiden een aantal subgroepen. Bij de bacheloropleidingen hebben we gekeken naar sekse en naar verschillende sociale achtergrondkenmerken. We hebben onderzocht of etniciteit een rol speelt: een Nederlandse achtergrond, westerse migratieachtergrond of niet-westerse migratieachtergrond. Ook hebben we gekeken naar het postcodegebied waar studenten vandaan komen. Heeft het effect als een student uit een armoedeprobleemcumulatiegebied (apcg) of juist uit een sociaaleconomisch sterkere wijk afkomstig is? Verder hebben we de vooropleidingscategorieën mbo, havo en vwo onderscheiden. Bij havo en vwo hebben we gekeken naar het gemiddelde eindexamencijfer: hoger of lager dan een 7.

We hebben bovendien de sociaaleconomische status van de ouders meegenomen, in termen van opleiding en inkomen. Bij het opleidingsniveau hebben we gekeken naar de hoogstopgeleide ouder. Er is sprake van hoogopgeleide ouders als minimaal een van de ouders een afgeronde opleiding in het hoger onderwijs heeft. Studenten noemen we in dat geval 'tweedegeneratiestudenten'. Eerstegeneratiestudenten zijn

een andere procedure zijn: een gesprek/interview, een presentatie, een pitch, een assessment.

studenten met lager opgeleide ouders. Om te onderzoeken of het inkomen van de ouders een rol speelt, hebben we vijf inkomensgroepen onderscheiden en die onderling vergeleken.

Bij de masteropleidingen hebben we de studenten in grote lijnen in dezelfde subgroepen onderverdeeld, maar daar hebben we ook gekeken naar het verschil tussen Nederlandse en internationale⁴ studenten. Bij de vooropleiding hebben we hier specifiek gekeken naar bacheloropleidingen met een numerus fixus en university colleges. Het postcodegebied waar studenten vandaan komen hebben we bij de masteropleidingen niet meegenomen.

1.7 Tussenrapportage

Tijdens het onderzoek hebben we, op verzoek van de minister, een extra tussentijdse rapportage gemaakt over selectie in de masterfase. De aanleiding hiervoor was de toezegging van de minister aan de Tweede Kamer tijdens het algemeen overleg van 23 maart 2016 over arbeidsmarktkansen en selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Dit tussenbericht bevatte de voorlopige resultaten over de selectiviteit van universitaire masteropleidingen. Daarvoor hebben we een extra verificatieronde gehouden onder de dertien universiteiten met de vraag of de verkregen informatie klopte, of om aanvullende informatie te verstrekken. Het tussenbericht hebben we eind december op onze website gepubliceerd.⁵

1.8 Leeswijzer

De hoofdstukken 2 tot en met 4 bevatten de bevindingen van ons onderzoek. Aan het begin van elk hoofdstuk staan de hoofdlijnen van dat hoofdstuk, waarmee we puntsgewijs antwoord geven op de deelvragen. Elk hoofdstuk sluit af met conclusies.

In hoofdstuk 2 gaan we in op de decentrale selectie bij bacheloropleidingen met een numerus fixus in hbo en wo. Hoofdstuk 3 beschrijft de selectie bij masteropleidingen in het wo sinds de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht. In beide hoofdstukken komen de bevindingen uit het bureauonderzoek en uit de praktijkstudie aan de orde. In hoofdstuk 4 presenteren we het actuele kwantitatieve beeld dat de in- en doorstroommonitor oplevert, op basis van de secundaire data-analyse. Een deel van deze gegevens is in de eerdere hoofdstukken al aan bod gekomen. In hoofdstuk 5 volgen de conclusies en in hoofdstuk 6, tot slot, duiden we deze conclusies in een beschouwing.

⁴ Een internationale student heeft geen Nederlandse nationaliteit en heeft geen bekende Nederlandse vooropleiding genoten.

⁵ <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/themaonderzoeken/inhoud/themaonderzoeken-hoger-onderwijs/selectie-toegankelijkheid-en-studiesucces/selectie-van-voltijd-masteropleidingen-wo>

2 Decentrale selectie bij bacheloropleidingen

Dit hoofdstuk brengt in kaart in hoeverre en hoe selecterende bacheloropleidingen decentrale selectie toepassen, en wat de gevolgen zijn van het instellen van een numerus fixus voor de instroom. Daarmee proberen we zicht te krijgen op het effect van de maatregel dat selecterende bacheloropleidingen minimaal twee soorten kwalitatieve criteria moeten hanteren bij de selectie. Allereerst schetsen we een beeld van de selecterende bacheloropleidingen en van de opleidingen die decentrale selectie toepassen (paragraaf 2.1). Vervolgens gaan we in op het beleid en de motieven van instellingen en opleidingen bij decentrale selectie (paragraaf 2.2) en op de selectiecriteria en de instrumenten die ze hierbij gebruiken (paragraaf 2.3). Daarna bekijken we de effecten van decentrale selectie op de instroom (paragraaf 2.4). Tot slot bespreken we de verschillen in instroom tussen groepen studenten (paragraaf 2.5).

De hoofdlijnen per deelvraag

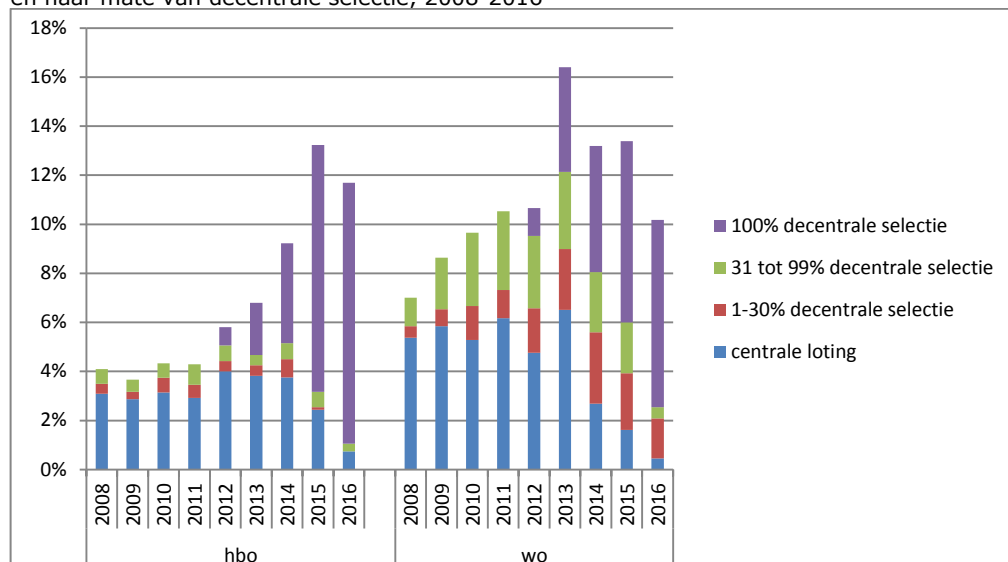
- Het percentage bacheloropleidingen met numerus fixus neemt na een lange periode van stijging nu weer af, in zowel hbo als wo. Ruim 10 procent heeft een numerus fixus. Een grote meerderheid past nu al volledige decentrale selectie toe.
- De onderzochte opleidingen hanteren geen specifiek diversiteitsbeleid, gericht op de vertegenwoordiging van bepaalde groepen studenten.
- Veruit de meeste opleidingen met decentrale selectie hanteren twee of meer selectiecriteria. De wijze van selecteren verschilt sterk per opleiding, maar een toets komt bijna altijd voor.
- De instroom in numerusfixusopleidingen is fors gegroeid, vooral in het hbo. Daar groeide de instroom van 8,3 procent van alle studenten in 2006 tot 21 procent in 2015.
- Er zijn kleine verschillen in instroom tussen subgroepen. Studenten met een Nederlandse of anderszins westerse achtergrond, uit sociaaleconomisch sterkere wijken, met een hoger gemiddeld havo- of vwo-cijfer, met hoogopgeleide ouders of met ouders uit de hogere inkomensgroepen stromen relatief iets vaker in numerusfixusopleidingen in.

2.1 Selecterende bacheloropleidingen

Ruim een op de tien bacheloropleidingen heeft numerus fixus

Nederland kent ongeveer 1.400 voltijd bacheloropleidingen: in de periode 2008-2016 waren dit er tussen de 940 en 1.000 in het hbo en 430 à 440 in het wo. In het hbo had in 2016 bijna 12 procent van de voltijd bacheloropleidingen een numerus fixus (figuur 2.1a). In het wo was dit in 2016 ruim 10 procent. Zowel in het hbo als in het wo zien we tussen 2008 en 2016 aanvankelijk een toename van het percentage bacheloropleidingen met een numerus fixus en later weer een afname. In het hbo treedt deze afname op in 2016, in het wo vanaf 2014, met 2015 als uitzondering (zie ook hoofdstuk 4).

Figuur 2.1a Percentage voltijd bacheloropleidingen met numerus fixus in hbo en wo, in totaal en naar mate van decentrale selectie, 2008-2016

Bron: CROHO, 2016; DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Steeds meer decentrale selectie

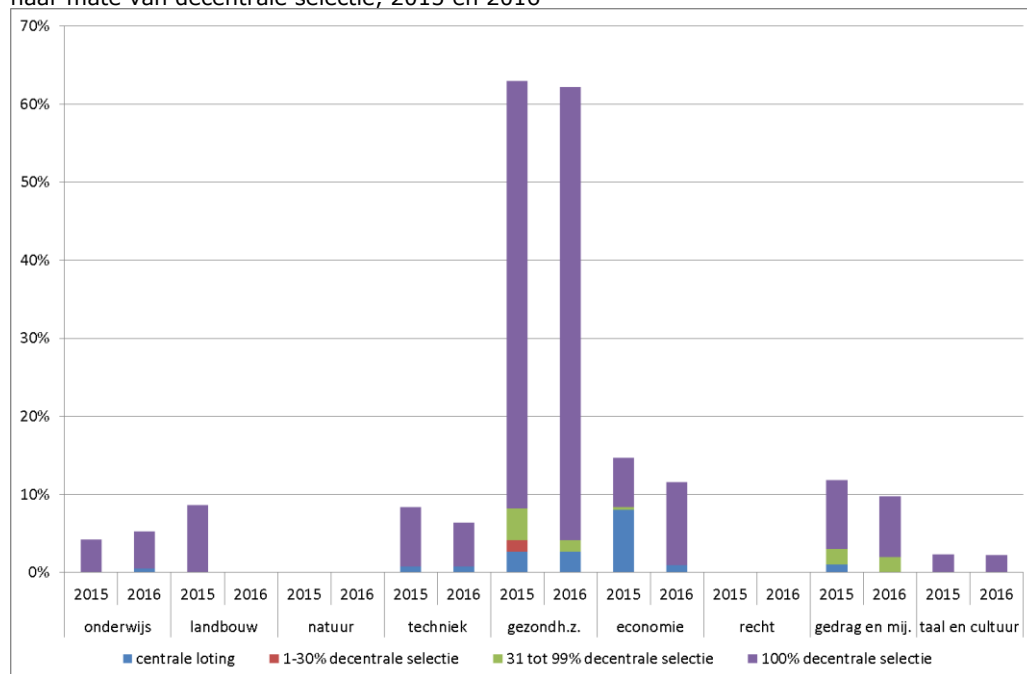
In hbo en wo samen heeft ruim 11 procent van alle bacheloropleidingen een numerus fixus. Deze 11 procent is samengesteld uit 1,7 procent met centrale loting en 9,4 procent met (enige mate van) decentrale selectie. Het aandeel selecterende bacheloropleidingen met 100 procent decentrale selectie neemt toe, vooral in het hbo. In 2016 ging het in het hbo om 10,6 procent van alle bacheloropleidingen, dus ongeacht of er sprake is van selectie, en in het wo om 7,6 procent van alle bacheloropleidingen. De stijging is al enkele jaren zichtbaar. De voor de hand liggende verklaring is dat opleidingen anticiperen op de aanstaande afschaffing van centrale loting.

Beeld per sector

Gezondheidszorg koploper in hbo, aandeel selecterende opleidingen neemt af

In het hbo heeft de sector gezondheidszorg het grootste aandeel selecterende bacheloropleidingen: meer dan 60 procent (figuur 2.1b). In 2016 zien we in deze sector een bescheiden afname. Die zien we ook in de sectoren economie, gedrag en maatschappij en techniek. Opvallend is de afname van het aandeel selecterende bacheloropleidingen in de sector landbouw. In 2015 selecteerde bijna 9 procent van de opleidingen in deze sector, in 2016 geen één. In de sector onderwijs zien we in 2016 een geringe toename van bacheloropleidingen met selectie. In de sector taal blijft het aandeel nagenoeg gelijk. Er zijn geen bacheloropleidingen geregistreerd in de sectoren natuur en recht.

Figuur 2.1b Percentage voltijd bacheloropleidingen in hbo met een numerus fixus per sector, naar mate van decentrale selectie, 2015 en 2016

Bron: CROHO, 2016; DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

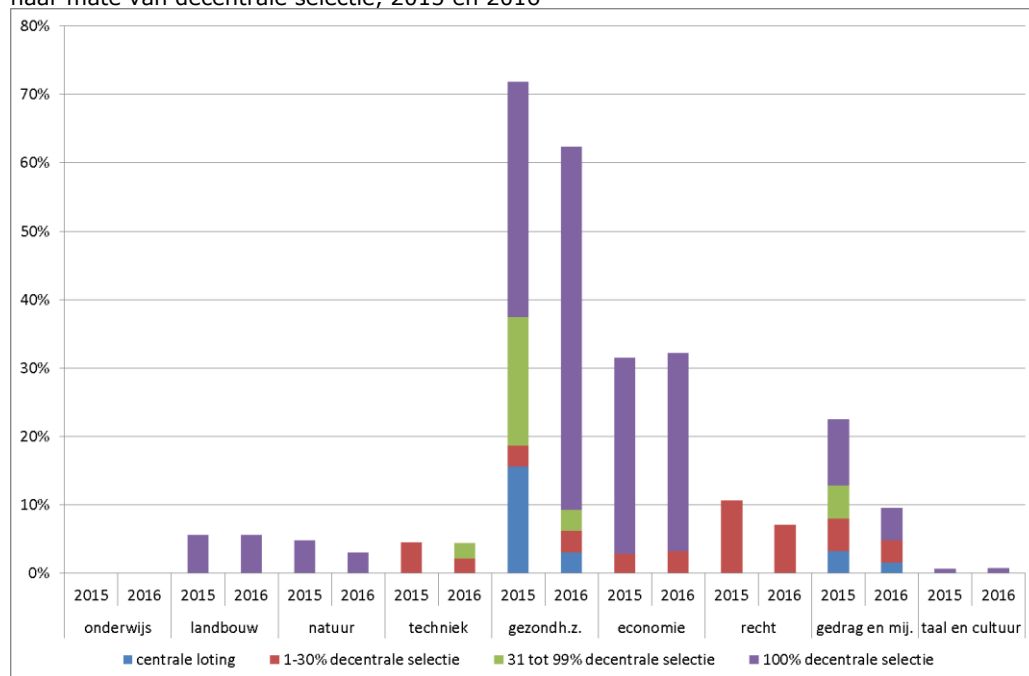
Meestal 100 procent decentrale selectie in hbo

Bij het overgrote deel van de selecterende hbo-bacheloropleidingen is sprake van 100 procent decentrale selectie. Het beeld wisselt wel wat per sector. Binnen de sectoren techniek en gedrag en maatschappij neemt het aandeel 100 procent decentrale selectie af, binnen de sectoren onderwijs, gezondheidszorg en met name economie neemt het juist toe.

Ook in wo vooral selectie bij gezondheidszorg, grote daling gedrag en maatschappij

Ook in het wo zien we het grootste aandeel selecterende bacheloropleidingen in de sector gezondheidszorg (figuur 2.1c). De sector economie volgt als tweede. In de meeste sectoren zien we van 2015 op 2016 een afname van het aandeel selecterende bacheloropleidingen, met als uitschieter de meer dan halvering van het aandeel selecterende opleidingen in de sector gedrag en maatschappij. De sector economie is een uitzondering, daar is sprake van een lichte stijging. De sector onderwijs kent geen selecterende bacheloropleidingen.

Figuur 2.1c Percentage voltijd bacheloropleidingen in wo met een numerus fixus per sector, naar mate van decentrale selectie, 2015 en 2016

Bron: CROHO, 2016; DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Steeds vaker 100 procent decentrale selectie in wo

Kijken we naar de mate van decentrale selectie bij de selecterende opleidingen in het wo, dan zien we dat het aandeel opleidingen met 100 procent decentrale selectie in de sector gezondheidszorg met bijna 19 procent is toegenomen. Het aandeel opleidingen met centrale loting is in deze sector van 2015 naar 2016 met ruim 12 procent afgenomen. In de andere sectoren zijn de verschuivingen gering.

2.2

Beleid en motieven van instellingen en opleidingen

Terughoudendheid bij instellen numerus fixus

In onze praktijkstudie hebben we met een aantal instellingen en opleidingen gesproken over hun beleid rond de numerus fixus en decentrale selectie. De meeste van deze instellingen en opleidingen zijn enigszins terughoudend bij het instellen van een numerus fixus. Deze terughoudendheid heeft vooral te maken met de rol die zij voor zichzelf zien: het verzorgen van onderwijs als maatschappelijke opdracht. Een van de instellingen zei een zo uniform en transparant mogelijk toelatingsbeleid te willen hanteren, met toegankelijkheid als uitgangspunt. Ook de belasting die selectie met zich meebrengt speelt mee: selectie kan immers behoorlijk arbeidsintensief zijn.

Vaak praktische reden voor numerus fixus

In onze praktijkstudie kwam naar voren dat de numerus fixus vaak een praktische achtergrond heeft (zie ook Inspectie van het Onderwijs, 2015b). Het gaat dan bijvoorbeeld om de keuze voor kleinschalig onderwijs, een beperkte opleidingscapaciteit, een beperkte beschikbaarheid van stageplaatsen (zoals in de verpleegkunde of de mondzorg) of het bestaan van landelijke instroomafspraken (zoals voor fysiotherapie en toegepaste psychologie). Daarnaast zien instellingen in de numerus fixus een instrument om de meest kansrijke studenten te selecteren en om te sturen op de kwaliteit van het onderwijs en de opleiding. Ook bevordering van

bewuste keuzes en vermindering van uitval worden als motieven voor een numerus fixus genoemd. De motieven komen in de regel in combinatie voor, waarbij de praktische motieven vaak vooropstaan.

Toegevoegde waarde decentrale selectie

Tijdens de gesprekken die wij voerden kwam nadrukkelijk de toegevoegde waarde van decentrale selectie naar voren. Door decentrale selectie zijn de studenten beter voorbereid, kiezen ze bewuster en zijn ze beter gemotiveerd. Niet alleen het opleidingsmanagement, maar ook studenten zelf wezen hierop. Decentrale selectie heeft bovendien een positief effect op het contact tussen studenten: mede door de vaak intensieve selectieprocedure en de relatief kleine groep van deelnemende studenten ontstaat er binding of zelfs 'bonding' tussen studenten en ook tussen studenten en docenten. Een aantal opleidingen sprak van hoge studenttevredenheid, hoog rendement en weinig uitval. Vanwege deze toegevoegde waarde vond een van onze gesprekspartners dat er wat voor te zeggen is de numerus fixus ook in te stellen als dat niet direct noodzakelijk is op praktische gronden.

Keerzijde

Decentrale selectie heeft ook een keerzijde. Het draagt het risico van zelfselectie in zich: studenten die op voorhand afzien van een selecterende opleiding, bijvoorbeeld omdat ze denken dat ze toch niet door de selectie heen zullen komen. Ook als ze eenmaal in de selectieprocedure zitten, kan het zijn dat studenten alsnog afhaken als de eerste uitkomsten – selectie gaat vaak in meerdere stappen – niet direct bemoedigend zijn.

Verschuivingen in studentenstromen verwacht

Soortgelijke opleidingen van verschillende instellingen kennen elkaar en weten van elkaar hoe ze te werk gaan. De ervaring c.q. verwachting van enkele van de instellingen die we hebben gesproken, is dat beslissingen om te gaan selecteren of om dat juist niet te doen zorgen voor verschuivingen in studentenstromen tussen instellingen en opleidingen.

Geen diversiteitsbeleid

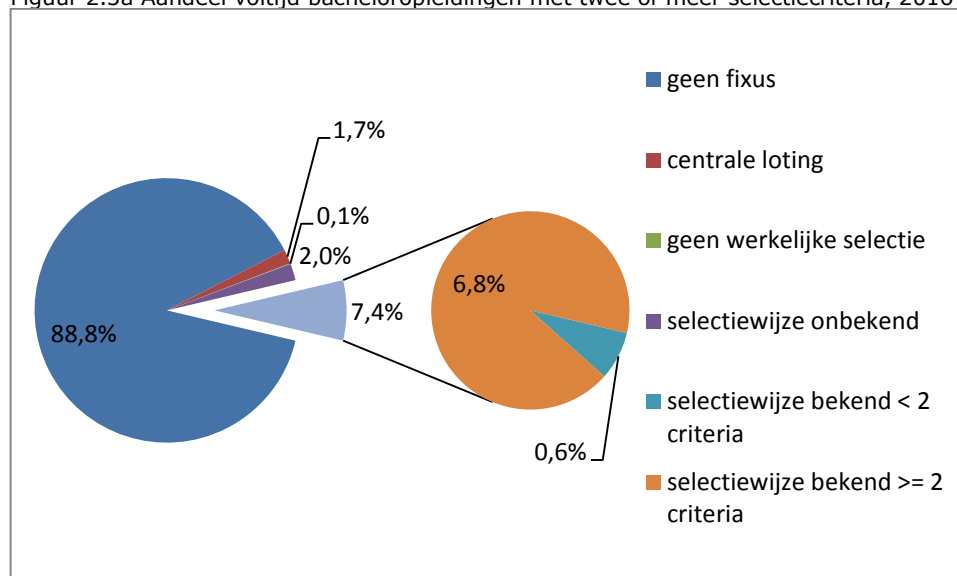
De opleidingen die wij spraken, hanteren geen specifiek diversiteitsbeleid: een specifiek beleid gericht op de vertegenwoordiging van bepaalde groepen studenten in de opleidingen. Wel zeiden vertegenwoordigers van een instelling dat opleidingen bij de wijze van selectie en de voorlichting daarover rekening houden met het gegeven dat de aanmeldingen heel divers kunnen zijn.

2.3 Selectiecriteria en -instrumenten

90 procent hanteert minimaal twee selectiecriteria

Om te onderzoeken welke selectiecriteria opleidingen hanteren, hebben we hun websites bekeken. Van de 9,4 procent bacheloropleidingen met decentrale selectie hebben we van 7,4 procent (n=101) weten te achterhalen welke selectiecriteria ze hanteren; van de overige 2 procent is dit niet bekend (figuur 2.3a). Van de groep waarvan de criteria bekend zijn, hanteert ruim 90 procent twee of meer selectiecriteria. De overige 10 procent hanteert één selectiecriterium. Dit laatste mag na afschaffing van de centrale loting met ingang van het studiejaar 2017/2018 niet meer.

Figuur 2.3a Aandeel voltijd bacheloropleidingen met twee of meer selectiecriteria, 2016

Bron: CROHO, 2016; diverse instellingssites; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Soorten en vormen van selectiecriteria

Acht hoofdcriteria

We hebben acht hoofdcriteria onderscheiden die opleidingen bij decentrale selectie hanteren. Daaronder vallen alle criteria die wij in ons onderzoek hebben aangetroffen. Het gaat om de volgende criteria⁶:

1. Cijferlijst: bijvoorbeeld gewaarmerkte transcripten of diploma's, zonder minimumnorm;
2. CijfERNORM: als 1, maar dan met minimumnorm;
3. Toets: bijvoorbeeld taaltoets, entreetoets, competentietoets;
4. Persoon: kenmerken als zelfstandigheid, doorzettingsvermogen, gastvrijheid, empathie;
5. Motivatie: door middel van brief of gesprek⁷;
6. Werkervaring: bijvoorbeeld stages of bestuursjaren bij een vereniging;
7. Cv;
8. Referenties: ook van eigen kunnen, bijvoorbeeld in een portfolio.

Selectiemethode verschilt per opleiding

De wijze van selecteren verschilt sterk per opleiding. Die verschillen zien we terug in onze praktijkstudie. Waar bijvoorbeeld de ene opleiding een complete dag uittrekt voor een assessment en een interview, volstaat de andere opleiding met een online toets.

Studenten kritisch over kosten

Of een opleiding kosten in rekening brengt voor de selectieprocedure was geen onderwerp van ons onderzoek. In onze praktijkstudie kwamen we wel één opleiding

⁶ Waar we spreken van (selectie)criteria gaat het in een aantal gevallen niet zozeer om een specifiek criterium maar eerder om een selectiemiddel of -instrument, dat we in dit onderzoek meetellen als één criterium, waarbij dan het specifieke criterium (of soms criteria) niet altijd op voorhand vaststaat.

⁷ Anders dan motivatie als persoonskenmerk, zoals een gemotiveerde studiehouding: het gaat hier om de beweegredenen.

tegen waar studenten kosten moesten betalen voor de selectieprocedure. Het ging om een bedrag van 70 euro, te betalen aan de instantie die de betreffende test verzorgde. Studenten die niet werden geselecteerd, kregen dit geld niet terug. Een opleiding gaf aan dat het in rekening brengen van kosten in feite neerkomt op een extra selectie-instrument. Studenten staan over het algemeen kritisch tegenover het in rekening brengen van kosten.

Toets meestgebruikte selectie-instrument

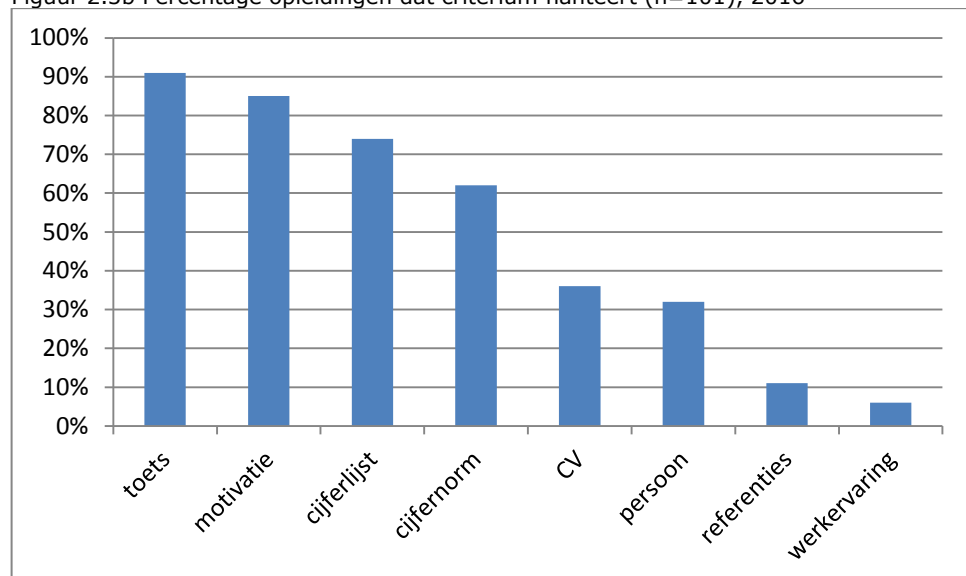
Het meestgebruikte selectie-instrument is een toets. Van de bacheloropleidingen in hbo en wo waarvan we de selectiecriteria kennen, maakt 91 procent gebruik van dit instrument. Het kan een online toets zijn, maar ook een toets die op de instelling wordt afgenomen. De inhoud van de toets hangt samen met de inhoud van de opleiding. De toets kan betrekking hebben op bijvoorbeeld wiskunde, Engels, marketing, internationale competenties of de lesstof van de betreffende opleiding. Motivatie, cijferlijst en cijfernorm zijn ook relatief veel gebruikte selectiecriteria.

Het gebruik van een toets komt bij selecterende bacheloropleidingen overigens veel vaker voor dan bij selecterende masteropleidingen: slechts een derde van de selecterende masteropleidingen gebruikt een toets (zie hoofdstuk 3).

Relatief vaak selectie op persoonskenmerken

Bacheloropleidingen selecteren in vergelijking met masteropleidingen relatief vaak op persoonskenmerken (32 procent) (figuur 2.3b). Het gaat daarbij bijvoorbeeld om empathie (bachelor Verpleegkunde), een creatieve en avontuurlijke inslag (bachelor Industrieel Product Ontwerpen) of communiceren en initiatief nemen (bachelor Communicatie).

Figuur 2.3b Percentage opleidingen dat criterium hanteert (n=101), 2016

Bron: CROHO, 2016; diverse instellingssites; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Combinaties van selectiecriteria

Vooraf combinatie cijferlijst, cijfernorm en aanvullende toets

Selecterende bacheloropleidingen maken combinaties van verschillende selectiecriteria. De combinatie van ten minste een cijferlijst, een cijfernorm en een aanvullende toets komt veelvuldig voor. 63 van de 101 opleidingen waarvan we de

criteria kennen, hanteren deze combinatie (62 procent), aangevuld met een of meer andere criteria. Doorgaans is dat minimaal één niet-cognitief criterium, bijvoorbeeld de motivatie. Slechts in 16 procent van de gevallen waarbij opleidingen vragen om havo- of vwo-cijfers is er geen vooraf bepaalde norm.

De drie meest gehanteerde vaste combinaties zijn:

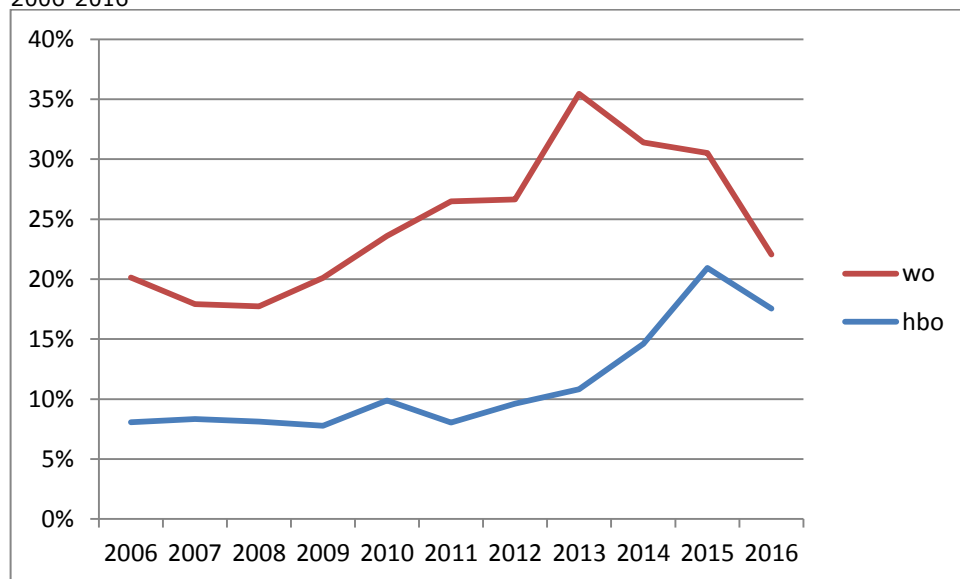
1. Cijferlijst met norm – toets – motivatie (10,4 procent);
2. Cijferlijst met norm – toets – motivatie – cv (7,8 procent);
3. Cijferlijst met norm – toets – persoonskenmerken – motivatie (6,5 procent).

2.4 Instroom in bacheloropleidingen met selectie

Instroom in hbo-numerusfixusopleidingen neemt na snelle groei weer af

De instroom in numerusfixusopleidingen in het hbo groeide tussen 2006 en 2016 snel. In 2006 ging 8,3 procent van alle studenten⁸ die voor het eerst instroomden in een voltijd hbo-opleiding (directe instroom) een numerusfixusopleiding volgen (figuur 2.4a). Tussen 2011 en 2015 is het instroompercentage ruim verdubbeld, tot 21 procent. Die stijging is in 2016 omgezet in een daling naar 17 procent.

Figuur 2.4a Percentage directe instroom in voltijd bacheloropleidingen met numerus fixus, 2006-2016

Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Instroom in wo steeg, maar daalt weer sinds 2013

Het aandeel studenten dat direct instroomt in een numerusfixusopleiding in het wo neemt na een jarenlange stijging sinds instroomjaar 2013 weer af. In 2016 stroomde 22 procent in een wo-bacheloropleiding met numerus fixus in.

2.5 Verschillen in instroom tussen groepen studenten

Onderzoek naar verschillen na overgang naar numerus fixus

⁸ Dit is inclusief de studenten zonder Nederlandse vooropleiding mbo 4, havo of vwo, zoals internationale studenten, en inclusief studenten die na hun vooropleiding een of meerdere tussenjaren hebben genomen.

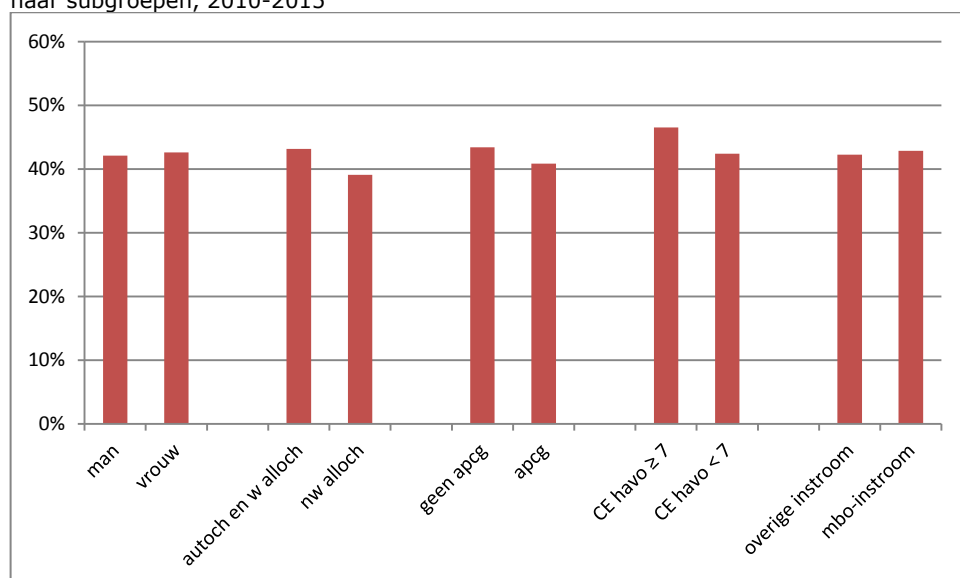
We hebben gekeken naar alle bacheloropleidingen die in de periode 2010–2015 de overgang hebben gemaakt naar een numerus fixus. Per subgroep hebben we bekeken welk deel van de studenten is ingestroomd nadat de numerus fixus is ingesteld. De percentages van de verschillende subgroepen hebben we onderling vergeleken. Een hoger percentage betekent dat die subgroep relatief vaker instroomt na instelling van de numerus fixus (zie 1.5 voor een nadere toelichting; zie hoofdstuk 4 voor de verschillen in de samenstelling van de gehele studentenpopulatie).

In hbo klein verschil in instroom na instelling numerus fixus

In het hbo zien we kleine verschillen tussen subgroepen na instelling van een numerus fixus. Van de groep studenten met een niet-westerse migratieachtergrond die in de periode 2010-2015 het hbo is ingestroomd, stroomde 39 procent in na instelling van de numerus fixus (figuur 2.5a). Van de groep studenten met Nederlandse of anderszins westerse achtergrond stroomde 43 procent in na instelling van de numerus fixus. Studenten uit deze laatste groep stromen dus relatief iets vaker een opleiding met numerus fixus in dan studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Verder zien we dat:

- studenten uit armoedeprobleemcumulatiegebieden (apcg's) relatief iets minder vaak instromen dan studenten uit overige gebieden;
- vrouwen relatief iets vaker instromen dan mannen;
- havisten met een relatief laag gemiddeld cijfer (<7) relatief iets minder vaak instromen dan havisten met een hoog gemiddeld cijfer;
- mbo'ers relatief iets vaker instromen dan studenten met een andere vooropleiding.

Figuur 2.5a Instroompercentage in voltijd hbo-bacheloropleiding na instelling numerus fixus naar subgroepen, 2010-2015

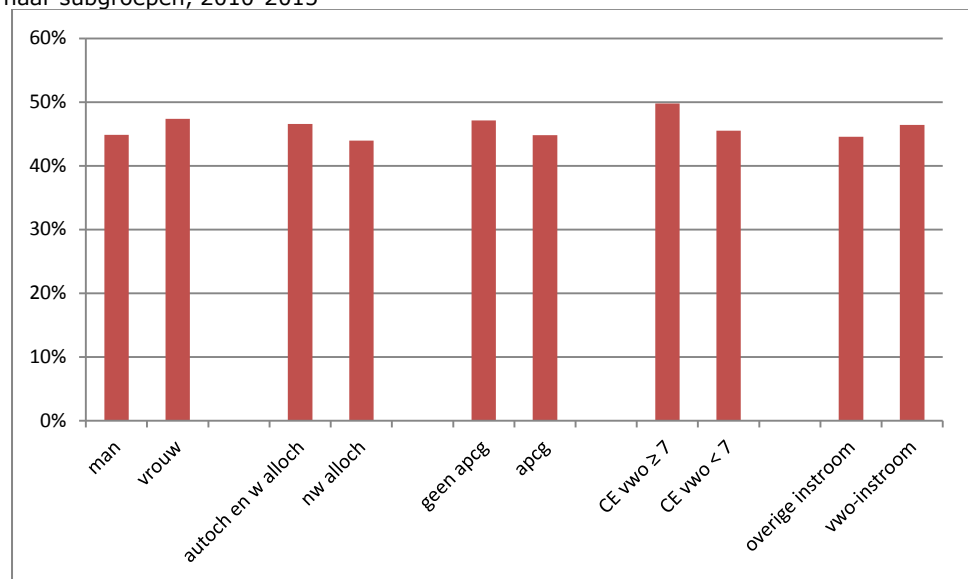
Bron: CROHO, 2016; RASP, 2016; DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

In wo vergelijkbare verschillen

In het wo zien we vergelijkbare verschillen (figuur 2.5b). Na instelling van een numerus fixus stromen vrouwen relatief iets vaker in dan mannen, studenten met een westerse achtergrond relatief iets vaker dan studenten met een niet-westerse

migratieachtergrond, studenten uit apcg's relatief minder vaak dan studenten uit de overige gebieden en studenten met een laag gemiddeld vwo-cijfer (<7) relatief minder vaak dan studenten met een hoog gemiddeld vwo-cijfer. Waar in het hbo relatief veel mbo'ers instromen na instelling van een numerus fixus, zijn dat in het wo vwo'ers: zij stromen relatief iets vaker in dan studenten met een andere vooropleiding.

Figuur 2.5b Instroompercentage in voltijd wo-bacheloropleiding na instelling numerus fixus naar subgroepen, 2010-2015

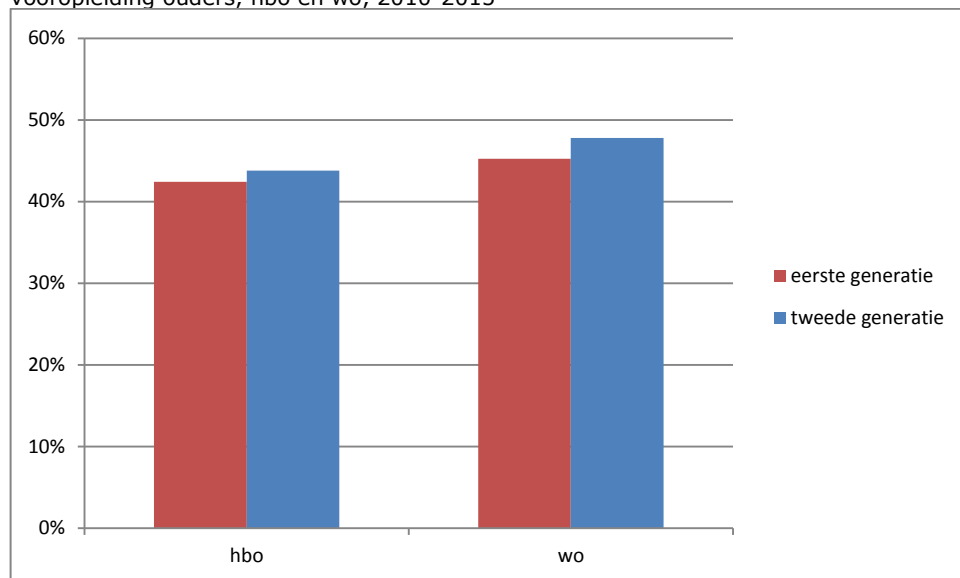

Bron: CROHO, 2016; RASP, 2016; DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Meer instroom van tweedegeneratiestudenten na instelling numerus fixus

Zowel in het hbo als in het wo zien we dat van de groep studenten met hoogopgeleide ouders een hoger percentage is ingestroomd na instelling van de numerus fixus dan van de groep studenten met lager opgeleide ouders (figuur 2.5c). De verschillen zijn overigens niet groot.

Figuur 2.5c Instroompercentage in voltijd bacheloropleiding na instelling numerus fixus naar vooropleiding ouders, hbo en wo, 2010-2015

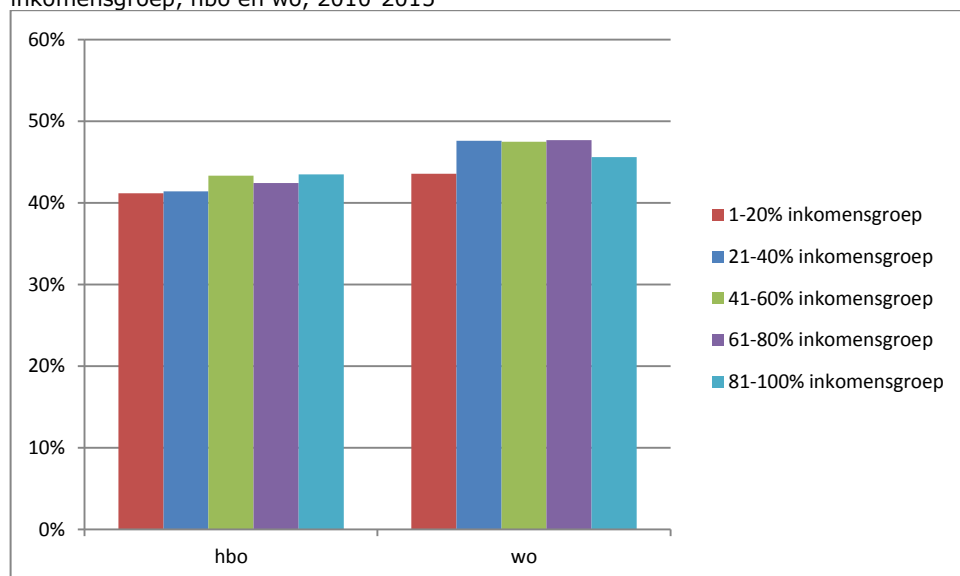

Bron: CROHO, 2016; RASP, 2016; DUO, 2016; CBS, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Minder instroom van studenten met ouders in laagste inkomensgroep

Bij het inkomen van de ouders zien we een vergelijkbaar beeld: zowel in het hbo als in het wo stromen studenten uit met name de laagste inkomensgroep minder vaak in een numerusfixusopleiding in dan studenten uit de overige inkomensgroepen (figuur 2.5d). In het wo stromen ook studenten uit de hoogste inkomensgroep minder in.

Figuur 2.5d Instroompercentage in voltijd bacheloropleiding met numerus fixus naar inkomensgroep, hbo en wo, 2010-2015

Bron: CROHO, 2016; RASP, 2016; DUO, 2016; CBS, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

2.6

Conclusie

Selecterende bacheloropleidingen

Zowel in het hbo als in het wo neemt het percentage bacheloropleidingen met numerus fixus af, na een lange periode van stijging. Ruim een op de tien bacheloropleidingen heeft een numerus fixus. Het aandeel van deze opleidingen dat volledig decentraal selecteert, is de afgelopen jaren snel toegenomen. Meer dan negen van de tien selecterende bacheloropleidingen in het hbo en ongeveer zeven van de tien in het wo kennen 100 procent decentrale selectie. De voor de hand liggende verklaring is dat de opleidingen anticiperen op de aanstaande afschaffing van centrale loting.

Veruit het grootste aandeel selecterende bacheloropleidingen komen we zowel in het hbo als in het wo tegen in de sector gezondheidszorg. In het wo kent ook de sector economie relatief veel selecterende bacheloropleidingen.

Opleidingen zien duidelijk de toegevoegde waarde van decentrale selectie. Als keerzijde noemen ze het risico van zelfselectie. De onderzochte opleidingen hanteren geen specifiek diversiteitsbeleid, gericht op de vertegenwoordiging van bepaalde groepen studenten.

Selectiecriteria en -instrumenten

Van de groep bacheloropleidingen met decentrale selectie waarvan we de selectiecriteria kennen, hanteert ruim 90 procent twee of meer selectiecriteria. De andere hanteren er slechts een. De manier van selecteren verschilt sterk per opleiding, qua criteria en qua intensiteit van de toepassing. Een toets is het meestgebruikte selectie-instrument. Daarnaast wordt veel gekeken naar motivatie, cijferlijst en cijfERNORM. De meest voorkomende combinatie is die van een cijferlijst, een cijfERNORM en een aanvullende toets, met daarnaast doorgaans nog minimaal een vierde (niet-cognitief) criterium. Vergeleken met masteropleidingen selecteren bacheloropleidingen relatief vaak op persoonskenmerken, zoals de mate van empathie of avontuurlijkheid.

Instroom in opleidingen met een numerus fixus

De instroom in bacheloropleidingen met numerus fixus groeide in het hbo tussen 2006 en 2015 sterk: van 8,3 procent van alle studenten in 2006 naar 21 procent in 2015. In 2016 was er een daling naar 17 procent. In het wo is de instroom in bacheloropleidingen met numerus fixus van 2006 tot 2013 ook gegroeid, maar daarna weer wat afgenomen: naar ruim 22 procent in 2016.

Verschillen tussen groepen studenten

De verschillen in instroom tussen specifieke groepen studenten zijn betrekkelijk klein. Zowel in hbo als in wo stromen na instelling van een numerus fixus studenten met een Nederlandse of anderszins westerse achtergrond, studenten uit sociaaleconomisch sterkere wijken en studenten met een gemiddeld havo- of vwo-cijfer hoger dan 7 relatief vaker in een bacheloropleiding in. Ook tweedegeneratiestudenten stromen relatief vaker in. Studenten met ouders in de laagste inkomensgroep stromen relatief minder vaak in.

3 Selectie bij masteropleidingen

Dit hoofdstuk brengt in kaart in hoeverre en hoe instellingen het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster hebben afgeschaft, en wat daarvan de gevolgen zijn voor de doorstroom naar de master. Daarmee proberen we zicht te krijgen op het effect van deze maatregel uit de Wet KIV, de tweede selecterende maatregel die in dit onderzoek centraal staat. Allereerst schetsen we een beeld van de selecterende masteropleidingen (paragraaf 3.1). Vervolgens gaan we in op het beleid en de motieven van instellingen en opleidingen bij selectie (paragraaf 3.2) en op de ervaringen die studenten met selectie hebben (paragraaf 3.3). Daarna bespreken we de selectiecriteria die opleidingen hanteren (paragraaf 3.4). In de laatste paragrafen gaan we in op de effecten van decentrale selectie op de doorstroom en mobiliteit in het algemeen (paragraaf 3.5), en op de verschillen tussen groepen studenten in doorstroom (paragraaf 3.6) en in mobiliteit (paragraaf 3.7).

De hoofdlijnen per deelvraag

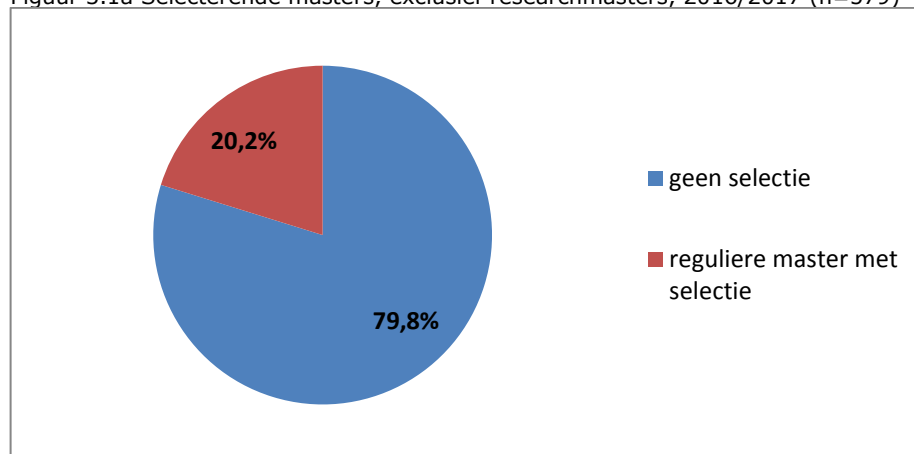
- Een vijfde van de masteropleidingen selecteert, en inclusief de researchmasters bijna een derde. De verschillen tussen instellingen en sectoren zijn groot.
- Universiteiten die al selecteren of dit overwegen, gaan hier zorgvuldig mee om en houden oog voor de toegankelijkheid van het masteraanbod. De helderheid van de informatie over selectie op de website verschilt wel sterk per instelling en is voor verbetering vatbaar.
- Studenten denken erg verschillend over selectie. Soms wordt selectie niet als zodanig ervaren, omdat de informatie niet duidelijk is.
- Alle selecterende masteropleidingen passen twee of meer criteria toe. De meest voorkomende criteria zijn motivatie, cv en cijferlijst.
- De doorstroom vanuit de bachelor- naar de masterfase neemt af en selectie door masteropleidingen lijkt de mobiliteit tussen instellingen te vergroten. In hoeverre beide bevindingen het directe gevolg zijn van de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht is nu nog niet vast te stellen.
- In het algemeen zijn er nauwelijks verschillen tussen subgroepen in doorstroom naar de master. Bij de selecterende master zien we wat meer verschillen, al zijn ze nog steeds klein: vrouwen, studenten met een Nederlandse of westerse achtergrond, studenten met hoogopgeleide ouders en studenten met ouders uit de hogere inkomensgroepen stromen relatief vaker in.
- Studenten uit de hogere inkomensgroepen zijn iets mobieler dan andere studenten.

3.1 Selecterende masteropleidingen

Een vijfde van de masteropleidingen selecteert (exclusief researchmasters)

In totaal selecteren in het studiejaar 2016/2017 225 van de door ons geïnventariseerde 689 masteropleidingen (33 procent). Dit is inclusief de researchmasters die al selecteerden vóór de invoering van de Wet KIV. Laten we de researchmasters buiten beschouwing, dan selecteren 117 van de 579 masters. Dat komt neer op 20 procent (figuur 3.1a).

Figuur 3.1a Selecterende masters, exclusief researchmasters, 2016/2017 (n=579)

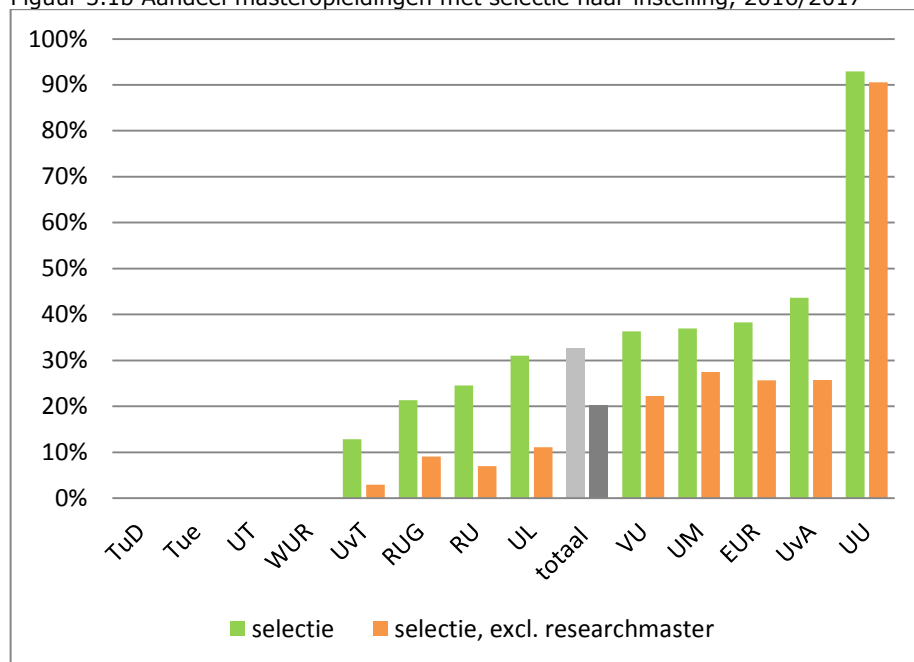

Bron: CROHO, 2016; CHOI, 2016; Studiekeuze123, 2016; diverse instellingssites; verificatie bij instellingen; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Flinke verschillen tussen instellingen

Er zijn flinke verschillen tussen instellingen in de mate waarin masters selecteren. Er zijn universiteiten waar masters niet of nauwelijks selecteren (met name de technische universiteiten en Wageningen University & Research (WUR)) tot vrijwel volledige selectie. Researchmasters selecteren (bijna) altijd. Het percentage selecterende masteropleidingen is dus over de hele linie lager als we de researchmasters buiten beschouwing laten. Alleen bij de Universiteit Utrecht is dit nauwelijks het geval.

Figuur 3.1b Aandeel masteropleidingen met selectie naar instelling, 2016/2017

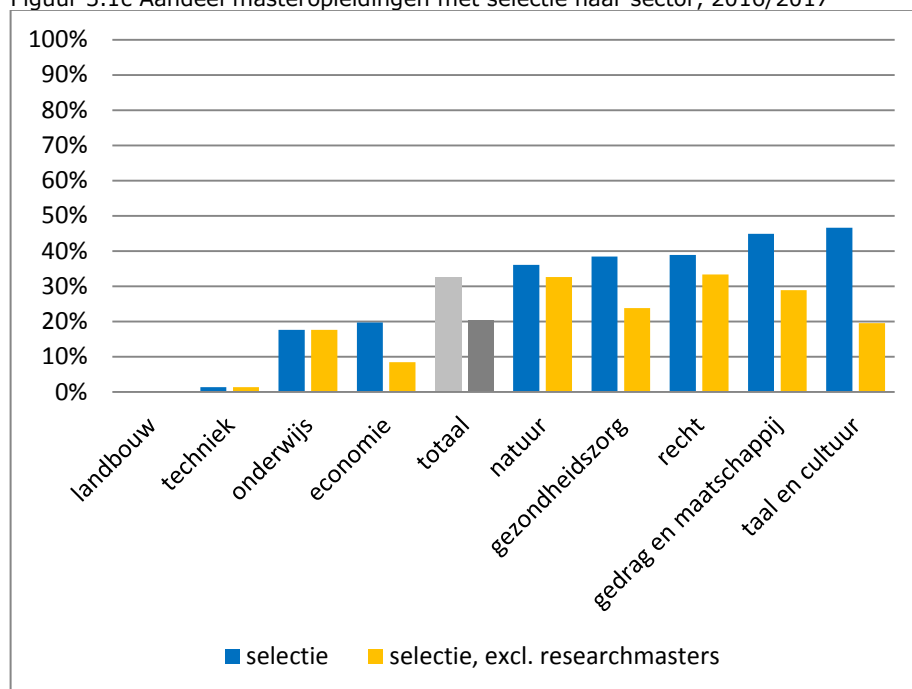

Bron: CROHO, 2016; CHOI, 2016; Studiekeuze123, 2016; diverse instellingssites; verificatie bij instellingen; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Ook tussen sectoren flinke verschillen

Behalve tussen instellingen zijn er ook grote verschillen tussen sectoren in de mate van selectie. De sectoren landbouw en techniek selecteren niet tot nauwelijks. Bij de sectoren natuur en recht is er exclusief de researchmasters relatief veel selectie. Het hoge aandeel selectie in de sector gedrag en maatschappij en de sector taal en cultuur wordt voornamelijk veroorzaakt door het grote aantal researchmasters in deze sectoren.

Figuur 3.1c Aandeel masteropleidingen met selectie naar sector, 2016/2017

Bron: CROHO, 2016; CHOI, 2016; Studiekeuze123; diverse instellingssites; verificatie bij instellingen; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

3.2 Beleid en motieven van instellingen en opleidingen

Instellingen bewust bezig met selectie, maar weinig onderlinge afstemming

Het wisselende beeld dat uit het bureauonderzoek naar voren komt, zien we terug in onze praktijkstudie. Instellingen zijn in het algemeen heel bewust bezig met vragen rond selectie. Als ze selecteren of dit overwegen te doen, houden ze oog voor de toegankelijkheid van het masteraanbod. Ze hebben contacten met elkaar en houden goed in de gaten wat andere instellingen doen. Ze weten dus wat er bij andere, voor hen relevante instellingen speelt. Tegelijkertijd is er weinig onderling overleg of onderlinge afstemming tussen instellingen.

Weinig centraal beleid

Bij de meeste instellingen die wij spraken hebben de faculteiten en opleidingen veel eigen ruimte om de selectie vorm te geven en is er relatief weinig centraal beleid. Centraal beleid komen we bijvoorbeeld tegen in de vorm van een centrale richtlijn en een handreiking hoe faculteiten en opleidingen de geformuleerde uitgangspunten in de praktijk kunnen realiseren. De relatieve vrijheid van faculteiten en opleidingen leidt tot verschillen binnen de instellingen.

Selectie heeft vaak langere geschiedenis

Selectie hangt meestal niet samen met de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster, maar heeft vaak een langere geschiedenis. Dat geldt bijvoorbeeld voor researchmasters en andere specifieke, min of meer unieke masteropleidingen zonder verwante voorganger in de bachelor, of voor masteropleidingen met beperkte stagemogelijkheden en/of beperkte mogelijkheden op de arbeidsmarkt.

Capaciteit en kleinschaligheid vaak motieven voor selectie

Motieven voor selectie die we tegenkwamen in onze praktijkstudie hebben vaak te maken met capaciteit en kleinschaligheid. Vooral de capaciteitskwestie zien we ook terugkomen bij opleidingen die nog niet selecteren, maar die wel groeien en zich geconfronteerd zien met de vraag hoe ze daarmee om moeten gaan. Soms speelt de kwaliteit van de opleiding een rol bij het besluit om te selecteren: opleidingen zoeken de meest geschikte studenten om die kwaliteit te behouden. Een van de instellingen die wij bezochten kiest nadrukkelijk voor selectieve masteropleidingen, zodat er een stimulerende *community* ontstaat waarbij studenten elkaar uitdagen, aanvullen en versterken in een ambitieuze onderwijscultuur (*community based learning*). Bij deze instelling is een ander motief voor selectie de aansluiting bij wat internationaal gangbaar is, zodat de master ook aantrekkelijk is voor internationaal talent.

Altijd vormen van selectie bij studenten van andere universiteit

Studenten die van een andere universiteit komen (al dan niet internationaal) hebben in feite altijd met vormen van selectie te maken. Vaak hangt dat samen met de kwaliteit van de toeleverende bacheloropleiding. Beheersen de studenten de Engelse taal en bijvoorbeeld het vak statistiek voldoende? Heeft de bachelorthesis voldoende methodologische en wetenschappelijke diepgang? Een gesprekspartner van één van de instellingen merkte op dat de selectie van vooral internationale studenten een aanleiding zou kunnen zijn om ook de eigen bachelorafgestudeerden te gaan selecteren. Als de kwaliteit van de internationale (en dus geselecteerde) studenten hoger is, en hun aandeel groeit, dan zal dit zich immers vertalen in een kwaliteitsslag. Daarmee komt de lat voor de eigen bachelorafgestudeerden ook hoger te liggen.

Geen selectie vaak vanwege vertrouwen in kwaliteit bacheloropleiding

Waar niet wordt geselecteerd, kwamen we vaak het argument tegen dat men over de gehele linie goede bachelorstudenten wil opleiden. De redenering is dat je dan vervolgens niet kunt zeggen dat deze bachelorafgestudeerden niet goed genoeg zijn voor de master; zou je dat wel doen, dan zou je daarmee de eigen bacheloropleiding als het ware een 'brevet van onvermogen' geven. Sommigen zeiden dat de opleiding zelf het selectiemiddel is. Als de aan de master verwante bacheloropleiding een numerus fixus kent, is dat vaak ook een argument om niet te selecteren voor de master. Dit zien we terug in de cijfers: vanuit bacheloropleidingen met een numerus fixus is de instroom in selecterende masters kleiner dan vanuit bacheloropleidingen die geen numerus fixus hebben.

Een gesprekspartner van een van de instellingen redeneerde heel anders, afwijkend van het uitgangspunt dat een bachelordiploma als het ware het toegangsbewijs is voor de masteropleiding. Deze gesprekspartner ging uit van een verschil in niveau tussen de bachelor en de master. Dat verschil brengt met zich mee dat het uitgangspunt dat elke bachelorafgestudeerde de master zou moeten kunnen halen, niet klopt.

Selectie vaak maatwerk

Om tegemoet te komen aan de diversiteit van studenten die zich aanmelden, zijn de spelregels voor selectie vaak gedifferentieerd. Selectie is daarmee tot op zekere hoogte vaak maatwerk, waarbij de weging van de criteria niet op voorhand vaststaat.

Informatie op website niet altijd duidelijk

Dat de selectiecriteria en -procedure niet altijd van tevoren volledig vaststaan, zien we terug in de informatie over selectie op de website: die is vaak niet zwart-wit. Dit verschilt sterk per instelling. Bij verificatie bleek dat de informatie grotendeels klopt, maar niet in alle gevallen. Bij sommige instellingen is niet duidelijk wat selectie nu precies inhoudt en wie aan welke voorwaarden moet voldoen om toegelaten te worden. Hierdoor is het voor studenten niet altijd eenvoudig om te doorgronden of een master selectief is of niet, en welke factoren in geval van selectie de doorslag geven. Dat is een belangrijk aandachtspunt. Instellingen zijn wettelijk verplicht om informatie te verstrekken over de selectie, zodat aspirant-(master)studenten zich goed kunnen voorbereiden (artikel 7.15, lid 1 WHW).

Studenten die niet voldoen vaak schriftelijk ingelicht

Uit onze praktijkstudie komt naar voren dat studenten die niet geselecteerd worden vaak schriftelijk bericht krijgen: een brief of een formulier waarop de reden van afwijzing wordt aangekruist. Of de brieven een persoonlijke motivering en/of persoonlijk advies bevatten, varieert. Eén opleiding zei studenten expliciet de mogelijkheid te bieden om nadere informatie op te vragen. Persoonlijke gesprekken vinden in het algemeen niet plaats. Vaak kunnen studenten wel nader contact opnemen als ze meer in detail willen weten waarom ze niet worden toegelaten. Dat komt relatief weinig voor, zo hoorden we in verschillende gesprekken, zowel met studenten als met staf. In een beperkt aantal gevallen maken studenten bezwaar.

Soms wachtlijst

Studenten worden ook wel op een wachtlijst geplaatst. Achtergrond is dat niet altijd alle geselecteerde studenten de desbetreffende masteropleiding daadwerkelijk gaan volgen. In ons praktijkonderzoek kwamen we dit bij één opleiding tegen. Het ging in dat geval om studenten die 'eligible' (geschikt) zijn. De studenten die op deze wachtlijst terechtkomen, krijgen geen indicatie van hun positie op de wachtlijst.

Meestal geen (specifieke) doorstroommaster als vangnet

De meeste instellingen die wij spraken hebben geen (specifieke) doorstroommaster als vangnet. In één geval was daar wel sprake van. We spraken ook een instelling die voor elke bacheloropleiding een master garandeert, in samenwerking met enkele andere Nederlandse universiteiten.

Nog geen 'trek' naar specifieke niet-selecterende opleidingen

Een situatie waarin we te maken krijgen met opleidingen waar alle elders niet toegelaten studenten heen stromen, ziet men vooralsnog niet. We hebben dit ook niet van studenten gehoord. Zo'n situatie zou kunnen ontstaan als aanzienlijk meer opleidingen zouden gaan selecteren dan nu het geval is. Bij één opleiding zei men dat als dit zou gebeuren, dit op zichzelf niet per se reden zou moeten zijn om alsnog te gaan selecteren: waarom zou je studenten willen werven die voldoen aan de criteria die je altijd al hanteerde?

3.3 Ervaringen van studenten

Deel studenten geen voorstander van selectie

Bij de studenten die wij hebben gesproken, troffen we verschillende houdingen aan ten opzichte van selectie voor de master. We merken hierbij op dat we hebben gesproken met studenten die wel en studenten die niet met selectie te maken hebben of hebben gehad.

Een deel van de studenten is geen voorstander van selectie. Zij vinden dat een wo-bachelordiploma in principe een toegangsbewijs zou moeten zijn voor de masteropleiding. Hoewel de wo-bachelor tegenwoordig wordt geprofileerd als eigenstandige opleiding waarmee je de arbeidsmarkt op kunt, klopt dat beeld volgens deze studenten nog niet: met een wo-bachelordiploma heb je nog niet een echt afgeronde opleiding, en je hebt er weinig aan op de arbeidsmarkt. We spraken ook studenten die vraagtekens plaatsen bij selectie als instrument om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. Verbetering van de kwaliteit van het onderwijs begint volgens deze studenten vooral bij het onderwijs zelf.

Studenten kiezen vaak bewust voor selecterende master

Andere studenten zijn juist blij met selectie. Meestal gaat het hier om studenten die na selectie zijn toegelaten. De keuze voor een opleiding die selecteert maken deze studenten vaak bewust. Selectiviteit koppelen ze aan motivatie en een beter baanperspectief: selectie creëert volgens deze studenten een homogene groep van gelijkgezinde studenten met een heel sterke motivatie. Studenten die al een selectieve masteropleiding volgen, gaven aan dat ze voor het eerst eens niet de enige zijn die iets zeggen tijdens een werkcollege. Ook voor docenten zijn zulke groepen fijn om mee te werken, zo zei men bij meerdere instellingen. Er zijn studenten die juist vanuit deze invalshoek wel wat meer selectie zouden willen. Dat zij tot een groep van geselecteerde studenten behoren, geeft ook een gevoel van trots: ze spraken ook wel over de *X-factor*.

Selectie niet altijd als zodanig ervaren

Dat de informatie over selectie niet altijd duidelijk is, zoals we al zagen, bleek ook tijdens onze gesprekken met studenten. Zij gaven aan dat soms niet helder is of en hoe een opleiding selecteert. Waar de opleidingen spreken van selectie, wordt dit in de praktijk niet altijd zo ervaren. Studenten hebben dan bijvoorbeeld het gevoel er vrij gemakkelijk doorheen te rollen: ze leveren in wat gevraagd wordt en worden toegelaten. Maar het omgekeerde komt ook voor. Het gaat dan vaak om de interpretatie van de term 'selectie': als een student getoetst wordt om te bepalen of hij aan het beginniveau van de masteropleiding voldoet, is dan wel of niet sprake van selectie? Het is van belang dat de terminologie in alle gevallen eenduidig is.

Risico van zelfselectie

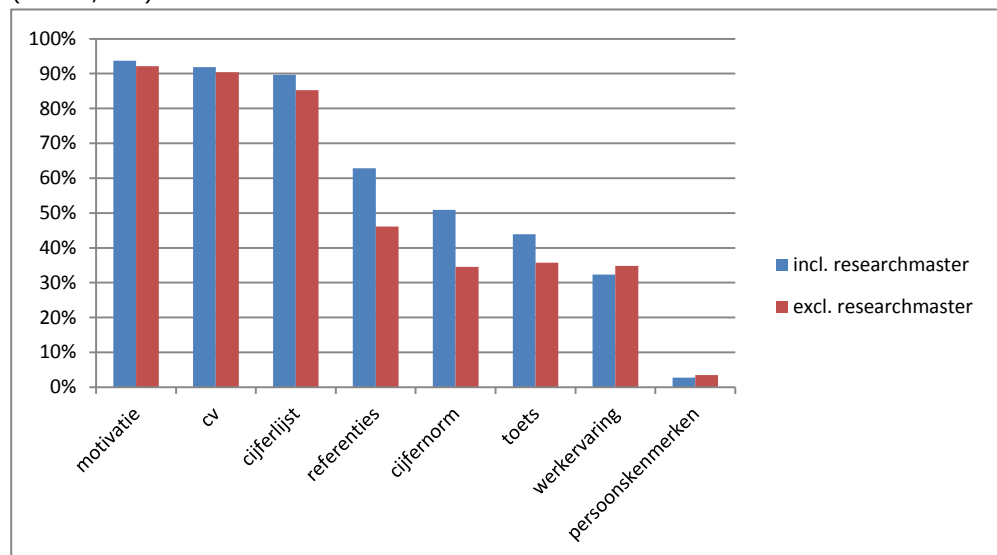
We hebben vooralsnog geen klachten van afgestudeerde bachelorstudenten ontvangen die zeggen dat zij zich voor geen enkele masteropleiding kunnen inschrijven. Wel komt uit onze praktijkstudie naar voren dat selectie het risico van zelfselectie met zich meebrengt. Aspirant-studenten zien dan af van aanmelding voor een selecterende master, bijvoorbeeld omdat ze denken weinig kans te maken in de selectieprocedure of omdat ze kiezen voor zekerheid of gemak. Sommige studenten geven aan dat mogelijke kosten hierbij ook een rol kunnen spelen. Soms switchen studenten tijdens de bacheloropleiding naar een andere instelling omdat de master daar drempelloze toegang geeft voor de eigen studenten. Tegelijkertijd zijn er studenten die juist anticiperen op selectie. Ze werken dan bijvoorbeeld aan een goed cv of streven naar hoge cijfers voor vakken die goed aansluiten op de masteropleiding die ze willen gaan volgen.

3.4 Selectiecriteria

Motivatie, cv en cijferlijst meest voorkomende selectiecriteria

Alle masteropleidingen die selecteren, passen in 2016/2017 twee of meer selectiecriteria toe. Gemiddeld passen ze zelfs meer dan vier selectiecriteria toe. De meest voorkomende selectiecriteria zijn een motivatie, cv en cijferlijst (figuur 3.4a). Er wordt nauwelijks geselecteerd op persoonskenmerken zoals communicatieve vaardigheden en stressbestendigheid. Bij researchmasters moeten studenten naar verhouding vaak voldoen aan een minimaal vereist gemiddeld cijfer (cijfernorm) en referenties opgeven.

Figuur 3.4a⁹ Toegepaste criteria van selecterende masteropleidingen, collegejaar 2016/17 (n=225/117)

Bron: CROHO; CHOI, studiekeuzegids; Studiekeuze123; diverse instellingssites, verificatie bij instellingen, bewerkingen Inspectie van het Onderwijs, 2016

Weging verschilt per opleiding

Uit de praktijkstudie komt naar voren dat masteropleidingen de *performance* van aspirant-studenten op de verschillende selectiecriteria verschillend wegen. Bij sommige opleidingen wegen cijfers in combinatie met motivatie het zwaarst. Bij andere opleidingen zegt men uitdrukkelijk dat motivatie en de uitkomst van het assessment zwaarder wegen dan cijfers. En in weer andere gevallen wordt benadrukt dat het gaat om maatwerk, er bestaat dan de mogelijkheid tot compensatie. Dat zien we terug in de verhalen van studenten: soms waren ze zelf verrast over het feit dat ze werden toegelaten, omdat ze bijvoorbeeld op basis van hun cijfers niet zo zeker waren van hun zaak.

Selectiegesprekken waardevol, maar arbeidsintensief

Masteropleidingen zijn doorgaans op zoek naar studenten die bij de master passen: die affiniteit hebben met de materie, die gemotiveerd zijn en die de opleiding naar alle waarschijnlijkheid succesvol zullen afronden. Sommige opleidingen voeren daartoe selectiegesprekken met aspirant-studenten. Zulke gesprekken of interviews vinden niet alleen plaats vanuit de invalshoek van selectie, maar ook vanuit de

⁹ Bij selectie dienen opleidingen minimaal twee criteria te hanteren. Omdat opleidingen minimaal twee maar vaak ook meer selectiecriteria hanteren, tellen de gepresenteerde percentages in figuur 4 niet op tot 100 procent.

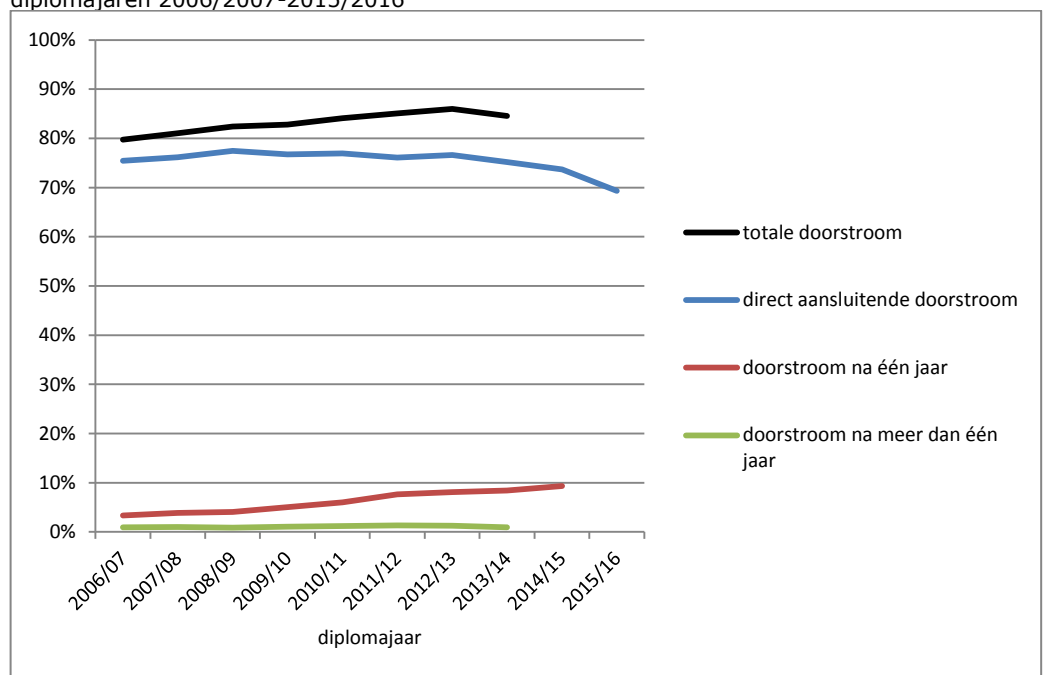
invalshoek van matching. Masteropleidingen vinden gesprekken in feite allemaal wel nuttig. Maar veel opleidingen hikken ertegenaan, vooral vanwege de arbeidsintensiviteit ervan. Vooral studenten geven vaak aan gesprekken een waardevol selectie-instrument te vinden.

3.5 Doorstroom en mobiliteit

Gevolgen afschaffing automatisch toelatingsrecht nog niet vast te stellen

De totale doorstroom van de bachelor naar de master is toegenomen van 80 procent van de wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar 2006/2007 tot bijna 86 procent in 2012/2013 (figuur 3.5a). In 2014 (bachelorgediplomeerden 2013/2014) nam de totale doorstroom voor het eerst in lange tijd af. Over latere diplomajaren kunnen we nog niet zeggen hoe de totale doorstroom zich ontwikkelt. De cijfers staan los van de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de master: die vond plaats met ingang van het studiejaar 2014/2015.

Figuur 3.5a Percentage doorstroom van bachelorgediplomeerden naar masteropleidingen, direct aansluitende doorstroom, doorstroom na één jaar en doorstroom na meer dan één jaar, diplomajaren 2006/2007-2015/2016

Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Direct aansluitende doorstroom in master neemt af

Over de direct aansluitende doorstroom in de master hebben we wel recentere cijfers: die neemt vanaf diplomajaar 2012/2013 af. Tussen 2006 en 2011 fluctueerde de direct aansluitende doorstroom tussen 76 en 77 procent. Na 2012/2013 nam deze doorstroom af tot bijna 69 procent in 2015/2016. Deze afname valt samen met de harde knip die in het studiejaar 2012/2013 is ingevoerd. Studenten moeten sindsdien immers hun bacheloropleiding hebben afgerond om met de master te kunnen beginnen.

Vaker tussenjaren

Het aandeel bachelorgediplomeerden dat een of meer tussenjaren neemt, is vanaf 2006 toegenomen. Nam in 2006 ruim 3 procent van de bachelorgediplomeerden een

tussenjaar, in 2014 ging het om ruim 9 procent. Ongeveer 15 procent van de bachelorstudenten die in 2013 hun diploma haalden, is ook na twee jaar niet ingestroomd in een master. Mogelijk is een deel van deze groep studenten een master in het buitenland gaan volgen.

Steeds minder bachelorgediplomeerden blijven binnen dezelfde instelling

Het aandeel bachelorgediplomeerden dat direct aansluitend op de bacheloropleiding doorstroomt naar een master aan de eigen instelling zien we na 2008 afnemen (figuur 3.5c). In 2008 ging het nog om bijna 71 procent, in 2014 om krap 62 procent. Een toenemend aandeel studenten kiest voor een andere instelling of stroomt niet in een Nederlandse bekostigde master in.

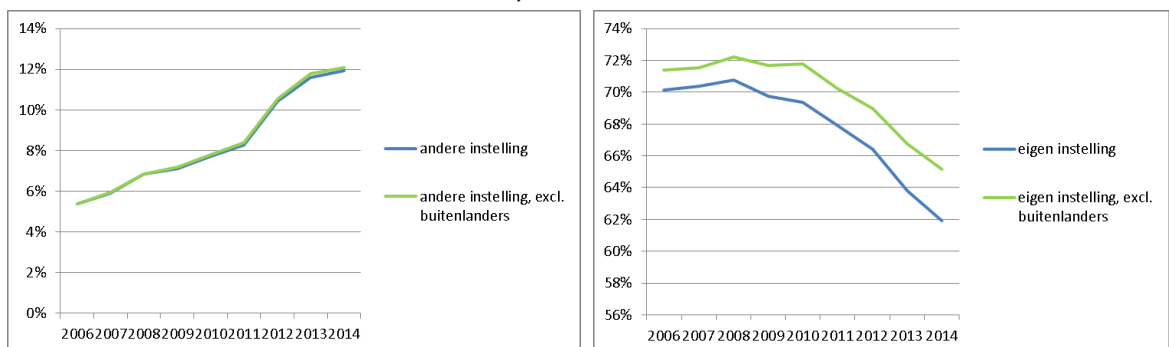
Mobiliteit tussen de instellingen neemt toe

Studenten die direct doorstromen kiezen de laatste jaren steeds vaker voor een masteropleiding aan een andere instelling. Vooral vanaf 2012 zien we een toename van de directe doorstroom van wo-bachelorgediplomeerden naar een masteropleiding aan een andere instelling (figuur 3.5b). Dit is het jaar waarin de harde knip is ingevoerd. Ook als we internationale studenten niet meetellen, zien we dit patroon. De harde knip lijkt dus te hebben geleid tot meer mobiliteit.

Internationale studenten vaker naar andere instelling

Internationale bachelorgediplomeerden stromen minder vaak dan Nederlandse bachelorgediplomeerden door naar een master aan de eigen instelling. Internationale bachelorgediplomeerden die geen master aan de eigen instelling gaan volgen en die ook niet voor een andere Nederlandse bekostigde instelling kiezen, gaan mogelijk een master volgen in het land van herkomst of in een ander buitenland. We hebben geen cijfers om dit te onderbouwen.

Figuur 3.5b en 3.5c Direct aansluitende doorstroom na wo bachelor diploma naar wo master andere (3.5b) of eigen instelling (3.5c), diplomajaar 2006/2007-2014/2015 (inclusief en exclusief internationale studenten)*

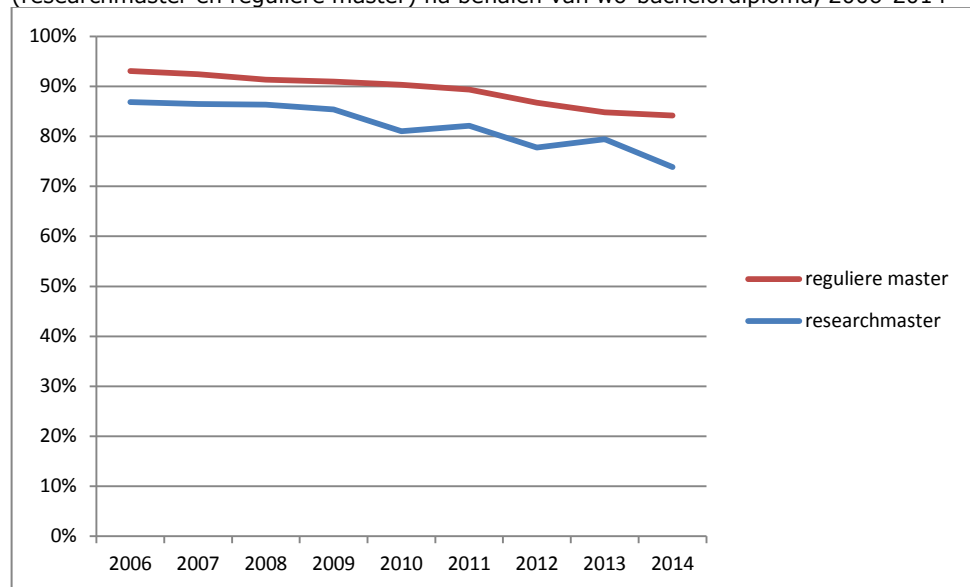
* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t
Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Directe doorstroom naar researchmaster vaker bij andere instelling

Bachelorgediplomeerden die doorstromen naar een researchmaster gaan vaker naar een andere instelling voor hun master dan bachelorgediplomeerden die doorstromen naar een reguliere master. De verschillen zijn iets groter geworden. In 2014 stroomde 26 procent van de bachelorgediplomeerden die doorstroomden naar een researchmaster door naar een researchmaster aan een andere instelling (figuur 3.5d). Van de bachelorgediplomeerden die doorstroomden naar een reguliere master, stroomde 16 procent door naar een reguliere master aan een andere

instelling. Dit verschil heeft waarschijnlijk ook te maken met het verschil in aanbod tussen een researchmaster en een reguliere master, met het exclusievere karakter van een researchmaster en wellicht met baankansen.

Figuur 3.5d Direct aansluitende doorstroom binnen eigen instelling naar wo-master (researchmaster en reguliere master) na behalen van wo-bachelordiploma, 2006-2014*

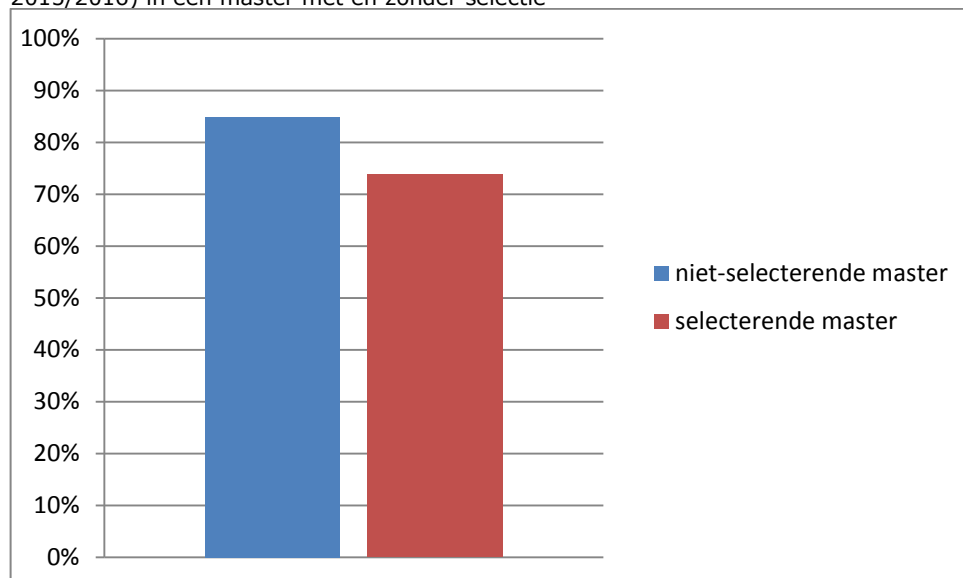
* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t die doorstromen naar een master

Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Selecterende masters zorgen voor meer mobiliteit

Van de totale groep gediplomeerde bachelorstudenten in 2015/2016 stroomde 56 procent direct door naar een niet-selecterende master en 13 procent naar een master met selectie; 31 procent stroomde niet direct na afronding van de bachelor door naar een master. Van de bachelorgediplomeerden die in 2016 een master met selectie instroomden, deed 74 procent dat binnen de eigen instelling (figuur 3.5e). Bij de niet-selecterende master stroomde 85 procent door binnen de eigen instelling. Daaruit kunnen we opmaken dat selecterende masters leiden tot meer mobiliteit: een belangrijke doelstelling van invoering van de bamastructuur. We hebben geen gegevens over de redenen die hieraan ten grondslag liggen, en weten dus niet in hoeverre hier sprake is van gekozen of gedwongen mobiliteit.

Figuur 3.5e Direct aansluitende doorstroom binnen eigen instelling in 2016 (diplomajaar 2015/2016) in een master met en zonder selectie*

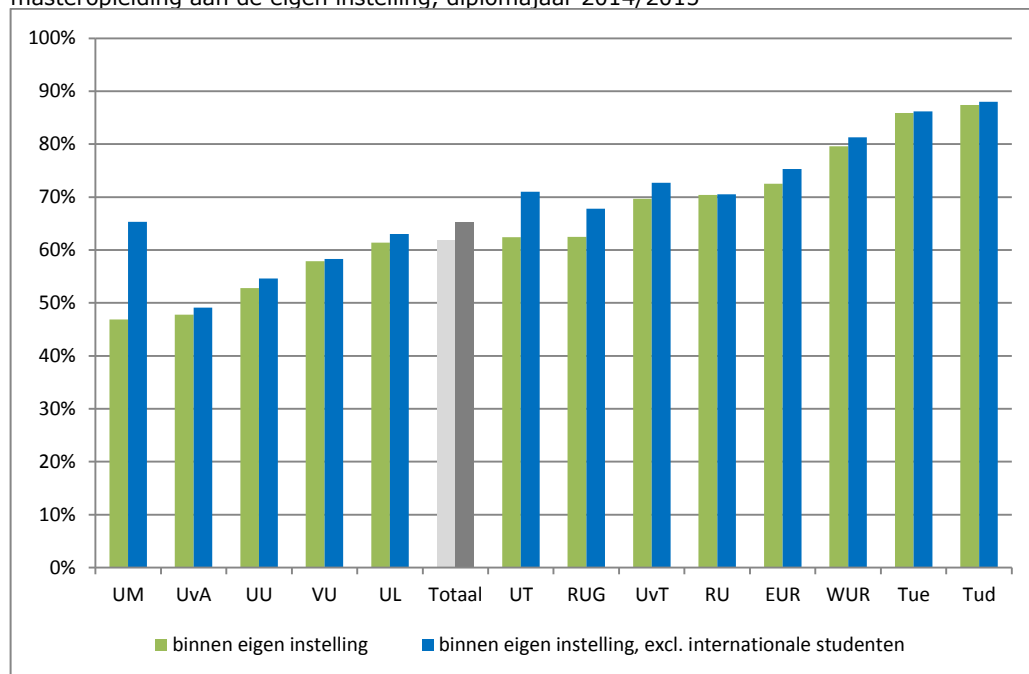
* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t die doorstromen in een master
Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Mate van mobiliteit verschilt per instelling

Er zijn grote verschillen tussen instellingen als het gaat om de mobiliteit van studenten. Het percentage studenten dat in 2015 direct aansluitend doorstroomt naar een master aan de eigen instelling varieert van 47 tot 87 procent (figuur 3.5f). Bij drie van de vier instellingen aangesloten bij de 4TU.Federatie (TU Delft, TU Eindhoven, Universiteit Twente, WUR) is het percentage bachelorstudenten dat binnen de eigen instelling een master gaat volgen hoog vergeleken met de overige instellingen.

We zagen al dat internationale studenten minder vaak dan Nederlandse studenten een master volgen aan de instelling waar ze hun bachelor hebben behaald. Een belangrijk deel verdwijnt na diplomering uit de onderwijsregistratie, wat kan duiden op terugkeer naar het land van herkomst. Dit patroon zien we duidelijk bij de Universiteit Maastricht en de Universiteit Twente.

Figuur 3.5f Direct aansluitende doorstroom van bachelorgediplomeerden naar een masteropleiding aan de eigen instelling, diplomajaar 2014/2015

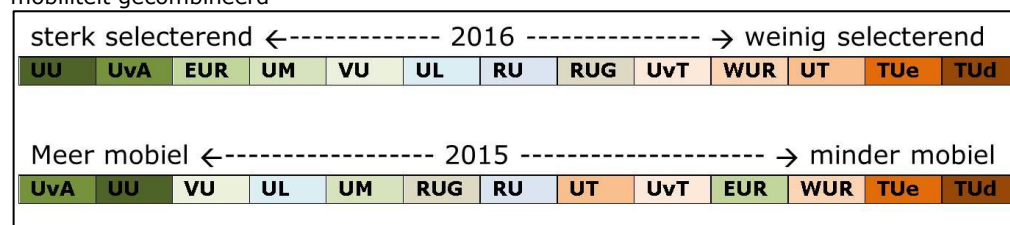

Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Meer doorstroom naar andere instellingen bij instellingen met selectief aanbod

We hebben de mate van selectie afgezet tegen de mate van mobiliteit bij instellingen (figuur 3.5g). Bij instellingen met een meer selectief masteraanbod zou je kunnen verwachten dat studenten vaker naar een andere instelling doorstromen. Dit zien we inderdaad, bijvoorbeeld bij de Universiteit Utrecht, de Universiteit van Amsterdam, de Universiteit Maastricht en de Vrije Universiteit. Omgekeerd zien we ook dat weinig selectie bij instellingen samengaat met minder mobiliteit, vooral bij de instellingen met een monosectoraal opleidingsaanbod (TU Delft, TU Eindhoven en WUR).

Figuur 3.5g Sterk en weinig selecterende instellingen en instellingen met hoge en lage mobiliteit gecombineerd

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2017

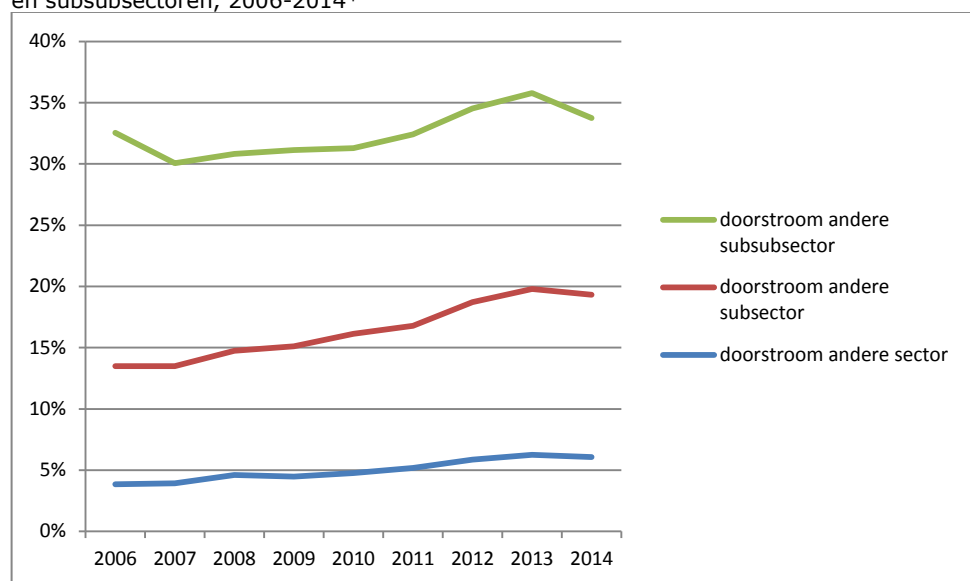
Meer mobiliteit tussen sectoren

De inspectie heeft het complete opleidingsaanbod in het hoger onderwijs ingedeeld in sectoren, subsectoren en subsubsectoren.¹⁰ De vooronderstelling is dat doorstroom binnen subsubsectoren eenvoudiger is dan binnen sectoren.

¹⁰ We hanteren hierbij de CROHO-indeling. Dit is ook de indeling die voorheen door het Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan (HOOP) werd gebruikt. Binnen de sectoren zijn opleidingen verder onderverdeeld naar groepen van aan elkaar verwante opleidingen. De subsubsector is daarbinnen het laagste niveau. Een voorbeeld is de sector techniek, met daarbinnen een

De laatste jaren stromen gediplomeerde bachelorstudenten verhoudingsgewijs vaker door naar een master in een andere sector, bijvoorbeeld vanuit een bachelor in de sector economie naar een master in de sector gedrag en maatschappij. We zien een toename van 4 procent in 2006 tot ruim 6 procent in 2014 (figuur 3.5h). In 2014 zien we kleine afname. De doorstroom naar andere subsectoren neemt over de periode van 2006 tot 2014 ook toe: van 13 procent in 2006 tot ongeveer 20 procent in 2014. Ook hier zien we in 2014 een kleine afname. De doorstroom naar andere subsubsectoren nam tussen 2007 en 2013 toe van 30 tot ongeveer 36 procent, maar nam daarna ook iets af.

Figuur 3.5h Directe doorstroom van wo-bachelor naar wo-master binnen sectoren, subsectoren en subsubsectoren, 2006-2014*

* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t

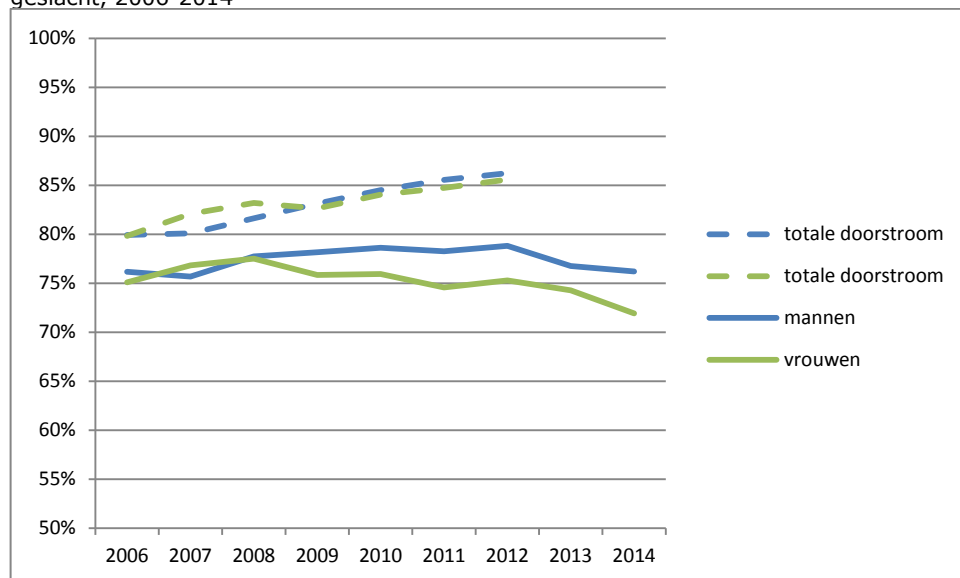
Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

3.6 Verschillen in doorstroom tussen groepen studenten

Gering verschil tussen mannen en vrouwen

Mannen stromen vaker dan vrouwen direct door naar een master als ze hun bachelordiploma hebben behaald, dat wil zeggen: in het aansluitende collegejaar. Vrouwen nemen vaker een tussenjaar. Als we dit tussenjaar meenemen in de vergelijking is het verschil in doorstroom tussen mannen en vrouwen klein (figuur 3.6a).

Figuur 3.6a Directe en totale doorstroom naar de master van bachelorgediplomeerden naar geslacht, 2006-2014*

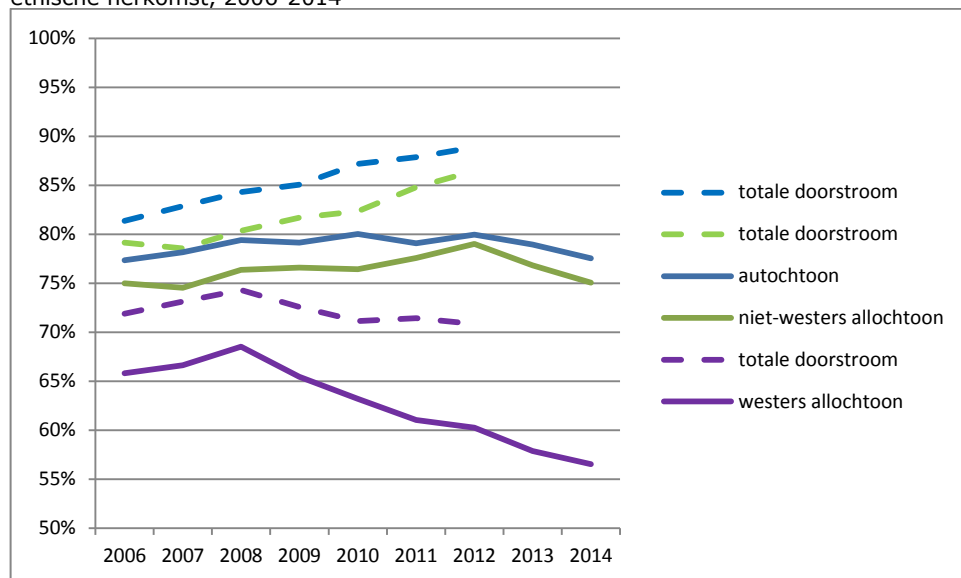
* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t
Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Etnische herkomst maakt weinig verschil

Etnische herkomst maakt bijna geen verschil voor de doorstroom naar een master. Dit geldt vooral voor studenten met een Nederlandse achtergrond versus studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Van de bachelorgediplomeerden met een Nederlandse achtergrond stroomde in 2014 ruim 77 procent direct door naar een master, van de gediplomeerden met een niet-westerse migratieachtergrond 75 procent (figuur 3.6b). Het beeld bij de totale doorstroom – dus met inbegrip van studenten die instromen na een of meer tussenjaren – is nagenoeg hetzelfde.

Studenten met een westerse migratieachtergrond stromen minder vaak door naar een Nederlandse masteropleiding, zowel direct als uiteindelijk. Deze doorstroom neemt ook nog eens af vanaf 2008. Aannemelijk is dat een groot deel van deze studenten een masteropleiding in het land van herkomst gaat volgen (zie ook 3.3). Ook kan meespelen dat in andere landen de bachelor meer als een volwaardige opleiding en dus als uitstroommoment wordt gezien, waardoor studenten daar met een Nederlands bachelordiploma direct de arbeidsmarkt kunnen instromen. We zagen al dat dit volgens studenten in Nederland nog nauwelijks het geval is (zie 3.1).

Figuur 3.6b Directe en totale doorstroom naar de master van bachelorgediplomeerden naar etnische herkomst, 2006-2014*

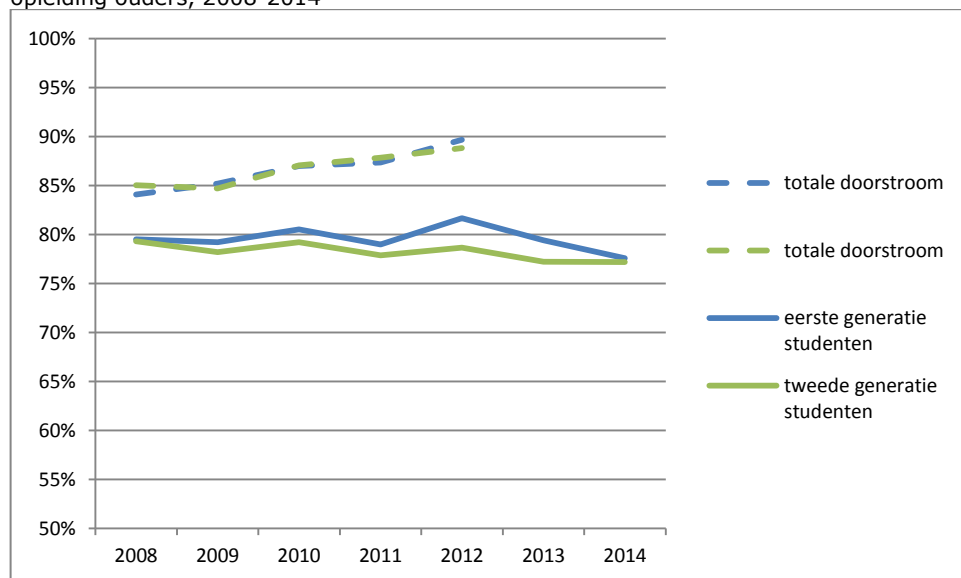

* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t
Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Nauwelijks verschil tussen eerste- en tweedegeneratiestudenten

We zien nauwelijks verschillen tussen eerste- en tweedegeneratiestudenten als het gaat om instroom in de master nadat ze hun bachelordiploma hebben behaald (figuur 3.6c). Dit geldt zowel voor de directe doorstroom naar de master als voor de uiteindelijke totale doorstroom.

Figuur 3.6c Directe en totale doorstroom naar de master van bachelorgediplomeerden naar opleiding ouders, 2008-2014*

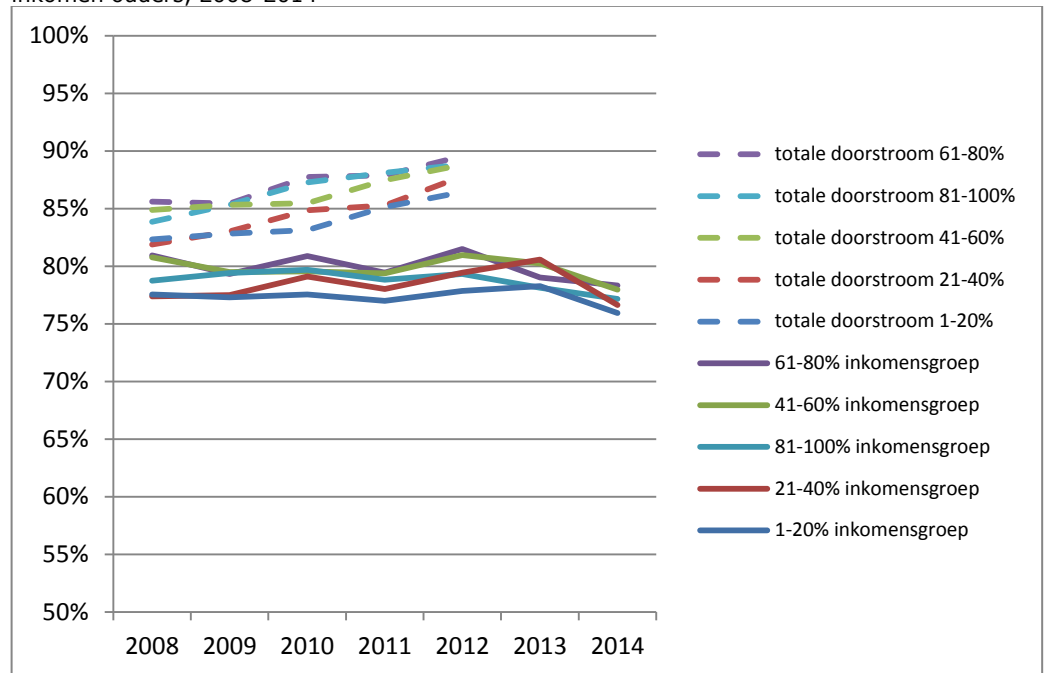

* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t
Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Inkomen ouders maakt enig verschil

Het inkomen van de ouders van studenten maakt enig verschil voor de doorstroom naar de master (figuur 3.6d). Dit geldt zowel voor de directe doorstroom als voor de uiteindelijke totale doorstroom. Studenten van ouders in de hogere inkomensgroepen, met uitzondering van de hoogste inkomensgroep, stromen relatief wat vaker door naar een master.

Figuur 3.6d Directe en totale doorstroom naar de master van bachelorgediplomeerden naar inkomen ouders, 2008-2014*

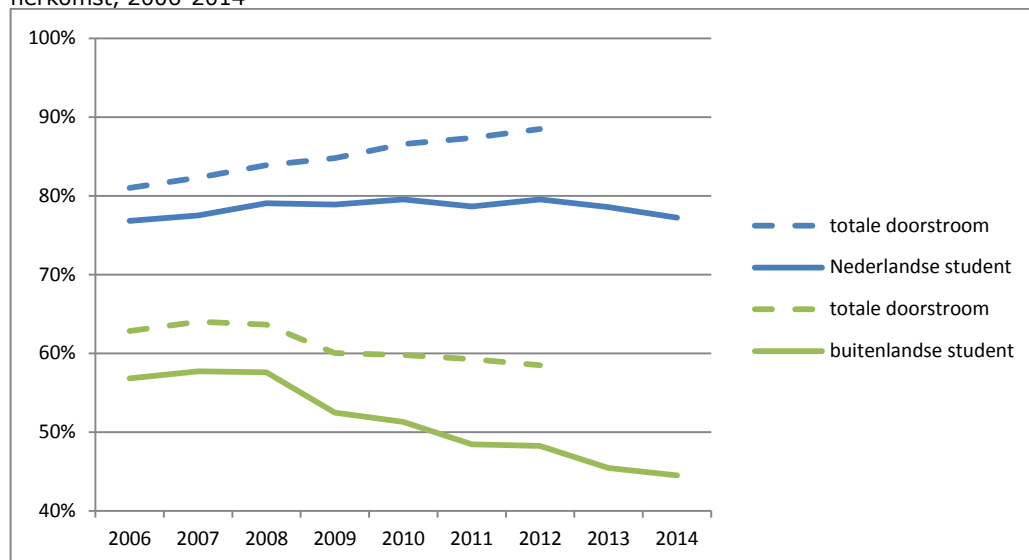
* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t

Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Internationale studenten stromen minder vaak door naar (Nederlandse) master

Analoog aan het beeld bij studenten met een westerse migratieachtergrond stromen internationale studenten met een bachelordiploma minder vaak dan Nederlandse studenten direct door naar een wo-master (figuur 3.6e). Aannemelijk is dat een deel van de internationale studenten een master gaat volgen in het land van herkomst. Als we rekening houden met een of meer tussenjaren is het verschil iets minder groot, maar nog steeds fors.

Figuur 3.6e Directe en totale doorstroom naar de master van bachelorgediplomeerden naar herkomst, 2006-2014*

* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t

Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Numerus fixus voor bachelor maakt geen verschil

Het maakt geen verschil of studenten instromen vanuit een bachelor waarvoor selectie heeft plaatsgevonden door middel van een numerus fixus of vanuit een bachelor waarvoor geen selectie heeft plaatsgevonden.

Instroom in master vanuit university colleges is laag

De instroom in de master vanuit de university colleges is laag. In 2015 stroomde 29 procent van de totale populatie gediplomeerden (899 gediplomeerden) van de university colleges direct door naar een masteropleiding aan een Nederlandse bekostigde universiteit. Mogelijk wordt deze lage instroom veroorzaakt door de samenstelling van de populatie van university colleges: een fors aandeel is internationaal student. Veel studenten van de university colleges gaan een master volgen aan een instelling buiten Nederland.

Masteropleidingen met selectie

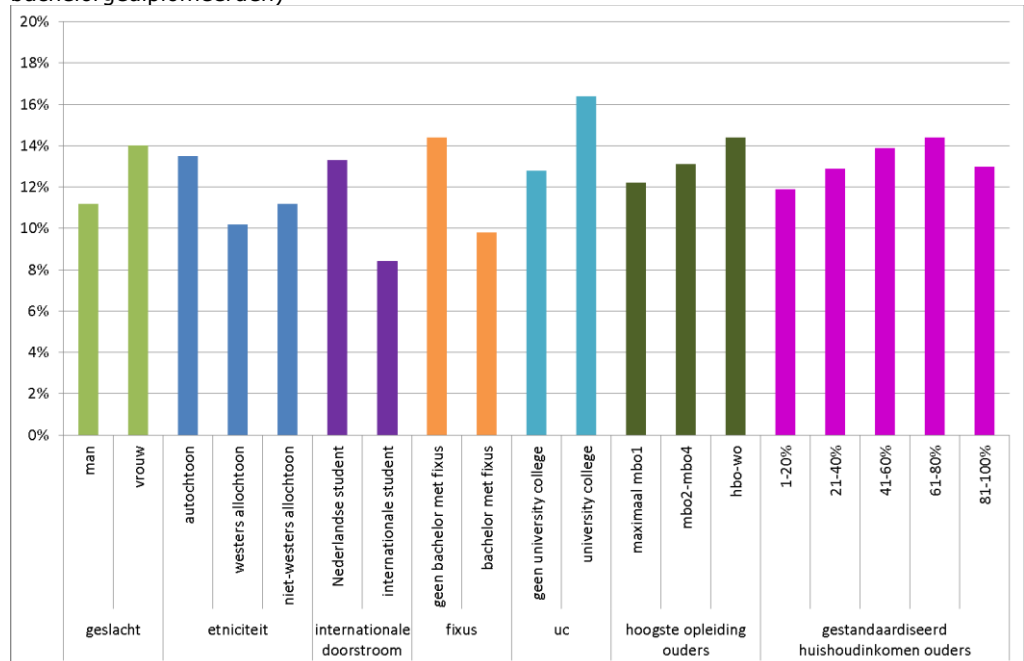
Verschillen tussen groepen studenten naar achtergrond

Als we kijken naar het percentage bachelorgediplomeerden dat een *selecterende* masteropleiding instroomt, zien we kleine verschillen tussen groepen studenten. Van de groep studenten die in het jaar 2015/2016 een bachelordiploma heeft behaald en vervolgens in 2016 direct aansluitend een master is ingestroomd, zien we dat:

- van de vrouwen een hoger percentage een selecterende master instroomt dan van de mannen;
- van de studenten met een Nederlandse achtergrond een hoger percentage een selecterende master instroomt dan van de studenten met een niet-westerse migratieachtergrond;
- van de Nederlandse studenten een hoger percentage een selecterende master instroomt dan van de internationale studenten;
- van de studenten met ouders met een hoger opleidingsniveau een hoger percentage een selecterende master instroomt dan van de studenten met ouders met een lager opleidingsniveau;

- van de studenten met ouders met een hoger inkomensniveau een hoger percentage een selecterende master instroomt dan van de studenten met ouders met een lager inkomensniveau (figuur 3.6f).

Figuur 3.6f Direct aansluitende doorstroom van subgroepen naar selecterende wo-master na behalen van wo-bachelordiploma, 2016, in percentages (over de gehele groep bachelorgediplomeerden)

Bron: CROHO, 2016; DUO, 2016; CBS, 2016; CHOI, 2016; Studiekeuze123, 2016; diverse instellingssites; verificatie bij instellingen; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

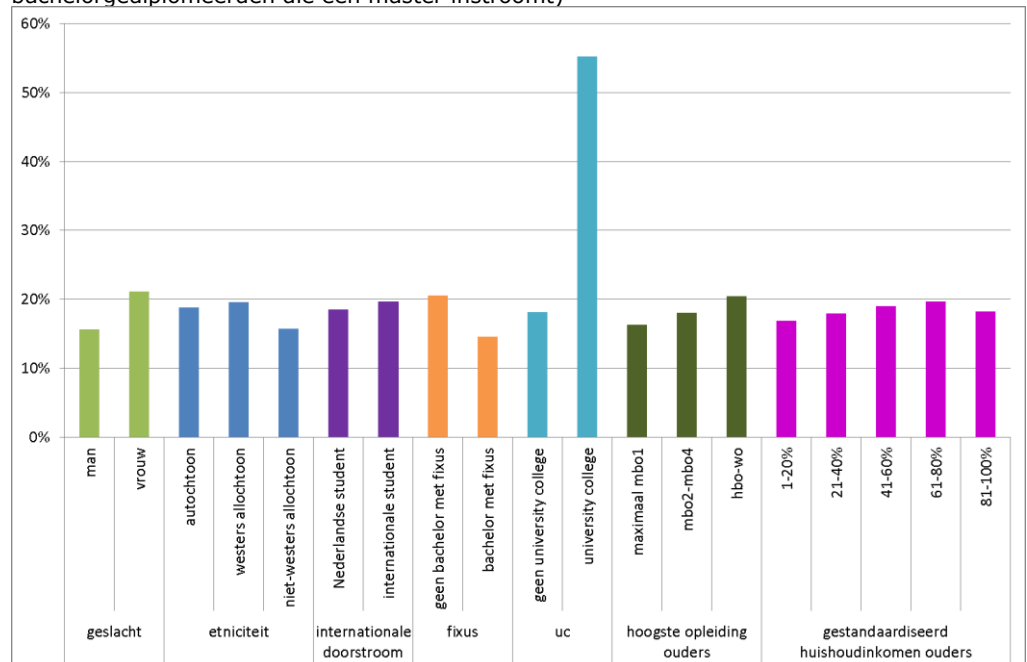
Ook verschillen naar vooropleiding

Kijken we vervolgens of het verschil maakt welk soort bacheloropleiding de student heeft gevolgd, dan zien we op basis van gegevens uit 2016 dat studenten uit een numerusfixusopleiding relatief minder vaak een selecterende master instromen. Dit werd in de praktijkstudie bevestigd. Verder stromen vooral gediplomeerden uit university colleges relatief vaak een selecterende master in. We zagen al dat ruim 70 procent van deze gediplomeerden niet doorstroomt naar een Nederlandse masteropleiding; van de rest van de gediplomeerden gaat meer dan de helft naar een selecterende Nederlandse masteropleiding.

Grotendeels dezelfde verschillen bij directe instroom

Als we de groep bachelorgediplomeerden die *geen* master gaat volgen buiten beschouwing laten, zien we dezelfde verschillen. Een uitzondering hierop is de groep internationale studenten. Binnen de groep studenten die een Nederlandse bekostigde selecterende master gaat volgen is het percentage Nederlandse direct aansluitende instroom lager dan de internationale direct aansluitende instroom (figuur 3.6g).

Figuur 3.6g Direct aansluitende doorstroom van subgroepen naar selecterende wo-master na behalen van wo-bachelordiploma, 2016, in percentages (over de groep bachelorgediplomeerden die een master instroomt)

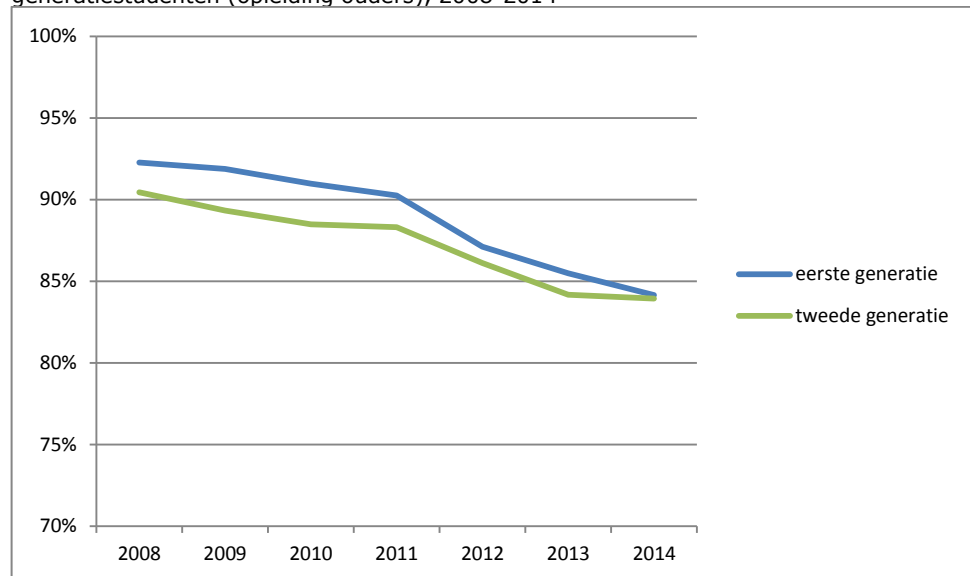
Bron: CROHO, 2016; DUO, 2016; CBS, 2016; CHOI, 2016; Studiekeuze123, 2016; diverse instellingssites; verificatie bij instellingen; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

3.7 Verschillen in mobiliteit tussen subgroepen

Geen verschillen in mobiliteit tussen eerste- en tweedegeneratie studenten

Tot 2014 waren tweedegeneratiestudenten mobieler dan eerstegeneratiestudenten (figuur 3.7a). Studenten met hoogopgeleide ouders volgden dus vaker hun master aan een andere instelling dan studenten met lager opgeleide ouders. In 2014 is dit verschil niet meer te zien: het percentage studenten dat doorstroomde naar een master binnen de eigen instelling was in dat jaar voor beide groepen gelijk (84 procent).

Figuur 3.7a Directe doorstroom naar wo-master binnen eigen instelling van eerste- en tweede-generatiestudenten (opleiding ouders), 2008-2014*

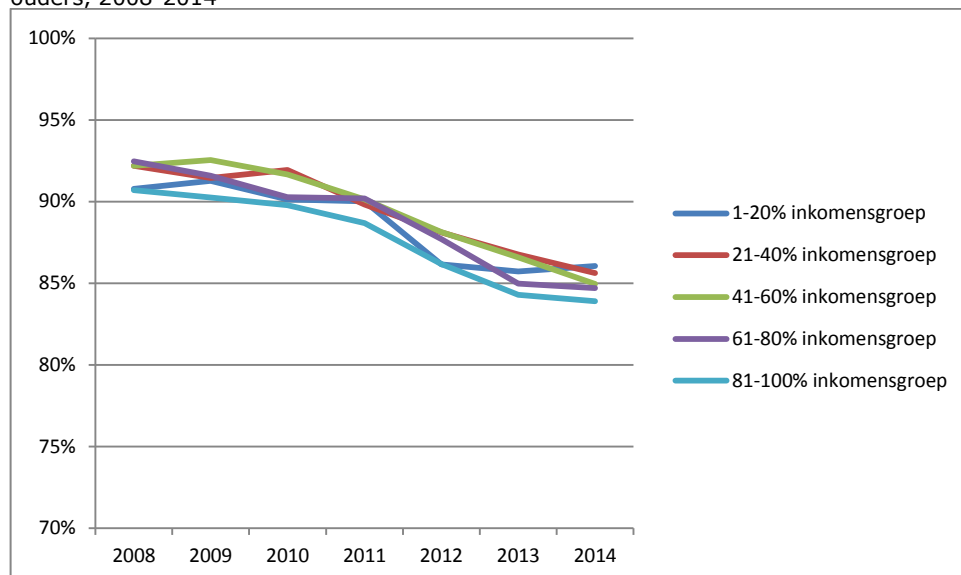

* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t die doorstromen in een master
Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

Studenten met ouders in hogere inkomensgroepen iets mobieler

Van alle studenten die doorstromen stromen studenten met ouders in de hogere inkomensgroepen wat minder vaak door naar een master binnen de eigen instelling dan studenten met ouders in de lagere inkomensgroepen (figuur 3.7b). Dat betekent dat zij iets mobieler zijn.

Figuur 3.7b Directe doorstroom naar wo-master binnen eigen instelling naar inkomensgroep ouders, 2008-2014*

* populatie: alle wo-bachelorgediplomeerden in diplomajaar t die doorstromen in een master
Bron: DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

3.8

Conclusie

Selecterende masteropleidingen

Ruim 20 procent van de masteropleidingen selecteert, exclusief de researchmasters. Inclusief de researchmasters selecteert bijna 33 procent van de masteropleidingen. Er zijn flinke verschillen tussen instellingen (van 0 procent tot circa 90 procent selecterende masters) en ook tussen sectoren (van 0 procent tot circa 33 procent selecterende masters). Deze percentages zijn exclusief de researchmasters.

Universiteiten die al selecteren of dit overwegen, gaan hier zorgvuldig mee om en houden oog voor de toegankelijkheid van het masteraanbod. Een enkele universiteit geeft alle bachelorstudenten de garantie dat ze een passende masteropleiding kunnen volgen. Als dit niet mogelijk is bij de universiteit zelf, dan zijn er altijd nog opties bij andere universiteiten. Een dergelijke afstemming vindt echter zelden op sectoraal niveau plaats. De meeste instellingen hebben ook geen (specifieke) doorstroommaster als vangnet.

De helderheid van de informatie op de website over selectiecriteria en -procedures verschilt sterk per instelling en is voor verbetering vatbaar. De informatie klopt grotendeels, maar niet in alle gevallen. Bij sommige instellingen is bovendien niet duidelijk wat selectie nu precies inhoudt en wie aan welke voorwaarden moet voldoen om toegelaten te worden. Ook studenten geven aan dat dit voor hen niet altijd helder is. Waar de opleidingen soms spreken van selectie, wordt dit door studenten niet altijd zo ervaren – en andersom. Instellingen zijn verplicht om deze informatie te verstrekken.

Studenten denken erg verschillend over selectie. Studenten die door de selectie zijn gekomen, zijn er vaak positief over: zij koppelen selectie aan een sterke motivatie en een beter baanperspectief.

Selectiecriteria

Alle masteropleidingen die selecteren, passen twee of meer selectiecriteria toe. De meest voorkomende criteria zijn motivatie, cv en cijferlijst. De weging van de criteria verschilt per opleiding.

Doorstroom en mobiliteit

De totale doorstroom van de bachelor naar de master steeg tussen 2006/2007 tot 2012/2013 van 80 procent naar bijna 86 procent, maar nam in het jaar daarna weer af. De gevolgen van de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht voor de totale doorstroom zijn nog niet vast te stellen. De direct aansluitende doorstroom nam in 2015/2016 ook wat af. De direct aansluitende doorstroom naar een masteropleiding binnen de eigen instelling nam vanaf 2008 ook af. In 2008 ging het nog om bijna 71 procent, in 2014 om krap 62 procent. Tegelijkertijd is het aantal studenten dat een of meer tussenjaren neemt vanaf 2006 flink toegenomen.

De doorstroom van bachelorgediplomeerden naar een masteropleiding aan een andere instelling neemt toe, met name van gediplomeerden in het jaar 2011/2012 (instroomjaar 2012: harde knip). Bij selecterende masteropleidingen stromen studenten relatief nog vaker door naar een andere instelling. Selecterende maatregelen vergroten dus de mobiliteit tussen instellingen. Tussen instellingen varieert het percentage studenten dat in 2015 direct aansluitend doorstroomde naar een master aan de eigen instelling van 47 tot 87 procent. De laatste jaren stromen gediplomeerde bachelorstudenten verhoudingsgewijs vaker door naar een master in een andere sector.

Verschillen in doorstroom tussen subgroepen

We zien kleine verschillen in de doorstroom naar de master in het algemeen. Vrouwen nemen wat vaker een tussenjaar dan mannen, maar de uiteindelijke doorstroom verschilt in dat opzicht nauwelijks. Ook etnische herkomst maakt weinig verschil, vooral als het gaat om studenten met een Nederlandse achtergrond versus studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Datzelfde geldt voor eerste- en tweedegeneratiestudenten. De inkomensgroep van de ouders van studenten maakt enig verschil voor de doorstroom naar de master: studenten met ouders uit de hogere inkomensgroepen stromen relatief wat vaker door naar een master. De instroom vanuit de university colleges is laag. Veel van deze studenten volgen een master aan een instelling buiten Nederland.

Bij de selecterende masteropleidingen zien we meer verschillen tussen groepen studenten. Relatief meer vrouwen dan mannen stromen een selecterende master in, en ook etnische herkomst, het opleidingsniveau van de ouders en het inkomensniveau van de ouders maken een verschil. Studenten uit numerusfixusopleidingen stromen relatief minder vaak een selecterende master in, terwijl studenten van een university college juist opvallend vaak een selecterende master instromen.

Verschillen in mobiliteit tussen subgroepen

We zien betrekkelijk kleine verschillen in mobiliteit tussen specifieke groepen studenten. Tot 2014 waren tweedegeneratiestudenten mobieler dan eerstegeneratiestudenten, maar inmiddels zien we geen verschil meer. Studenten uit hogere inkomensgroepen zijn iets mobieler dan andere studenten.

4 Update studentstromen en selecterende opleidingen

In 2015 publiceerde de inspectie het rapport *Verschillen en ontwikkelingen in de instroom in het bekostigd bacheloronderwijs* (Inspectie van het Onderwijs, 2015c). Dit hoofdstuk is een update van dit rapport: we presenteren de resultaten van de in- en doorstroommonitor uit 2016. Allereerst beschrijven we de opvallendste bevindingen over de doorstroom van gediplomeerden mbo'ers, havisten en vwo'ers naar het hoger onderwijs en de daadwerkelijke instroom in het hoger onderwijs (paragraaf 4.1). Met doorstroom bedoelen we in dit hoofdstuk het potentiële aanbod van gediplomeerde mbo-studenten en studenten uit het voortgezet onderwijs die toelaatbaar zijn tot het hoger onderwijs. Daarna gaan we in op het aantal bacheloropleidingen met selectie, inclusief opleidingen met kleinschalig en intensief onderwijs en opleidingen die aanvullende eisen stellen (paragraaf 4.2). Tot slot beschrijven we de samenstelling van de studentenpopulatie na instelling van een numerus fixus (paragraaf 4.3).

De gegevens uit dit hoofdstuk vormen belangrijke input voor de bevindingen uit hoofdstuk 2. Enige overlap tussen deze hoofdstukken is dan ook onvermijdelijk.

De hoofdlijnen per aandachtspunt

- Na een jarenlange daling stabiliseert de doorstroom vanuit het mbo en het voortgezet onderwijs enigszins. De totale instroom in het hoger onderwijs neemt toe, doordat er in 2016 meer studenten instroomden die een tussenjaar hebben genomen of hun vooropleiding in het buitenland hebben gevolgd.
- Studenten met hoogopgeleide ouders en studenten uit de hogere inkomensgroepenstromen stromen relatief vaker door naar het hoger onderwijs. Hierin zijn wel verschillen tussen mbo'ers, havisten en vwo'ers.
- Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond stromen relatief vaker in het hoger onderwijs in dan studenten met een Nederlandse of anderszins westerse achtergrond, ongeacht hun vooropleiding.
- Het aantal opleidingen met een numerus fixus in hbo en wo neemt af, maar het aandeel numerusfixusopleidingen met 100 procent decentrale selectie neemt toe.
- Na instelling van een numerus fixus stromen relatief minder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en meer studenten met hoogopgeleide ouders in. In het hbo stromen bovendien relatief minder studenten uit de sociaaleconomisch minder sterke wijken in, in het wo meer vrouwen.

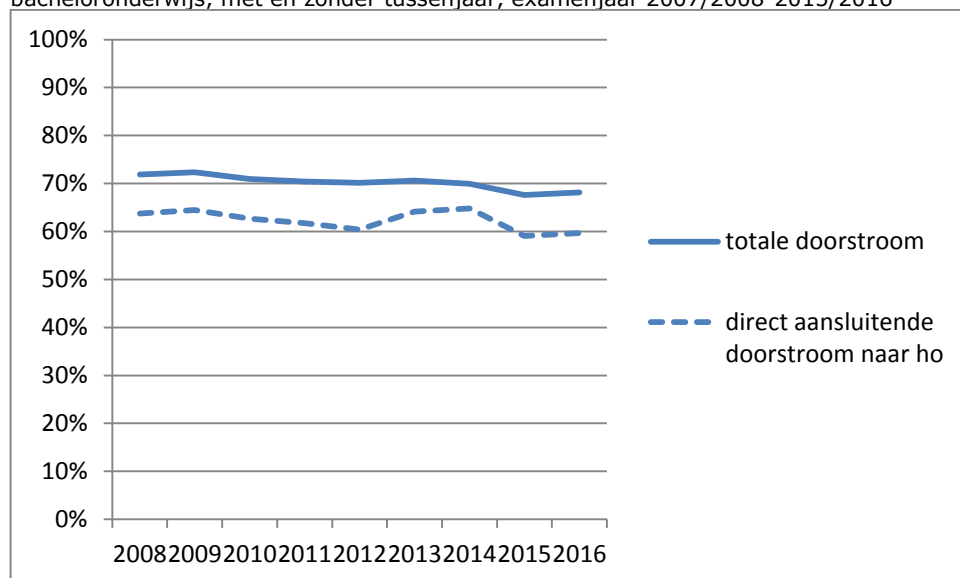
4.1 Doorstroom vanuit diplomering en instroom in hoger onderwijs

Doorstroom naar hoger onderwijs niet verder afgenomen

In de periode 2008-2015 daalde de doorstroom van mbo-studenten¹¹, havo- en vwo-scholieren naar het hoger onderwijs licht. Deze doorstroom nam in 2016 niet verder af (figuur 4.1a). Dit geldt zowel voor de gediplomeerden die direct nadat ze hun diploma hebben behaald het hoger onderwijs doorstromen als voor de totale groep studenten vanuit mbo en voortgezet onderwijs, dus ook de gediplomeerden die een tussenjaar nemen.

¹¹ Waar we in dit hoofdstuk spreken over mbo-studenten, gaat het over alle studenten met een mbo-diploma op niveau 4, dat toegang geeft tot het hbo.

Figuur 4.1a Gediplomeerde mbo-, havo- en vwo-doorstroom (samengenomen) in voltijd bacheloronderwijs, met en zonder tussenjaar, examenjaar 2007/2008-2015/2016*

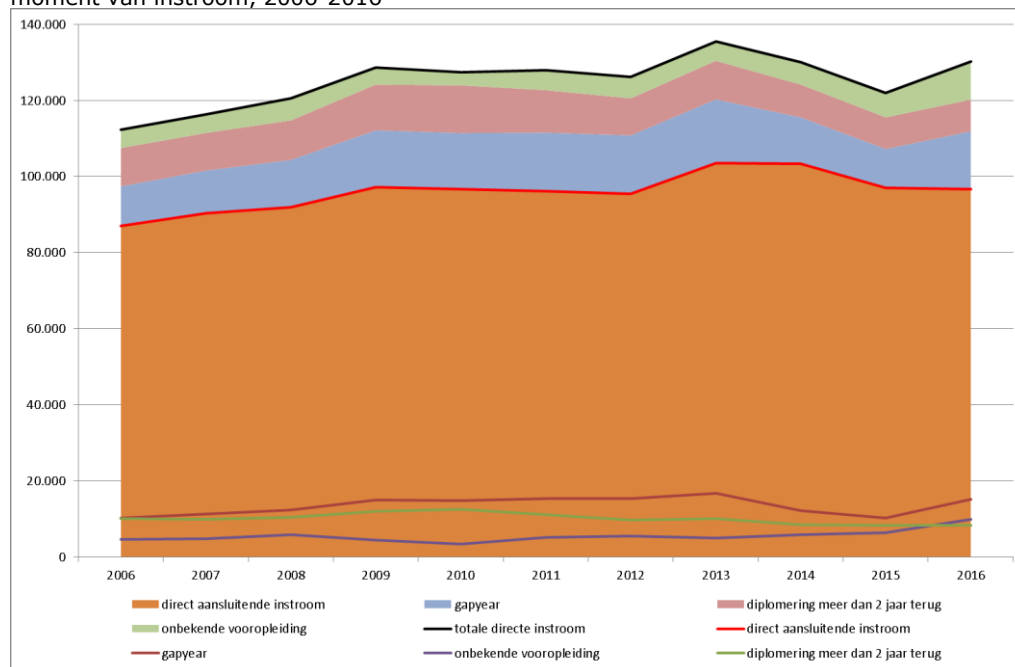
* tussenjaar 2016 geschat op basis van gemiddelde 2010/2011

Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs 2017

Totale instroom neemt toe

De totale eerste instroom in het voltijd en deeltijd hoger onderwijs, inclusief studenten met een internationale of onbekende vooropleiding, nam in 2016 met 6,7 procent toe ten opzichte van 2015 (figuur 4.1b). Deze toename wordt bijna volledig veroorzaakt door de doorstroom van mbo-, havo en vwo-ge-diplomeerden van 2015. Met andere woorden: studenten die een tussenjaar hebben genomen nadat ze hun diploma hebben gehaald. Het aantal studenten in 2016 dat na een tussenjaar instroomt, is in vergelijking met 2015, met de helft toegenomen. De instroom van studenten met een onbekende vooropleiding nam in 2016 in vergelijking met 2015 met 55 procent toe. Dit zijn over het algemeen studenten die in het buitenland hun vooropleiding hebben gevolgd. De direct aansluitende instroom nam in vergelijking met 2015 met 0,4 procent enigszins af.

Figuur 4.1b Aantallen studenten eerste instroom in voltijd en deeltijd hoger onderwijs naar moment van instroom, 2006-2016

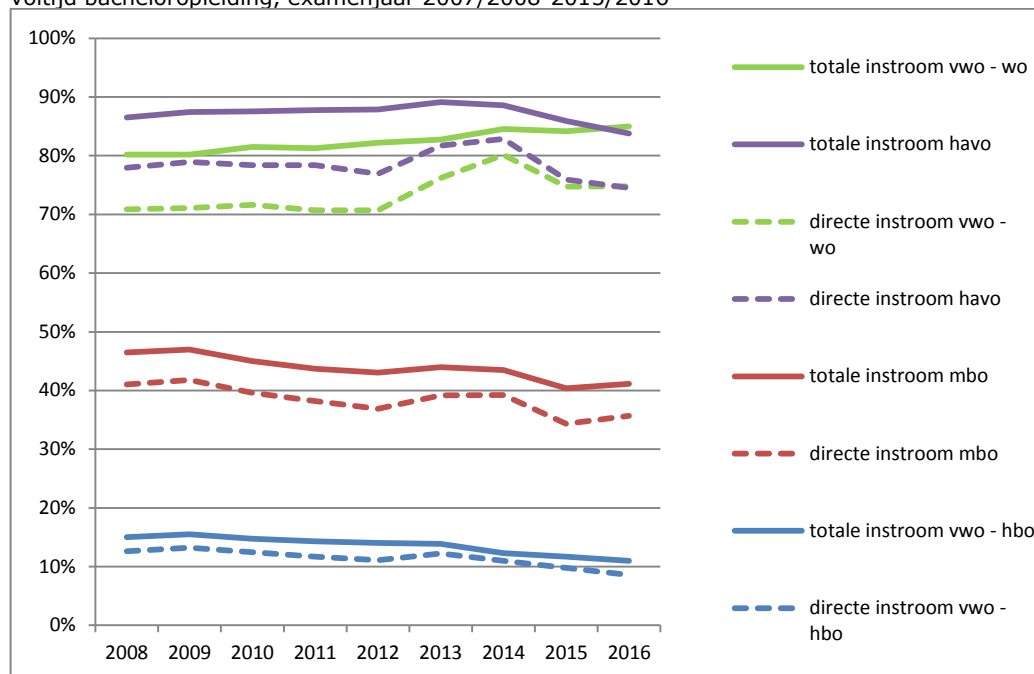
Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Verschillen tussen groepen studenten

Doorstroom van vwo naar hbo en wo verschilt

Bijna alle vwo-gediplomeerden stromen uiteindelijk door naar het hoger onderwijs. In totaal start zo'n 95 procent van de vwo-gediplomeerden aan een opleiding in het hbo en wo. De bestemming van deze groep gediplomeerden verandert over de tijd. De totale doorstroom vanuit het vwo naar het hbo nam tussen 2008 en 2016 af van 15 naar 11 procent (figuur 4.1c). In dezelfde tijd nam de totale doorstroom naar het wo toe van 80 tot 85 procent. In 2016 daalde de directe instroom van gediplomeerde havisten enigszins. De directe instroom van gediplomeerde mbo'ers nam weer toe.

Figuur 4.1c Ontwikkeling direct aansluitende en totale doorstroom mbo, havo en vwo naar voltijd bacheloropleiding, examenjaar 2007/2008-2015/2016*

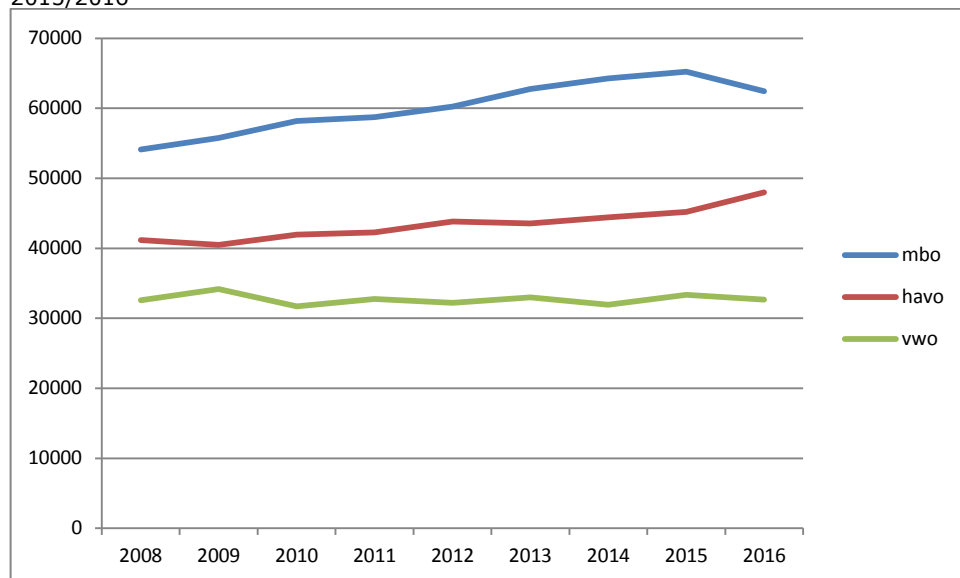
* tussenjaar 2016 geschat op basis van gemiddelde 2010/2011

Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Veranderingen mede verklaard door ontwikkeling aantal diploma's

De direct aansluitende doorstroom naar het hoger onderwijs vanuit de havo nam in 2016 af ten opzichte van 2015; die vanuit het mbo nam in dezelfde periode juist toe. Deze verschuivingen worden mede veroorzaakt door een afname van het aantal mbo-geplumeerden in 2016 enerzijds en een toename van het aantal havo-geplumeerden anderzijds (figuur 4.1d). De verhouding tussen mbo, havo en vwo van de totale hbo-instroom is namelijk al jaren min of meer stabiel. Ongeveer een derde van de instroom in het hbo heeft een mbo-vooropleiding, iets meer dan de helft een havodiploma en ongeveer 6 procent een vwo-diploma. De rest heeft een internationale of onbekende vooropleiding.

Figuur 4.1d Ontwikkeling aantal gediplomeerden mbo, havo en vwo, examenjaar 2007/2008-2015/2016

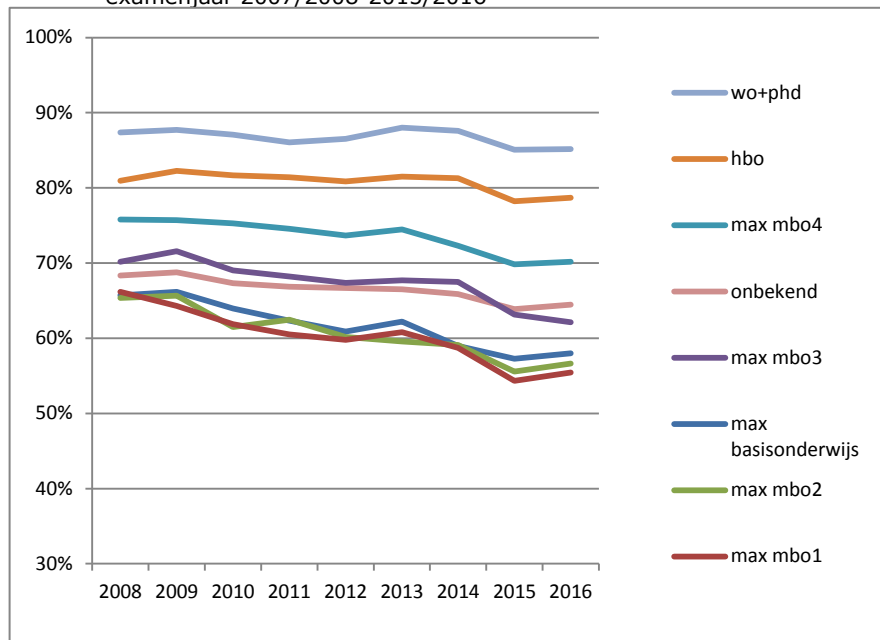
Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Verschillen naar opleiding en inkomen ouders nemen toe

Als we kijken naar de sociaaleconomische status van de ouders van studenten, dan zien we dat de verschillen in de totale doorstroom vanuit mbo, havo en vwo naar het hoger onderwijs over de tijd iets toenemen. Mbo-, havo- en vwo-gediplomeerden met hoger opgeleide ouders stromen vaker het hoger onderwijs in dan gediplomeerden met lager opgeleide ouders (figuur 4.1e). Vooral tussen 2010 en 2015 namen deze verschillen toe; in 2016 bleven ze ongeveer gelijk. Bij het inkomen zien we een vergelijkbaar patroon, al zijn de verschillen daar kleiner (figuur 4.1f). Het instroompercentage van gediplomeerden uit de hoogste inkomensgroepen is hoger dan van die uit andere groepen. Ook hier nemen de verschillen over de tijd toe. Deze verschillen zijn in 2016 nog wel wat groter geworden.

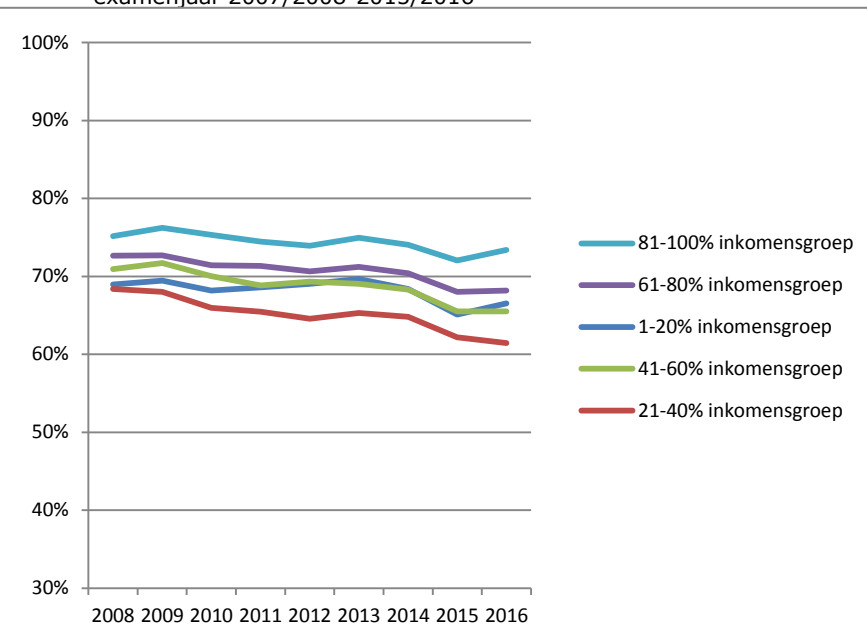
Deze toename zien we nauwelijks tot niet terug als we vanuit de verschillende vooropleidingscategorieën naar deze groepen kijken. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de omvang van de verschillende groepen. Dit vergt nader onderzoek.

Figuur 4.1e Percentage totale gediplomeerde instroom (inclusief tussenjaar) in hoger onderwijs naar hoogst afgeronde opleiding ouders, examenjaar 2007/2008-2015/2016*

* tussenjaar 2016 geschat op basis van gemiddelde 2010/2011
Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Figuur 4.1f Percentage totale gediplomeerde instroom (inclusief tussenjaar) in hoger onderwijs naar integraal huishoudinkomen ouders, examenjaar 2007/2008-2015/2016*

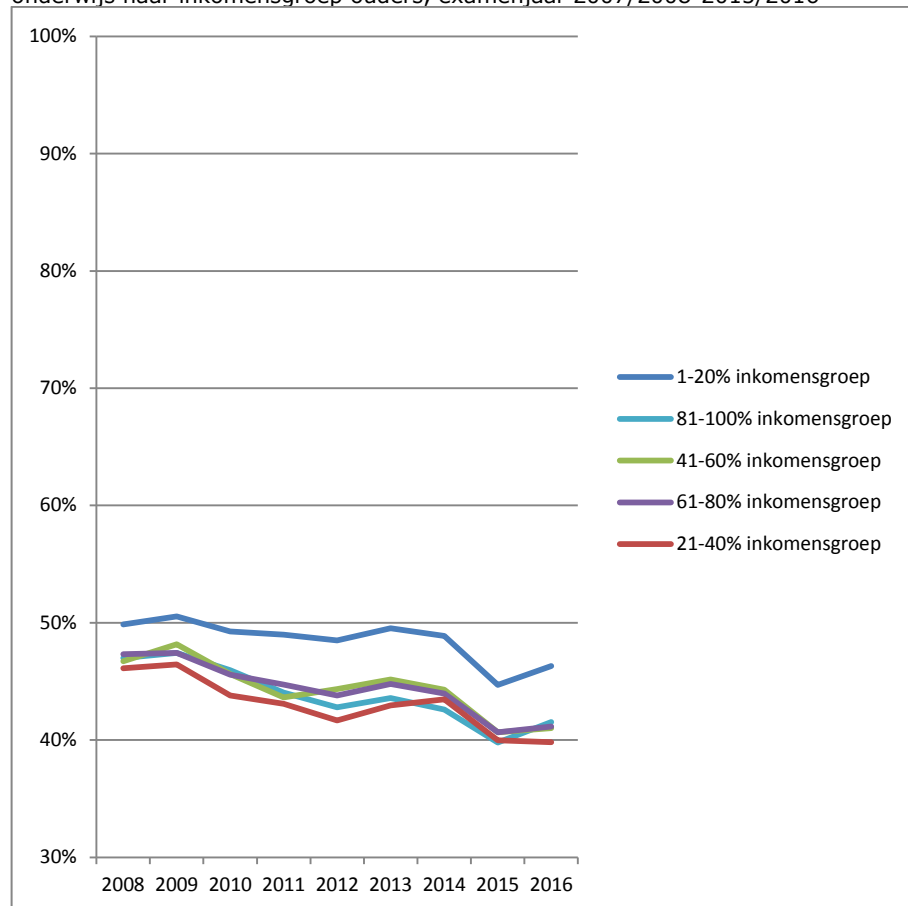

* tussenjaar 2016 geschat op basis van gemiddelde 2010/2011
Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Opleiding ouders speelt rol bij instroom mbo'ers, inkomen nauwelijks

Het opleidingsniveau van de ouders van mbo-geplomeerden laat het klassieke patroon zien. De totale doorstroom naar het hbo van geplomeerde mbo'ers met hoogopgeleide ouders is hoger dan die van geplomeerden met lager opgeleide ouders (figuur 4.1g). Het inkomen van de ouders daarentegen maakt weinig verschil. Een uitzondering vormt de laagste inkomensgroep: studenten uit deze groep stromen relatief vaker door naar het hbo. Dit kunnen we niet verklaren vanuit de relatief grote vertegenwoordiging van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond in deze groep. De relatieve doorstroom van mbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond neemt namelijk af, terwijl dat niet geldt voor mbo-studenten uit de laagste inkomensgroep.

Figuur 4.1g Percentage totale geplomeerde mbo-instroom (inclusief tussenjaar) in hoger onderwijs naar inkomensgroep ouders, examenjaar 2007/2008-2015/2016*

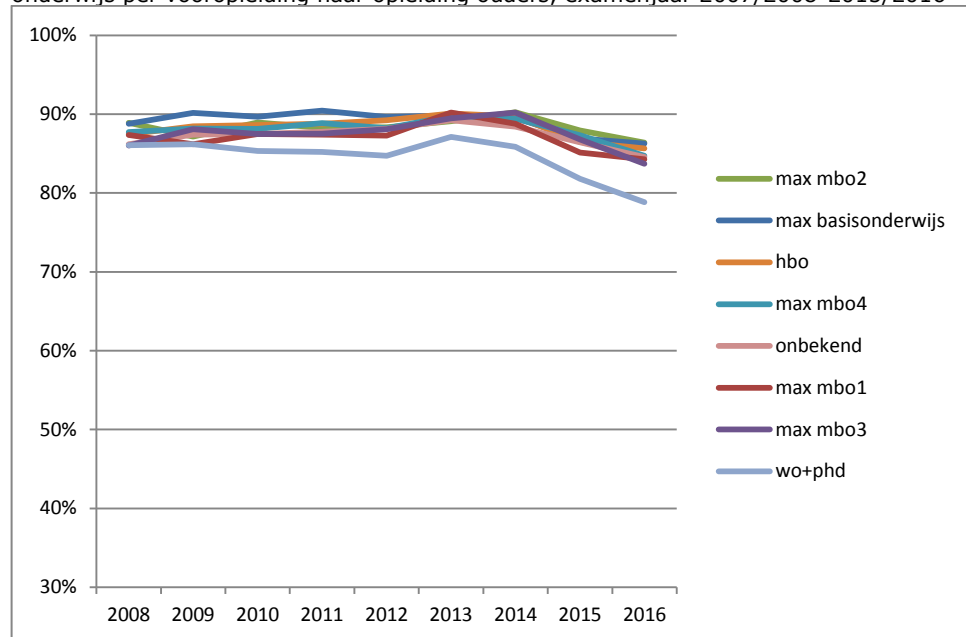
* tussenjaar 2016 geschat op basis van gemiddelde 2010-2011

Bron: DUO, 2017; CBS, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Bij havisten weinig verschil naar inkomen en opleiding ouders

Er zijn weinig verschillen in de totale doorstroom van havo-gediplomeerden naar het hoger onderwijs als we kijken naar opleidingsniveau en inkomen van de ouders. Een uitzondering is de groep met de hoogst opgeleide ouders: deze groep stroomt relatief het minst vaak door, en het verschil met de andere groepen neemt over de tijd toe (figuur 4.1h). De doorstroom naar het hbo van gediplomeerde havisten met ouders uit de hoogste inkomensgroep bevindt zich in de middenmoot, terwijl de overige inkomensgroepen het klassieke patroon laten zien: hoe hoger het inkomen, hoe groter de instroom.

Figuur 4.1h Percentage totale gediplomeerde havo-instroom (inclusief tussenjaar) in hoger onderwijs per vooropleiding naar opleiding ouders, examenjaar 2007/2008-2015/2016*

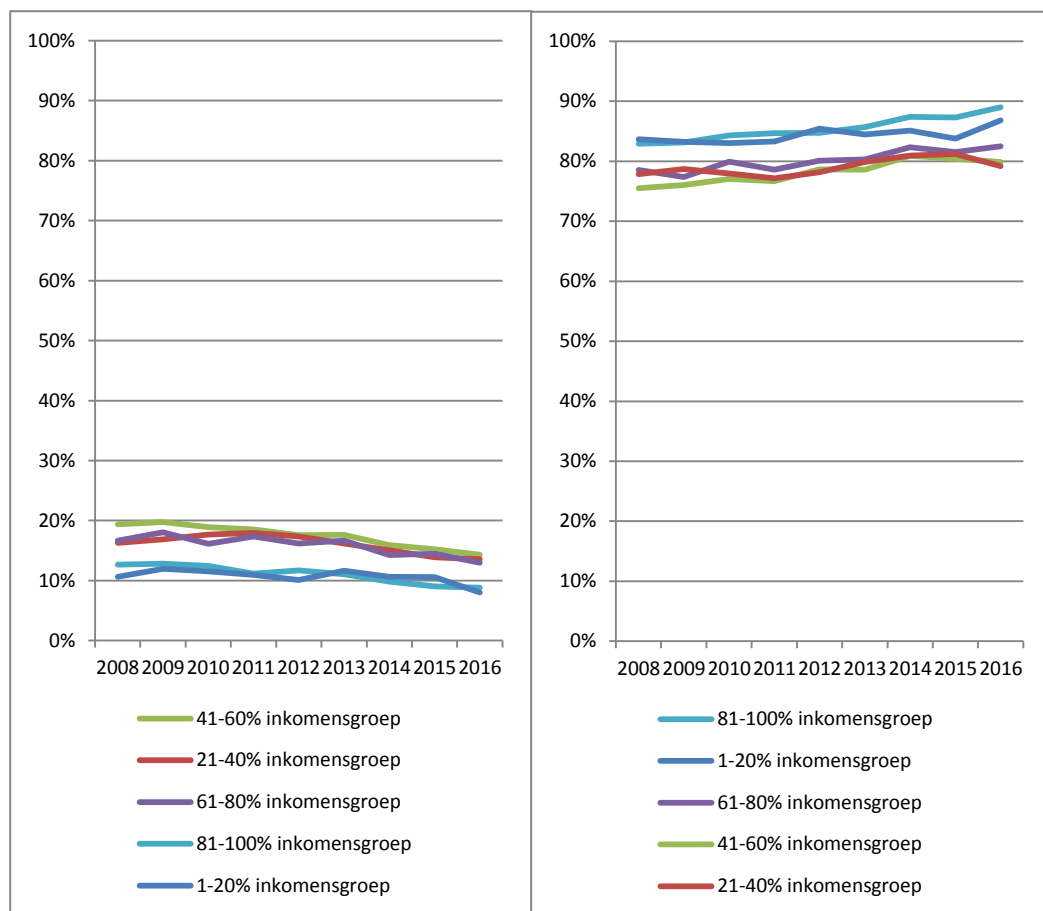
* tussenjaar 2016 geschat op basis van gemiddelde 2010-2011

Bron: DUO, 2017; CBS, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Doorstroom vwo'ers naar hbo en wo gespiegeld

De doorstroom van gediplomeerde vwo'ers naar hbo en wo verschilt opvallend. De verschillen in doorstroom tussen de groepen zijn voor het opleidingsniveau van de ouders, het inkomen van de ouders en de etnische achtergrond gespiegeld. Studenten van ouders met een hoog opleidingsniveau en uit hoge inkomensgroepen stromen de laatste jaren steeds vaker door naar het wo, terwijl ze juist minder vaak doorstromen naar het hbo. Dat geldt ook voor studenten uit de laagste inkomensgroep (figuur 4.1i). Het is mogelijk dat de oververtegenwoordiging van vwo'ers met een niet-westerse migratieachtergrond in deze groep van invloed is. De doorstroom van vwo'ers met een niet-westerse migratieachtergrond naar het wo laat eenzelfde patroon zien als de laagste inkomensgroep.

Figuur 4.1i Percentage totale gediplomeerde vwo-instroom (inclusief tussenjaar) in hbo (links) en wo (rechts) naar inkomen ouders, examenjaar 2007/2008-2015/2016*

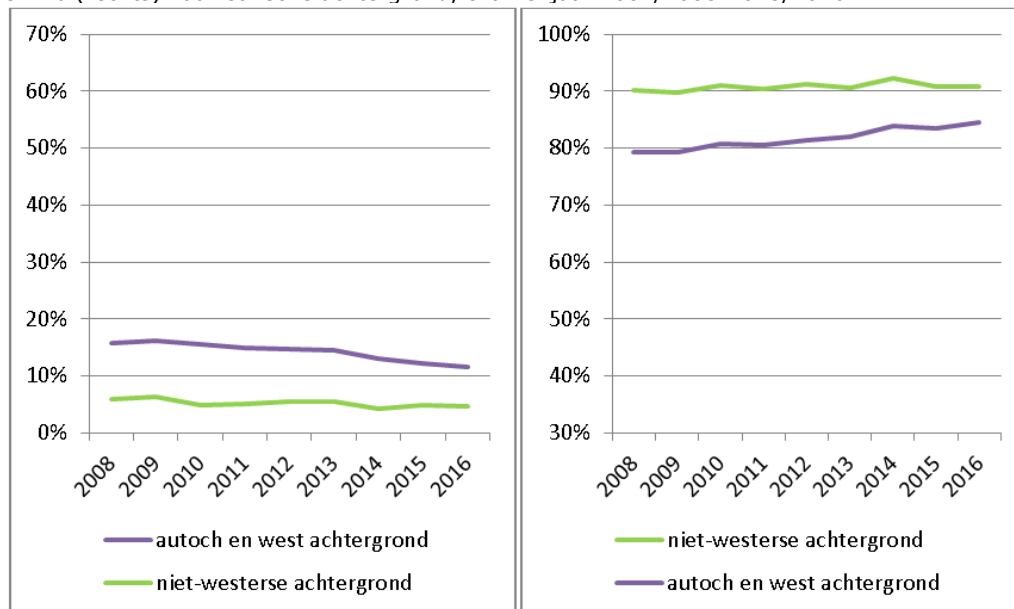

* tussenjaar 2016 geschat op basis van gemiddelde 2010-2011

Bron: DUO, 2017; CBS, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Gediplomeerden met niet-westerse migratieachtergrond stromen vaker door
 Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond stromen verhoudingsgewijs vaker door naar het hoger onderwijs dan studenten met een Nederlandse of anderszins westerse achtergrond. Dat zien we bij studenten vanuit mbo, havo en vwo. Bij vwo'ers geldt dat voor de doorstroom naar wo, maar niet voor de doorstroom naar hbo (figuur 4.1j).

Figuur 4.1j Percentage totale gediplomeerde vwo-instroom (inclusief tussenjaar) in hbo (links) en wo (rechts) naar etnische achtergrond, examenjaar 2007/2008-2015/2016*

* tussenjaar 2016 geschat op basis van gemiddelde 2010-2011

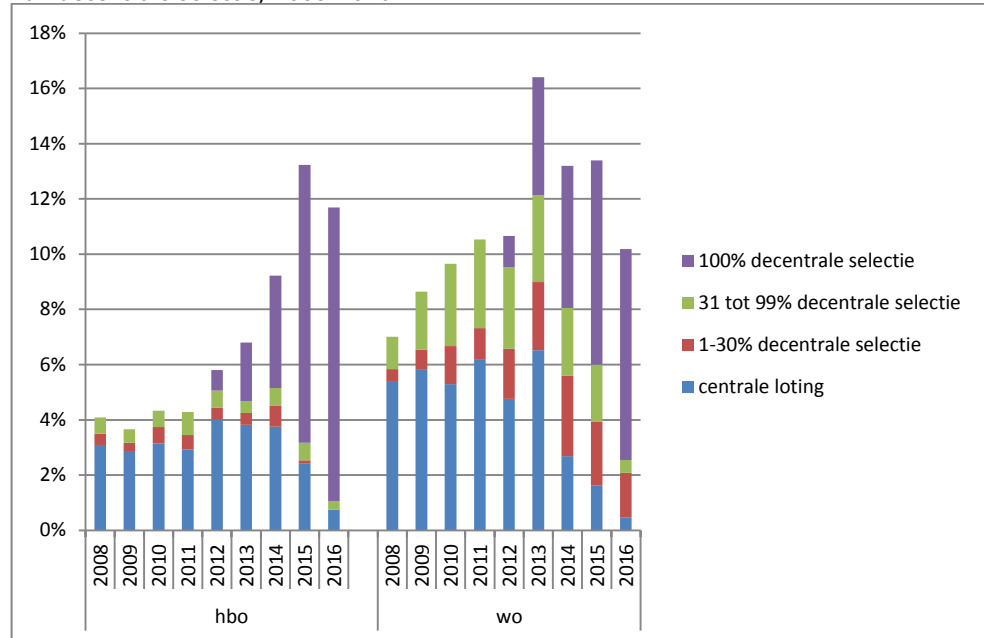
Bron: DUO, 2017; CBS, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

4.2 Bacheloropleidingen met selectie

Minder numerusfixusopleidingen, maar meer decentrale selectie

In het wo neemt het aandeel opleidingen met een numerus fixus sinds 2013 af. In 2016 lag het rond de 10 procent (figuur 4.2a). Vanaf 2015 neemt dit percentage ook in het hbo af, tot bijna 12 procent. Tegelijkertijd neemt vooral in het laatste jaar binnen de groep opleidingen met een numerus fixus het aandeel van opleidingen dat 100 procent decentraal selecteert toe (zie ook 2.1). De meest recente gegevens van DUO laten voor het studiejaar 2017/2018 een verdere afname van het aantal opleidingen met een numerus fixus in hbo en wo zien. Deze afname heeft waarschijnlijk te maken met de afschaffing van de centrale loting in 2017/2018, in combinatie met het vervroegen van de aanmelddatum voor studenten naar 15 januari 2017.

Figuur 4.2a Percentage voltijd bacheloropleidingen met numerus fixus in hbo en wo, naar mate van decentrale selectie, 2008-2016

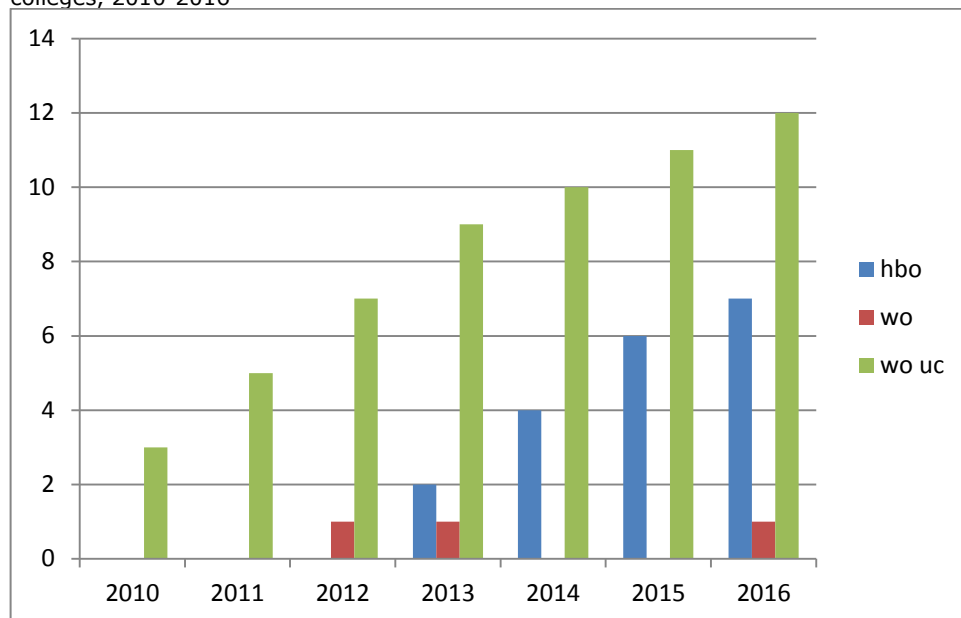

Bron: CROHO, 2017; DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Aantal kleinschalig intensieve opleidingen neemt fors toe

Het aantal opleidingen met kleinschalig en intensief onderwijs groeit snel. In 2010 waren er nog drie; dit aantal is toegenomen tot twintig in 2016 (figuur 4.2b). Het gaat hier om opleidingen die niet alleen een hoger collegegeld vragen, maar ook studenten bij de aanmelding selecteren. In het wo zijn dit bijna allemaal opleidingen binnen een university college. Deze zijn ondergebracht in de sector 'sectoroverstijgend'. Vanaf 2013 zijn er in het hbo ook kleinschalig intensieve opleidingen. Deze opleidingen vinden we in de sectoren gezondheidszorg, economie en taal en cultuur, en sectoroverstijgend.

Figuur 4.2b Aantal kleinschalige intensieve voltijd bacheloropleidingen, inclusief university colleges, 2010-2016

Bron: CROHO, 2017; DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Aantal opleidingen met aanvullende eisen stabiel

In het hbo zijn er opleidingen die aanvullende eisen aan studenten stellen, zoals muzikaliteit. Het aantal opleidingen met aanvullende eisen ligt al jaren tussen de 109 en 115 (figuur 4.2c). Dit zijn voornamelijk opleidingen in de sector taal en cultuur en de sector onderwijs. De opleidingen hebben al geruime tijd ervaring met decentrale selectie en het toepassen van verschillende criteria in de selectieprocedure.

Figuur 4.2c Aantal voltijd bacheloropleidingen met aanvullende eisen, 2008-2016

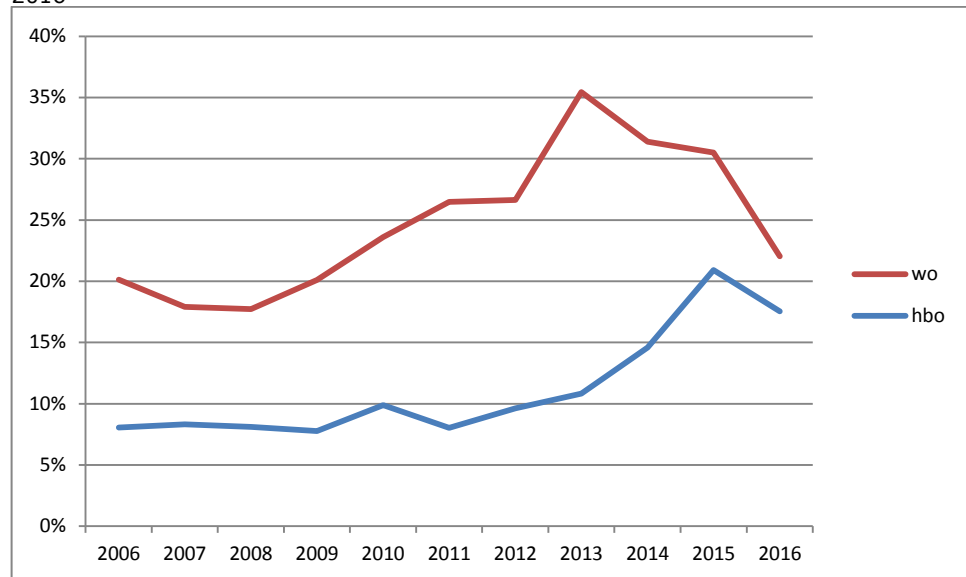

Bron: CROHO, 2017; DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

Aandeel numerusfixusstudenten in hbo neemt af

Na een jarenlange stijging nam in 2016 in het hbo het aandeel studenten dat instroomt in een opleiding met een numerus fixus af tot 17 procent (figuur 4.2d). In het wo is het aandeel studenten dat instroomt in een bacheloropleiding met een numerus fixus alle jaren hoger dan in het hbo, maar sinds 2013 laat het een afname zien (zie ook 2.4).

Figuur 4.2d Percentage directe instroom in voltijd bacheloropleidingen met een fixus, 2006-2016

Bron: DUO, 2017; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2017

4.3 Veranderingen in studentenpopulatie na instelling van numerus fixus

Vergelijking

We hebben gekeken naar alle voltijd bacheloropleidingen die in de periode 2010-2015 de overgang hebben gemaakt naar een numerus fixus. In hoofdstuk 2 zijn we ingegaan op de verschillen in de instroom na deze overgang (zie 2.5). In onze monitor hebben we ook gekeken naar veranderingen in de samenstelling van de studentenpopulatie. Daarvoor hebben we de samenstelling in de periode dat er nog geen numerus fixus gold vergeleken met de samenstelling nadat de numerus fixus is ingesteld. Ter illustratie: van een opleiding die in 2013 een numerus fixus heeft ingesteld, hebben we het jaar 2012 vergeleken met het jaar 2013 (zie 1.5 voor een nadere toelichting).

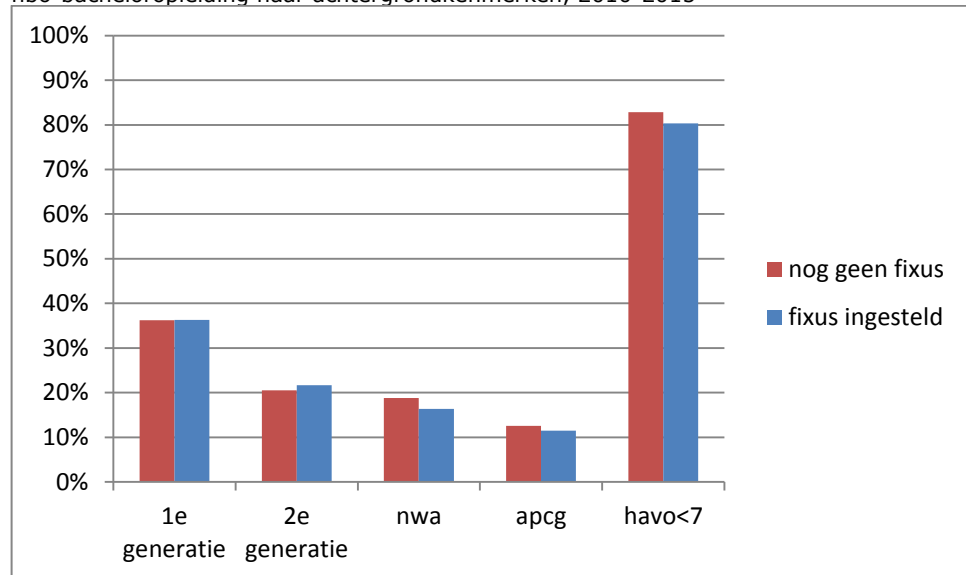
Dezelfde verschillen als in voorgaande monitor

De verschillen in de samenstelling van de groepen studenten voor en na instelling van een numerus fixus zijn hetzelfde als in de voorgaande monitor. In hbo-opleidingen zien we relatief minder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond na instelling van een numerus fixus dan daarvoor (figuur 4.3a). Hetzelfde geldt voor studenten afkomstig uit een armoedeprobleemcumulatiegebied en studenten met een lager havocijfer dan 7. Dit wordt deels verklaard doordat bij opleidingen met centrale loting het eindcijfer bepalend is in de selectieprocedure. Studenten met hoogopgeleide ouders^{1 2} (tweedegeneratiestudenten) zien we relatief

^{1 2} De groep eerste- en tweedegeneratiestudenten telt samen niet op tot 100 procent omdat er een groep studenten met vooropleiding ouders 'onbekend' is.

vaker na instelling van de numerus fixus. De verschillen tussen de inkomensgroepen zijn verwaarloosbaar.

Figuur 4.3a Samenstelling studentenpopulatie na instelling van numerus fixus in een voltijd hbo-bacheloropleiding naar achtergrondkenmerken, 2010-2015

Bron: CROHO, 2016;; RASP, 2016, DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

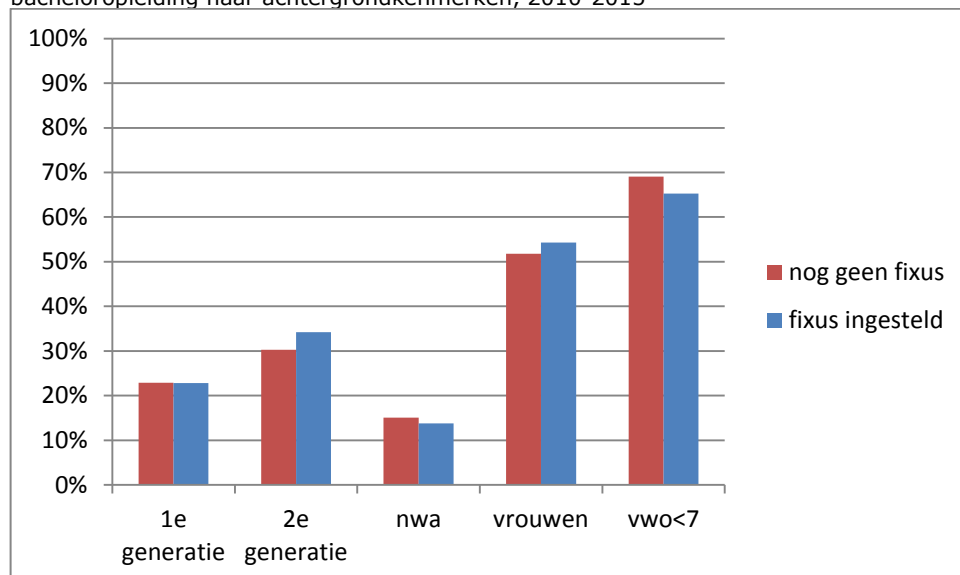
Verschillen naar etnische achtergrond in wo groter geworden met numerus fixus

In wo-opleidingen zien we net als vorig jaar relatief minder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond na instelling van een numerus fixus. Het verschil is in vergelijking met de monitor uit 2015 groter geworden, en het is significant (figuur 4.3b). In de vorige monitor had voor de instelling van een numerus fixus 15,0 procent van de studenten een niet-westerse migratieachtergrond, daarna 14,0 procent. Nu is er een verschil van 15,1 procent voor instelling van de numerus fixus naar 13,8 procent na de overgang.

In wo meer vrouwen en studenten met hoog vwo-cijfer na instelling numerus fixus

Vrouwen zijn na instelling van een numerus fixus relatief vaker vertegenwoordigd in wo-opleidingen, studenten met een vwo-eindcijfer lager dan een 7 minder vaak. Deze verschillen zijn significant. We zien een minimaal verschil als het gaat om het opleidingsniveau van de ouders, en geen verschil tussen verschillende inkomensgroepen.

Figuur 4.3b Samenstelling studentenpopulatie na instelling van numerus fixus in voltijd wo-bacheloropleiding naar achtergrondkenmerken, 2010-2015

Bron: CROHO, 2016;; RASP, 2016, DUO, 2016; bewerkingen: Inspectie van het Onderwijs, 2016

4.4

Conclusies

Stromen in het hoger onderwijs

Het totaal aantal studenten dat het hoger onderwijs instroomt neemt toe. Dit komt doordat in 2016 meer studenten instroomden die een tussenjaar hebben genomen of hun vooropleiding in het buitenland hebben gevolgd. De direct aansluitende instroom neemt juist iets af.

De doorstroom van de gehele groep mbo-, havo- en vwo-gediplomeerden neemt de laatste negen jaar geleidelijk af, maar stabiliseert het laatste jaar enigszins. De doorstroompercentages zijn niet gelijk verdeeld naar sociaaleconomische status. Studenten met hoogopgeleide ouders en studenten met ouders uit de hogere inkomensgroepen stromen relatief vaker door naar het hoger onderwijs. Er zijn echter verschillen tussen mbo'ers, havisten en vwo'ers:

- Gediplomeerde mbo'ers en vwo'ers met hoogopgeleide ouders stromen relatief vaker door dan gediplomeerden met lager opgeleide ouders.
- Gediplomeerde mbo'ers uit de laagste inkomensgroep stromen relatief vaker door dan mbo'ers uit de overige inkomensgroepen.
- Vwo'ers met ouders uit de hogere inkomensgroepen stromen vaker door naar het wo dan het hbo.

Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond stromen relatief vaker door naar het hoger onderwijs dan studenten met een Nederlandse of anderszins westerse achtergrond, ongeacht hun vooropleiding.

Bacheloropleidingen met selectie

Het aantal bacheloropleidingen met een numerus fixus in hbo en wo nam in 2016 af, maar het aandeel numerusfixusopleidingen met 100 procent decentrale selectie daarbinnen nam toe. Ook het aantal opleidingen met een kleinschalig intensief onderwijs nam in 2016 verder toe. Het aandeel studenten dat in 2016 een

numerusfixusopleiding instroomde nam nu zowel in het hbo als in het wo af ten opzichte van 2015.

Veranderingen in studentenpopulatie na instelling van numerus fixus

Het instellen van een numerus fixus heeft invloed op de studentenpopulatie. Na de overgang naar een numerus fixus zien we in het hbo relatief minder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en afkomstig uit sociaaleconomisch minder sterke wijken dan voor de overgang. We zien juist relatief vaker studenten van hoogopgeleide ouders. In het wo zien we na instelling van een numerus fixus relatief meer vrouwen en studenten met hoogopgeleide ouders, en minder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Zowel in het hbo als in het wo maakt het inkomen van de ouders nauwelijks verschil.

5 Conclusies

In welke mate en hoe hebben bekostigde hogescholen en universiteiten selecterende maatregelen uit de Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs al ingevoerd en vormgegeven, en welke gevolgen heeft dit voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs? Dat is de vraag die in dit rapport centraal stond. We hebben geïnventariseerd hoeveel bachelor- en masteropleidingen in het bekostigd hoger onderwijs selecteren en hoe ze dat doen. Ook hebben we gekeken naar de samenstelling van de studentenpopulatie en naar het instroompercentage van verschillende groepen studenten vóór en na invoering van selectie. Daarnaast hebben we onderzocht hoe instellingen omgaan met de maatregelen uit de Wet KIV.

In dit afsluitende hoofdstuk presenteren we onze conclusies (paragraaf 5.1). Ook schetsen we kort het vervolgonderzoek dat we in 2017 gaan uitvoeren (paragraaf 5.2).

5.1 Conclusies

Selectie in de bachelorfase (hbo en wo)

Zowel in het hbo als in het wo neemt het percentage selecterende bacheloropleidingen met een numerus fixus af. Tegelijkertijd zien we een beweging naar meer decentrale selectie. Van de voltijd bacheloropleidingen met een numerus fixus neemt – vooral in het hbo – het aandeel opleidingen met 100 procent decentrale selectie toe. Het ligt voor de hand dat de opleidingen met de verschuiving naar meer decentrale selectie anticiperen op de aanstaande afschaffing van centrale loting.

Opleidingen zien duidelijk de toegevoegde waarde van decentrale selectie, maar noemen als keerzijde het risico van zelfselectie. De onderzochte opleidingen hanteren geen specifiek diversiteitsbeleid, gericht op de vertegenwoordiging van bepaalde groepen studenten.

De procedure die per studiejaar 2017/2018 verplicht in werking treedt bij numerusfixusopleidingen wordt nu al toegepast: ruim 90 procent van de selecterende opleidingen waarvan we de criteria via hun website hebben weten te achterhalen, past minimaal twee criteria toe. Opleidingen kijken niet alleen naar cijfers, maar wegen ook andere (niet-cognitieve) criteria mee. De manier waarop ze selecteren verschilt sterk per opleiding, qua criteria en qua intensiteit van de toepassing. Het meestgebruikte selectie-instrument is een toets. Daarnaast wordt veel gekeken naar motivatie, cijferlijst en cijfernorm. Vergeleken met masteropleidingen selecteren bacheloropleidingen relatief vaak op persoonskenmerken, zoals de mate van empathie of avontuurlijkheid.

Bepaalde groepen studenten stromen relatief iets minder vaak in opleidingen met een numerus fixus in. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, studenten met een lager gemiddeld cijfer in het voortgezet onderwijs en mannen zijn in deze opleidingen ondervertegenwoordigd. Dit geldt ook voor studenten met lager opgeleide ouders en studenten uit de lagere inkomensgroepen.

Selectie in de masterfase (wo)

Ongeveer een derde van de masteropleidingen past enige vorm van selectie toe voor bachelorgediplomeerden van dezelfde instelling. Als we de researchmasters buiten beschouwing laten, gaat het om 20 procent van de masteropleidingen. De

verschillen tussen instellingen en sectoren zijn groot. Alle selecterende masteropleidingen passen twee of meer selectiecriteria toe.

Universiteiten die al selecteren of dit overwegen, gaan hier zorgvuldig mee om en houden oog voor de toegankelijkheid van het masteraanbod. Een enkele universiteit geeft alle bachelorstudenten de garantie dat ze een passende masteropleiding kunnen volgen. Als dit niet mogelijk is bij de universiteit zelf, dan zijn er altijd nog opties bij andere universiteiten. Een dergelijke afstemming vindt echter zelden op sectoraal niveau plaats. Vooralsnog hebben we geen signalen dat masteropleidingen zonder selectie het door het ISO gevreesde 'afvoerputje' worden waar alle studenten met lagere cijfers terechtkomen. Selectie in de master komt weliswaar steeds vaker voor, maar op basis van de door ons gehanteerde definitie gaat het vooralsnog om een beperkt deel van het totale aanbod.

De helderheid van de informatie op de website over selectiecriteria en –procedures verschilt sterk per instelling en is voor verbetering vatbaar. De informatie klopt niet altijd. Bij sommige instellingen is bovendien niet duidelijk wat selectie nu precies inhoudt en wie aan welke voorwaarden moet voldoen om toegelaten te worden. Ook studenten geven aan dat dit voor hen niet altijd helder is. Waar opleidingen zelf soms spreken van selectie, wordt dit door studenten niet altijd zo ervaren – en andersom. Instellingen zijn verplicht om informatie over selectie te verstrekken. Het is van belang dat deze informatie transparant en eenduidig is.

De totale doorstroom van de bachelor naar de master neemt af, na een periode van stijging. De gevolgen van de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht voor de totale doorstroom zijn nog niet vast te stellen. De doorstroom van bachelorgediplomeerden naar een masteropleiding aan een andere instelling neemt toe, met name van gediplomeerden in het jaar 2011/2012 (instroomjaar 2012: harde knip). Bij selecterende masteropleidingen stromen studenten relatief nog vaker door naar een andere instelling. Selecterende maatregelen vergroten dus de mobiliteit tussen instellingen.

Verschillen tussen subgroepen in de doorstroom naar selecterende masters zijn klein, maar deels vergelijkbaar met de verschillen tussen subgroepen bij de bacheloropleidingen. Vanuit de groep vrouwelijke studenten, studenten met een Nederlandse of anderszins westerse achtergrond, studenten met hoogopgeleide ouders en studenten met ouders uit de hogere inkomensgroepen stromen relatief meer studenten door naar een selecterende master dan uit de overige groepen. Studenten uit numerusfixusopleidingen stromen relatief minder vaak een selecterende master in, terwijl studenten van een university college juist opvallend vaak een selecterende master instromen.

Effecten van selectie op toegankelijkheid

Op dit moment zijn er geen concrete aanwijzingen dat de toegankelijkheid van de bachelor- en de masterfase onder druk staat. We hebben het hier dan over de brede toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Het is niet zo dat bepaalde groepen veel minder instromen dan vroeger. Sterker nog: gediplomeerde mbo'ers, havisten en vwo'ers met een niet-westerse migratieachtergrond stromen relatief vaker in het hoger onderwijs in dan gediplomeerde mbo'ers, havisten en vwo'ers met een Nederlandse of westerse migratie achtergrond. Ook is er over de tijd een redelijk stabiele procentuele verdeling van subgroepen binnen het hbo en het wo.

Kijken we echter specifiek naar de toegankelijkheid van selecterende opleidingen, dan verdient dit beeld enige nuancering. Bepaalde groepen stromen immers relatief wat minder vaak in opleidingen met selectie in dan andere groepen. Selecterende

maatregelen lijken dus tot een verschuiving van groepen studenten te leiden. Daarmee zorgt selectie aantoonbaar voor een wat andere instroom. Zonder dat we dit meteen als een zorgelijke trend willen bestempelen, achten wij enige alertheid hierbij op zijn plaats.

5.2 Vervolg

De inspectie zal de ontwikkelingen die mogelijk van invloed zijn op de toegankelijkheid en de feitelijke instroom in het hoger onderwijs de komende jaren nadrukkelijk blijven monitoren. Daarover presenteren wij jaarlijks een kwantitatieve update van de trends in studentstromen, in het bijzonder van specifieke groepen studenten. Daarnaast zullen wij ook in 2017 verschillende vormen van selectie in kaart brengen.

6 **Beschouwing**

In het hoger onderwijs is er een structurele, en toenemende spanning tussen de verplichte brede toegankelijkheid en de druk om de kwaliteit te handhaven, c.q. te verhogen. Deze druk vertaalt zich steeds meer in toenemende mogelijkheden tot decentrale selectie. Daarmee wordt steeds meer de vraag in hoeverre ons hoger onderwijs nog breed toegankelijk is. Ook doet zich de vraag voor naar de specifieke toegankelijkheid voor bijzondere groepen. De toegankelijkheid betreft niet alleen de bachelor, maar ook de doorstroommogelijkheden naar de masteropleiding.

De brede toegankelijkheid van het hoger onderwijs vormt in Nederland een belangrijk uitgangspunt. Iedereen met een vwo-diploma moet kunnen doorstromen naar een wo-bacheloropleiding en iedereen met een havo- of mbo-4-diploma naar een hbo-bacheloropleiding. Tegelijkertijd willen we ook dat zo veel mogelijk studenten die opleiding vervolgens met succes doorlopen. Daarom neemt de overheid maatregelen die de kans op studiesucces zo groot mogelijk moeten maken, gericht op zowel de instroom in als de doorstroom binnen het hoger onderwijs. Zo krijgen instellingen en opleidingen meer mogelijkheden om studenten zelf te selecteren voor de bachelor én de master. De vraag is of hierdoor een spanning ontstaat tussen het streven naar meer studiesucces en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Onderwijskwaliteit, studiesucces en brede toegankelijkheid: het is de opgave voor het hoger onderwijs een goede balans te blijven zoeken tussen die drie doelen.

Conclusie

In dit rapport keken we in dit verband specifiek naar twee selecterende maatregelen uit de Wet KIV: decentrale selectie bij bacheloropleidingen met een numerus fixus en de afschaffing van het automatisch toelatingsrecht tot de doorstroommaster. We concludeerden dat er geen concrete aanwijzingen zijn dat deze maatregelen de brede toegankelijkheid van het hoger onderwijs onder druk zetten, maar dat selectie wel zorgt voor een wat andere instroom. In dit laatste, beschouwende hoofdstuk gaan we dieper op deze conclusie in, en noemen we enkele aandachtspunten die we hierbij signaleren.

Decentrale selectie: grote verantwoordelijkheid

Zoals we in hoofdstuk 1 uiteenzetten, is de Wet KIV bedoeld om het hoger onderwijs toekomstbestendiger maken. De kwaliteit moet omhoog, het aanbod moet beter worden afgestemd op de diversiteit van de studentenpopulatie en er moet een betere aansluiting komen tussen studenten, instellingen, bedrijfsleven en samenleving. De maatregelen uit de Wet KIV zijn erop gericht elke student op de juiste plek te krijgen, en zo studie-uitval en switchgedrag terug te dringen. Dit moet leiden tot meer studiesucces. Behalve selecterende maatregelen bevat de Wet KIV daarom ook bijvoorbeeld maatregelen op het gebied van voorlichting, studiekeuze en begeleiding van studenten.

In vergelijking met de maatregelen rond voorlichting, studiekeuze en begeleiding draagt de instelling bij decentrale selectie een grotere verantwoordelijkheid voor de plaatsing van de student op de juiste plek. Het is tenslotte niet de student zelf die uiteindelijk bepaalt of hij de (selecterende) studie van zijn keuze gaat volgen, maar de instelling. Deze verantwoordelijkheid verdient veel aandacht. Als decentrale selectie immers niet zorgvuldig wordt toegepast kan dit verstrekkende nadelige gevolgen hebben voor de individuele student én voor de samenleving. Het zou het

hoger onderwijs minder toegankelijk maken voor bepaalde (groepen) studenten. Het is zaak om dat te voorkomen.

De instellingen en opleidingen zijn zich bewust van deze verantwoordelijkheid. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de manier waarop ze de selectieprocedure inrichten: de overgrote meerderheid van de numerusfixusopleidingen hanteert nu al minimaal twee kwalitatieve selectiecriteria, zoals voor het studiejaar 2017-2018 wettelijk voorgeschreven, en de selecterende masteropleidingen hanteren zelfs gemiddeld meer dan vier criteria – al verschilt de uiteindelijke selectiemethode sterk per opleiding. Het blijkt ook uit de terughoudendheid die instellingen en opleidingen aan de dag leggen bij het instellen van een numerus fixus. Het blijkt uit het feit dat sommige masteropleidingen de spelregels van de selectie aanpassen aan de diversiteit van de studenten die zich aanmelden. En het blijkt uit de zorgvuldigheid waarmee masteropleidingen hun afwegingen maken bij de keuze om wel of niet te selecteren, en daarbij de toegankelijkheid steeds in het oog houden. In al deze opzichten is het goed te constateren dat instellingen en opleidingen hun verantwoordelijkheid hierbij nemen.

Het risico in beeld

Hoe zit het dan met de spanning tussen het streven naar meer studiesucces en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs? Dat de brede toegankelijkheid niet onder druk staat is in elk geval positief. Tegelijkertijd biedt ons onderzoek aanleiding tot alertheid, zo gaven we al aan. Als we specifiek kijken naar de toegankelijkheid van de selecterende opleidingen, dan zien we immers kleine verschillen in de instroom als opleidingen gaan selecteren. En hoe klein die verschillen ook zijn, ze zijn tamelijk hardnekkig: we zagen ze al eerder (Inspectie van het Onderwijs, 2015c) en we komen ze bij zowel de algehele instroom als bij de bacheloropleidingen en de masteropleidingen met selectie tegen.

Zoomen we weer uit naar de gehele studentenpopulatie, dan zien we dus dat binnen de totale instroom de verhoudingen licht beginnen te schuiven zodra meer opleidingen gaan selecteren. Groepen studenten die ondervertegenwoordigd zijn bij selecterende opleidingen, zien we relatief vaker terug bij andere, niet-selecterende opleidingen. Dat wijst op het risico dat opleidingen met selectie voor deze groepen minder toegankelijk zijn.

Wat behelst dit risico precies? Zo'n 10 procent van de bacheloropleidingen heeft een numerus fixus, zo zagen we in hoofdstuk 2 en 4, en het aantal numerusfixusopleidingen nam in 2016 af. Dat betekent dat dit risico bij het overgrote deel van de bacheloropleidingen geen rol speelt – wat uiteraard niet betekent dat het genegeerd mag worden. Bij de masteropleidingen is de situatie anders. Op basis van de door ons gehanteerde definitie wordt momenteel nog bij een beperkt deel van het totale masteraanbod (20 procent) geselecteerd. Maar bij ons onderzoek hebben we alleen masteropleidingen betrokken waarbij de selectie voor *alle* studenten geldt. Er zijn ook masteropleidingen die alleen selectie toepassen bij een deel van de studenten, bijvoorbeeld alleen bij studenten die van een andere instelling komen. Die opleidingen zijn dus niet meegenomen. Aangezien steeds meer studenten voor hun master van instelling wisselen, hebben ook steeds meer studenten te maken met selectie in de masterfase.

Het is vooralsnog onduidelijk hoe we die toenemende studentmobiliteit bij de overgang van de bachelor naar de master moeten duiden. Maken studenten bewustere keuzes, wat aansluit bij de wens van de overheid om studenten op de juiste plek te krijgen? Of stuiten ze binnen de eigen instelling op selectie en zijn ze – of voelen ze zich – gedwongen hun heil elders te zoeken? Een toename van mogelijk

gedwongen mobiliteit kan betekenen dat selecterende opleidingen nog minder toegankelijk zijn dan dit onderzoek laat zien. Dat is nader onderzoek waard.

Hoe het ook zij, vooral bij de masteropleidingen verdient de toegankelijkheid extra aandacht nu in theorie elke masteropleiding zou kunnen gaan selecteren. Er zou immers een situatie kunnen ontstaan, waarin een groep bachelorafgestudeerden, die in de startblokken staat om door te stromen, nergens terecht kan omdat ze niet door de selectie komen bij de opleiding van hun keuze. Dat zou kunnen leiden tot de door het ISO gevreesde 'afvoerputjes' – een situatie die niet perse strookt met het streven om de kwaliteit van het hoger onderwijs te verhogen. Dat steeds meer universiteiten een beleid gaan voeren dat specifiek gericht is op toegankelijkheid van de masterfase is dan ook een goede zaak.

Aandachtspunten bij selectie

Zoals gezegd nemen instellingen en opleidingen hun verantwoordelijkheid serieus. Die houding biedt aanknopingspunten om de alertheid waartoe we in dit rapport oproepen, om te zetten in een verantwoorde, zorgvuldige selectieprocedure. Het is van groot belang dat geen onbedoelde effecten optreden die het hoger onderwijs minder toegankelijk maken voor bepaalde groepen studenten. Ook bij de samenstelling van de selectiecriteria is dat een belangrijk aandachtspunt. En er zijn meer aandachtspunten.

Opleidingen kunnen veel winnen door aankomende studenten zo transparant en eenduidig mogelijk over de selectieprocedure en de bijbehorende criteria te informeren. Daar schort het nu nog regelmatig aan. Transparantie over de beoordelingscriteria is cruciaal: het is niet de bedoeling dat studenten in verwarring raken en voortijdig afhaken omdat ze niet begrijpen wat van hen verwacht wordt. Met de afschaffing van de centrale loting in 2017 speelt dit nog sterker. Ook voor de wo-master zijn heldere toelatingseisen een belangrijke voorwaarde voor een juiste studiekeuze en een eventuele overstap naar een master aan een andere instelling. Het gaat daarbij niet alleen om de manier waarop deze eisen zijn opgenomen in de OER, maar ook om de informatie op de website en de toepassing in de praktijk. De criteria moeten duidelijk en eenduidig zijn.

Om de toegankelijkheid daadwerkelijk te kunnen waarborgen, zeker ook die van de masterfase, is het verder noodzakelijk dat instellingen en opleidingen de toegankelijkheid zouden moeten laten meewegen in hun besluit om al dan niet te kiezen voor selectie. De afschaffing van de verplichte doorstroommaster had niet het doel om het masteronderwijs selectiever te maken, maar om ervoor te zorgen dat de wo-master als zelfstandige opleiding meer gezicht krijgt en dat er een gedifferentieerder masteraanbod ontstaat. Het uitgangspunt is nog steeds dat alle typen studenten een geschikte opleidingsplek moeten kunnen vinden. Dat betekent dat er ook voor studenten die niet door de selectie komen, altijd een mogelijkheid moet zijn om een andere masteropleiding te volgen.

Daarbij is het van cruciaal belang dat universiteiten samenwerken, hun selectiemaatregelen op elkaar afstemmen en niet allemaal hetzelfde doen, waardoor er groepen studenten ontstaan die nergens terechtkunnen. Onderlinge samenwerking en afstemming is vooral zinvol bij instellingen die op dit moment hun beleid voor de toekomst aan het ontwikkelen zijn. Dit dient te gebeuren vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid, waarbij breder wordt gekeken dan de eigen instelling. Op die manier kan worden voorkomen dat mogelijke drempels die de ene instelling opwerpt, leiden tot ongewenste toestroom bij de andere instelling – of tot algehele uitsluiting van een groep studenten.

Tot slot

Nu selectie steeds vaker zal voorkomen, zeker in de masterfase, zullen we moeten blijven onderzoeken welke gevolgen dat heeft voor de toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Niet alleen de brede toegankelijkheid, maar juist ook de toegankelijkheid van specifieke selecterende opleidingen verdient daarbij aandacht. De uitdaging is om die toegankelijkheid niet ondergeschikt te maken aan het streven naar meer studiesucces. De juiste student op de juiste plek moet altijd het uitgangspunt zijn. Bewustwording is daarbij de eerste stap, en die stap lijken instellingen en opleidingen te hebben gezet. Met een zorgvuldige en transparante selectieprocedure én in goed overleg met andere instellingen moet het mogelijk zijn om daadwerkelijk elke student de juiste plek in het hoger onderwijs te bieden.

Literatuur

Inspectie van het Onderwijs (2015a). *Schakelen van hbo-bachelor naar universitaire master*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2015b). *Selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Deelrapport A: Verkenning naar maatregelen rond in- en doorstroom in het bacheloronderwijs*.

Inspectie van het Onderwijs (2015c). *Selectie en toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Deelrapport B: Verschillen en ontwikkelingen in de instroom in het bekostigd voltijd bacheloronderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

VSNU (2016). *Selectie in de master*. Den Haag: VSNU.

Bijlagen

Bijlage A Afkortingen

Apcg	Armoedeprobleemcumulatiegebied
ba	bacheloropleiding
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CHOI	Centrum Hoger Onderwijs Informatie
CROHO	Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
HOOP	Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan
ISO	Interstedelijk Studenten Overleg
KIV	(Wet) Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs
LSVb	Landelijke Studentenvakbond
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
NVAO	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
OCW	(Ministerie van) Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
RASP	Registratie, Aanmelding, Selectie en Plaatsing
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
VH	Vereniging Hogescholen
VSNU	Vereniging van Universiteiten
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WHW	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
wo	wetenschappelijk onderwijs

Afkortingen universiteiten:

EUR	Erasmus Universiteit Rotterdam
RU	Radboud Universiteit Nijmegen
RUG	Rijksuniversiteit Groningen
TU	Tilburg University
TU/e	Technische Universiteit Eindhoven
TuD	Technische Universiteit Delft
UL	Universiteit Leiden
UM	Universiteit Maastricht
UT	Universiteit Twente
UU	Universiteit Utrecht
UvA	Universiteit van Amsterdam
VU	Vrije Universiteit Amsterdam
WUR	Wageningen University & Research